

NƏRİMAN SEYİDƏLİYEV

DİNİ TERMINLƏR LÜĞƏTİ

(artırılmış və təkmilləşdirilmiş
2-ci nəşri)

“Elm və təhsil”
Bakı – 2015

Redaktor: **İ.Ə.Abbasov**
filologiya üzrə elmlər doktoru

Rəyçilər: **O.İ.Məşədiyev**
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

İ.O.Məmmədli
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Nəriman Fərman oğlu Seyidəliyev. Dini terminlər lüğəti
(artırılmış və təkmilləşdirilmiş 2-ci nəşri).
Bakı, “Elm və təhsil”, 2015, 132 səh.

Geniş oxucu kütləsinin ehtiyac və marağını nəzərə alaraq tərtib edilmiş «Dini terminlər lüğəti» izahlı xarakter daşıyır. Lüğətə daxil edilən 2 minə qədər sözün hər birinin ayrı-ayrılıqda mənası və izahı açıqlanır. Lüğətdə İslam dini ilə yanaşı, digər dinlərlə bağlı sözlərin də məna açımı, izahı verilmişdir.

Lüğət din xadimləri, alimlər, tələbələr, müəllimlər, şagirdlər və ümumiyyətlə, dinlə maraqlanan geniş oxucu kütləsi üçün dəyərli bir töhfədir.

4602000000
N098 – 2015 *зридли няшр*

© «Elm və təhsil», 2015

ÖN SÖZ

Bismillahir-rəhmanir-rəhim

Filologiya elmləri namizədi* Nəriman Seyidəliyevin tərtib etdiyi « Dini terminlər lüğəti» Azərbaycan lüğətçilik tarixinə gözəl və əvəzedilməz bir hədiyyədir. Əsər quruluşuna görə orijinal və əhəmiyyətlidir. Uzun illərin gərgin axtarışı nəticəsində son dərəcə maraqlı bir lüğət tərtib edilmiş, yaşından və peşəsindən asılı olmayaraq hamı üçün gərəkli, stolüstü bir kitab hazırlanmışdır.

İndiyədək Azərbaycan oxucusu dini terminlərin lüğətini yalnız hər hansı bir elmi tədqiqat əsərinin sonunda verilən qısa lüğətlərdə görmüşdür.

Bu da təsadüfi deyildi, çünki onilliklər boyu dinə qarşı aparılan amansız mübarizə kampaniyası bizi çox şeydən məhrum etmişdi. Dini ədəbiyyatın nəşri birdəfəlik qadağan edilməklə yanaşı, həmin ədəbiyyatın hər hansı bir nümunəsinin xaricdən gətirilməsi və yayılması yasaqlanmışdı. Bununla belə, xalqımız öz əqidəsi və inamı ilə bağlı düşüncələrini, fikirlərini ayrı-ayrı sözlərdə və ifadələrdə yaşada bilmişdir.

Dinimizə, hətta bəzən dilimizə qarşı yönəldilmiş təqib və qadağalar artıq geridə qalmışdır. Bu gün adət-ənənələrimizlə bağlı dini mərasimləri tam sərbəstlik şəraitində icra edə bilirik. Xalqın mənəviyyatının zənginləşməsinə müqəddəs kitablarımızın təsiri günü-gündən artır, çoxalır. Belə bir şəraitdə mənası başa düşülən söz bizim ən mühüm silahımız və yolgöstərənimiz olmalıdır.

Oxuculara təqdim edilən «Dini terminlər lüğəti»ndə

* *Nəriman Seyidəliyev hazırda filologiya üzrə elmlər doktorudur*

təkcə islam dini ilə deyil, digər səmavi (ilahi) dinlərlə bağlı sözlərin məna açımı, izahı təqdim edilir. Şübhəsiz ki, bu sahədə ilk təşəbbüs olduğundan, kitabda müəyyən qeyri-dəqiqliyə və nöqsanlara yol verilmişdir. Lakin bunlar əsərin dəyərin heç, də azaltmır və belə hesab edirik ki, gələcək nəşrlərdə bu kiçik qüsurlar nəzərə alınacaqdır.

1996

Hacı Sabir Həsənlı*

*Qafqaz İslam Universitetinin rektoru,
ilahiyat elmləri namizədi.*

* *Hacı Sabir Həsənlı hazırda ilahiyat üzrə elmlər doktorudur.*

MÜƏLLİFDƏN

Ölkəmizdə dinin təbliği yarım əsrdən çox idi ki, qadağan edilmişdi. Dinə dair məqalələrin və kitabların nəşrinə, Quranın tərcümə olunmasına icazə verilmirdi. Bunun əvəzində elmi ateizm meydana gəlmişdi və bu təlimi təbliğ edən əsərlər nəşr olunub oxuculara çatdırılırdı. Dini məktəblər bağlanmış, məscidlərin fəaliyyəti tamam dayandırılmışdı. Dini mərasimlər keçirilmirdi. Din xadimləri ilə xalqın əlaqəsi kəsilmişdi. Onlar öz ürək sözlərini, dini kəlamları xalqa çatdırma bilmirdilər. Xalq arasında ateizm təbliğatı gücləndirilmişdi. Allaha, dinə inam süni surətdə boğulurdu. Peyğəmbərlərin və imamların varlığı inkar edilir, kütlə arasında inamsızlıq yaranırdı. İslam dininə qarşı anti- təbliğat geniş vüsət almışdı. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, xalq dinə inamını öz qəlbində saxlamış, həmişə ona hörmətlə və ehtiramla yanaşmışdır.

İslam dini nə qədər tənqid və təqib olunsada, bu, xalqın inamını qırmamış, əksinə, dinin təsiri daha da dərinləşərək, ona iman gətirən insanların beynində dərin kök salmışdır. Məhz elə buna görə də müstəqilliyimizin əldə edilməsinin belə bir çağında dinimizin azad şəkildə yayılması çox böyük intibahdır, oyanışdır. Xalqımız sübut etdi ki, dinimizə qarşı edilən bütün hücumlar, təhqirlər əbəs imiş.

Hal- hazırda insanlarda dinə qarşı maraq artmış, islam dininə inam daha geniş vüsət almışdır. Bu səbəbdən müqəddəs kitabımız Qurani-Kərimin Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsi və çap olunması xüsusən təqdirəlayiqdir.

Son illər ana dilimizdə dinə dair çoxsaylı kitablar nəşr edilmiş və edilməkdədir. Dinə olan marağı və oxucu tələbini nəzərə alaraq təqdim edilən «Dini terminlər lüğəti»ni tərtib etməyi lazım bildik. Lüğətin əsas hissəsini islam dininə məxsus sözlər təşkil edir. Bununla bərabər, başqa dinlərə aid

terminlərin də bəzilərinin qısa izahı verilmişdir. Bütün bunlar az da olsa, oxucu tələbinin müəyyən qədər ödəyə bilər.

Lüğət tərtib edilərkən Azərbaycan, rus və başqa dillərdə nəşr olunmuş müxtəlif tipli sözlüklərdən və dinə dair kitablardan istifadə olunmuşdur.

Lüğətin çapa getməsinə dəyərli məsləhətlər vermiş akademik Tofiq Hacıyevə, ilahiyyat elmləri doktoru Hacı Sabir Həsəniyə və lüğətin yeni nəşrinə rəy verən filologiya üzrə elmlər doktoru, professor Nadir Məmmədliyə, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor Sayalı Sadıqovaya, Tətbiqi dilçilik şöbəsinin müdiri filologiya üzrə elmlər doktoru, professor İsmayıl Məmmədliyə və şöbənin əməkdaşlarına müəllif öz təşəkkürünü bildirir.

İKİNCİ NƏŞRƏ ÖN SÖZ

İzahlı «Dini terminlər lüğəti» ilk dəfə 1996-cı ildə kiril əlifbası ilə nəşr olunmuşdur. Bu vaxt ərzində lüğətə böyük maraq artmış, oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdır. O zamanadan bəri xeyli müddət keçməsinə baxmayaraq, bu sahəyə olan ehtiyac hələ də hiss olunmaqdadır. İlk nəşrdən bəri lüğət haqqında bir neçə alim və mütəxəssis tərəfindən müsbət rəylər alınmış, bəzi təkliflər də irəli sürülmüşdür. Bütün bunlar nəzərə alınaraq lüğət yenidən gözdən keçirilmiş, xeyli sayda əlavə söz və terminlər daxil edilmiş, dəqiqləşdirilmiş, təkmilləşdirilərək ikinci dəfə latın qrafikalı Azərbaycan əlifbası ilə nəşr olunmuşdur.

Əlavə olaraq, onu da qeyd edək ki, ilahiyyat elmləri doktoru Hacı Sabir Həsənlinin lüğətin əvvəlki nəşrində verilmiş ön sözü indiki nəşrdə də olduğu kimi saxlanmışdır.

LÜĞƏTİN QURULUŞU HAQQINDA

1. Lüğətdə baş sözlər əlifba sırası ilə verilmişdir.
2. Lüğətdə olan çoxmənalı terminlərin hər birinin mənası ayrı-ayrılıqda izah edilir.
3. Bəzi terminlərin izahı qarşısında mötərizədə əlavə açıqlanması və ya mənası da göstərilir.
4. Sözüün sinonimi və variantı olduqda «bax» məfhumu ilə diqqət əsas sözə yönəldilmişdir.
5. Lüğətdə xüsusi şəxs adları nəzərdə tutulmadığına görə verilməyib.
6. Bəzi sözlər cəmdə olduğu kimi verilmişdir. Məs: *şəyatin*, *qərain*, *əsnam* və s.
7. Lüğətdə bəzi büt adları da öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan əlifbası

Aa	Qq
Bb	Ll
Cc	Mm
Çç	Nn
Dd	Oo
Ee	Öö
Əə	Pp
Ff	Rr
Gg	Ss
Ğğ	Şş
Hh	Tt
Xx	Uu
İi	Üü
İi	Vv
Jj	Yy
Kk	Zz

A

ABBAT - 1. katolik kilsə-sində monastır başçısı; rahib; 2. katolik keşişi.

ABBATLIQ - abbatın idarə etdiyi katolik monastırı; rahiblik.

ABDAL - sufi; övliya; dərviştəbiət adam; bəzən dərbədən, sərsəri, avara, sadədil adam.

ABDƏST *bax* dəstəmaz.

ABİ- BƏQA - dirilik suyu.

ABİD - ibadətlə məşğul olan adam, vaxtını ibadətlə keçirən adam; dindar.

ABİDANƏ - abid kimi, özünü abidə oxşadaraq.

ABİ-KÖVSƏR - kövsər suyu; *bax* kövsər.

ABİ-ZƏMZƏM - zəməzəm suyu; *bax* zəməzəm.

ABİ-ZİNDƏGANİ – *bax* abi-bəga.

ACİL - axirət, o dünya.

ADƏT *bax* ürf.

ADİYAT - Quran surələ-rindən birinin adı (“qaçan atlar” deməkdir).

ADVENTİSTLƏR - XIX əsrin əvvəllərində ABŞ-da xristian təriqətinin davam-

çıları (*protestantizm əsasında meydana gəlib*).

AFƏRİNƏNDƏ - yaradan, yaradıcı (Allah).

AĞKÖYNƏKLƏR - Məhərrəmlik zamanı keçirilən başyarma ayinində əyinlərinə ağ köynək geyən baş yaranlar və zəncir vuranlar.

AHUYİ- TİLA - qızıl ceyran (*Məkkədə ceyran şəklində olan qızıl büt*).

AXİRƏT - axırzaman, dünyanın axırı, sonu, o biri dünya, dini etiqadlara görə öləndən sonra insanların düşəcəyi ikinci və əbədi dünya.

AXİRƏTLİK - dinə sadıq qalan və öz əməlləri ilə axirəti qazanan adam.

AXİRÜZZƏMAN- 1. dünyanın sonu, axırı; qiyamət; 2.şiiələrin 12-ci imamı Meh-dinin ləqəbi.

AXŞAM *namazı* - axşam vaxtı qılınan namaz; şam namazı.

AXUND - müsəlmanların baş ruhanilərinə verilən ad; ayətullah (*bax*).

AXUNDLUQ - axund sənəti, axund peşəsi.

AKİF - ibadətə qapılan adam.

AQİOQRAFIYA - müqəddəslərin həyatının təsvirindən ibarət kilsə ədəbiyyatı növü; xristian övliyalarının həyatını təsvir edən kitablar.

AQNETS - qurbanlıq heyvan.

ALBİLİLƏR - XII- XIII əsrlərdə Fransada və İtaliyada geniş yayılmış dini sekta.

ALƏMİ-BƏRZƏX - dünya ilə axirət arasında olub, ruhların qiyamətə qədər duracaqları yer, qəbir, qəbir həyatı.

ALƏMİ- QEYB - gələcəkdə olacaq hadisələri qabaqcadan bilən (*Allaha isnad edilən sifətlərdən biri*).

ALƏMİ-MƏLƏKUT - 1. *cəmdə* mələklər, mələikələr; 2. ilahi dünya, mələikə və ruhlar aləmi, ilahi səltənət, ərşi- ilahi.

ALIN YAZISI - alına yazılan tale, qismət, bəxt.

ALİ-ƏBA - Məhəmməd peyğəmbərin beş nəfərdən (Məhəmməd, Əli, Fatimə, Həsən, Hüseyn) ibarət ailəsinə şüələrin verdikləri ad.

ALİHƏ - *cəmdə* bütələr, məbudlar, allahlar.

ALİ- İMRAN - Quran surələrindən birinin adı («İmran ailəsi»).

ALİ- KİSA - ali- rəsul; Peyğəmbər övladı: Əli, Fatimə, Həsən və Hüseyn (ə); Kisa isə Peyğəmbərin əbasıdır, adları çəkilən beş kimsənin üstünə çəkilən əbadır.

ALİ- NƏBİ - bax ali- rəsul.

ALİ- RƏSUL - peyğəmbər övladı, peyğəmbər nəsl, ali- nəbi, ali- kisa.

ALİYƏ - 1. məbudlar, bütələr; 2. allahlar.

ALLAH - bütün kainatı, aləmi yaradan və hər şeyi idarə edən mütləq qüvvə, rəbb, tanrı.

ALLAH EVİ - məscid.

ALLAHAXTARICI - allahxatarıcılıq tərəftarı, allahqurucu (*Tarix termini kimi işlənir*).

ALLAHAXTARICILIQ - XX əsrin əvvəllərində Rusiyada meydana gəlmiş və rus burjuaziyalıların arasında yayılmış dini- fəlsəfi cərəyan; allahquruculuq (*Tarix termini kimi işlənir*).

ALLAHARAYICI *bax*
allahaxtarıcı.

ALLAHARAYICILIQ

bax allahaxtarıcılıq

ALLAHQURUCU *bax*
allahaxtarıcı.

ALLAHQURUCULUQ

bax allahaxtarıcılıq.

ALLAHPAYI - dilənçiyə,
yoxsula Allah yolunda ver-
lən pay; sədəqə.

ALLAHPƏRƏST - Allaha
inanan, Allaha sitayiş edən;
dindar.

ALLAHPƏRƏSTLİK –
Allaha inanma, Allaha sita-
yiş etmə.

ALLAHSIZ - Allaha, dinə
inanmayan, ona etiqadı ol-
mayan; dinsiz, kafir, mür-
təd.

ALLAHSIZLIQ - Allaha,
dini etiqadlara inanmama;
dinsizlik, kafirlik.

ALLAH-TAALA*bax* Allah
ALLAH(Ü)U-ƏKBƏR –
Allah ən böyükdür, Allah
uludur.

ALLAH(Ü)U-ƏLƏM -
Allah biləndir, böyük Allah,
Allah ən yaxşı biləndir.

AMİN - dua oxunarkən
axırda «ay Allah, duamızı
qəbul et», «qoy elə olsun»

«həqiqətən doğrudur» mə-
nasında söylənən söz.

AMİN XAN - amin oxuyan,
amin deyən.

ANABAPTİST (LƏR) –
yenidən xaçpərəst olanlar
(*reformasiya dövründə*
Mərkəzi və Qərbi Avropa
ölkələrində ən radikal dini
təriqətlərdən birinin ardı-
cıları, tərəfdarları).

ANABAPTİZM - dini re-
formasiya ərəyanlarından
biri.

ANAFEMA - Allahın adın-
dan icra edilən kilsə lənəti,
cəza növü; xristianlıqdan
çıxarma, mürtəd elan etmə,
lənət oxuma.

ANALOY - pravoslav kil-
səsində ibadət zamanı üzə-
rinə ikonalar və ya dini
kitablar qoyulan hündür
masa.

ANİMİZM - 1. ruhlara
sitayiş, ibtidai insanların hər
şeydə ruh olmasına inanma-
sı; 2. dini nəzəriyyə.

ANQLİKAN - İngiltərədə
protestant dininin bir qolu.

ANSƏRA - o dünya, axirət.

ANTİXRİST - xristianlığa
zidd, İsanın düşməni, dəc-
cal.

ANTROPOSOFİYA-

insan haqqında mistik təlim.

APOKALİPSİS - 1. xristian dinində: peyğəmbərlik, vəhy; 2. «axırzamandan» xəbər verən Əhdi- cədid kitablarından biri.

APOSTOL /LAR/ - erkən xristianlıqda səyyar vaizlər; bax həvarilər.

ARXİMANDRİD – pravoslavlıqda yepiskopdan yüksək ali monaxlıq rütbəsi; baş monax, baş rahib.

ARXİPASTİR - ali ruhənilərin fəxri adı, rütbəsi.

ARXİYEPİSKOP - baş yepiskop, baş keşiş.

ARXİYEPİSKOPLUQ – arxiyepiskopun idarəsi altında olan dini təşkilat.

ARXİYEREY - yepiskop.

ARİANÇILIQ - IV-VI əsrlərdə xristianlıqda cərəyan (*keşiş Ariyin adı ilə bağlıdır*).

ASİ - günahkar, günaha batmış, itaət etməyən.

ASİ- KAFİR - bu və ya digər səbəbdən acıqlanmış, bezikmiş, günaha batmış adam.

ASKET bax tərkidünya.

ASKETİZM - dini- etik nəzəriyyə, tərkidünyalıq,

zahidlik.

AŞURA - Məhərrəm ayının 10-cu günü, matəm günü, aşura (*İmam Hüseynin, onun ailə üzvlərinin və tərəfdarlarının qətl olunduğu, öldürüldüyü gün*).

ATEİST - ateizm tərəfdarı, allahsız, dinsiz (*Fəlsəfə termini kimi işlənir*).

ATEİZM - XX əsrin əvvəllərində yaranmış və Allahın varlığını, hər cür dini və dini təsəvvürləri inkar edən təlim; allahsızlıq, dinsizlik (*Fəlsəfə termini kimi işlənir*).

ATƏŞGAH - atəşpərəstlərin ibadətگاهی, məbədi; atəşgədə, od məbədi, atəşxana, azərgədə, ibadətگاه.

ATƏŞGƏDƏ bax atəşgah.

ATƏŞXANA bax atəşgah.

ATƏSPƏRƏST - oda ibadət edən, oda sitayiş edən, zərdüştdinində olan; azərpərəst.

ATƏSPƏRƏSTLİK - oda, atəşə sitayiş (pərəstiş) etmə; atəşpərəstlərin dini. (*əsaslı Zərdüştdən qoyulub*).

ATƏŞZAR - 1.od olan yer; 2.məc.cəhənnəm, duzəc.

AVESTA - qədim midiyalı-

ların peyğəmbəri Zərdüştə istinad edilən müqəddəs kitab (*zərdüştiliyn müqəddəs kitabı*).

AVİOQRAFIYA - kilsə ədəbiyyatı növü (*burada məqəddəslərin həyatı təsvir olunur*).

AVQUSTİNİZM - xristian fəlsəfəsində insanın Allahla daxili ünsiyyəti olmasına etiqad haqqında, Allahın irasional yolla dərk edilməsi haqqında təsəvvürü inkişaf etdirən cərəyan.

AVTOKEFALIYA – pravoslavlıqda yerli, məhəlli bir kilsənin digərindən asılı olması.

AYAT - ayələr (*cəmdə*).

AYATI-MƏZKUR – söylənilmiş ayələr.

AYEYİ-KƏRİMƏ- böyük, hörmətli ayə.

AYEYİ- ŞƏRİFƏ - 1. Quran ayəsi; 2. şərəfli, hörmətli; 3. Quran cümlələrindən hər biri.

AYƏ - Quran surələrindəki müstəqil mənası olan cümlələrin hər biri, ayət; əlamət, dəlil, möcüzə; bəzən şeir mənasında da işlənir.

AYƏNDEYİ- İSLAM - islamın gələcəyi, müsəlmanlığın gələcəyi.

AYƏT - “ayə” sözünün cəmi (*bax*).

AYƏTÜLLAH - 1.din xadimlərinə verilən ən yüksək, ən ali ad; *bax* axund. 2. Allahın nişanəsi.

AYİN - məzhəb və din qanunları; adət, qayda, qanun; dini adət.

AZAN - müsəlmanları namaza çağırmaq üçün azançının minarədən oxuduğu təkbir, çağırış, əzan.

AZANÇI - azan oxuyan, minarədən azan verən şəxs; azanverən.

AZANÇILIQ - azançı sənəti, azanvericilik sənəti.

AZANVERƏN *bax* azançı. ad.

AZƏR - 1. od, atəş; oda qulluq edən mələk, dini ad; 2. atəşgədə, atəşgah.

AZƏRİ - oda və atəşpərəstliyə aid olan.

AZƏRKƏDƏ *bax* atəşgədə.

AZƏRKƏŞB - oda baxan mələk.

AZƏRPƏRƏST *bax* atəşpərəst.

AZƏRPƏRƏSTLİK *bax* atəşpərəstlik.

AZƏRPİRA - zərdüşti dini tərəfdarlarının məbəddə xadimi.

B

BAB I. - qapı, darvaza; fəsil. Şəriətin bir qismi, kitabın bir fəslı.

BAB II. *bax* Babi.

BABİ - 1. babilik məzhəbının başçısı Seyid Əli Məhəmmədin ləqəbi, təxəllüsü; 2. dinsiz (*məcəzi mənada tənə ilə işlədilir*).

BABİLİK *bax* babizm.

BABİZM - babi məzhəbi; babilərin təlimi; babilik.

BAĞI- CİNAN - cənnət bağı, behişt.

BAQİ - qalan, əbədi, həmişəlik; *məcəzi mənada* axirət, o dünya.

BAPTİST - baptizm tərəfdarı.

BAPTİZM - XVII əsrin əvvəllərində meydana gəlmiş xristian məzhəblərindən biri.

BARAT *bax* bərat.

BAR (İ) - İLAHİ- Ay Allah! İlahi! Ey Xuda!

BARİ-TAALA - Allah, Allah-taala, yaradan.

BASURMAN - çar Rusiyasında müsəlmanlara verilən təhqiramiz ad.

BATİL - 1. şəriət, din qaydalarına görə düzgün olma-

yan, dinin tələb və hökmlərini pozan (iş, hərəkət, əməl); 2. puç olma, heçə çıxma, doğru olmayan.

BATİNİLƏR - Quranın sərbəst, məcazi mənada təfsir edilməsi tərəfdarlarının ümumi adı.

BATİNİYYƏ - İsmaililərin «gizli imam» haqqında olan təlimi.

BAYAZ - kiçik dua, mərsiyə dəftərçəsi.

BAZİXANƏ - 1. əyləncə yeri; 2. vaxtilə din xadimlərinin teatra verdikləri ad.

BAZUBƏND - içərisində nəzər duası, yaxud kitabçalarından bir nüsxə qoyulmuş meşin və ya parça qovluq.

BEHİŞT - dini etiqada görə bu dünyada savab iş görən, yaxşılıq edən adamların axirətdə (o dünyada) səadət içərisində yaşayacaqları yer; cənnət.

BEHİŞTASA(R)– behişt kimi, cənnət kimi, behiştə bənzər.

BEHİŞTAYİN– behişt kimi, cənnət kimi, behiştə bənzər.

BEHİŞTİ - 1. *bax* behiştlik; 2. *məc.* qəşəng, gözəl.

BEHİŞTİ-BƏRİN - əla; uca behişt.

BEHİŞTLİK - behişt (*mərhum haqqında deyilən söz*), cənnətə layiq olan, yeri cənnətdə olan, cənnətməkan, cənnətlik.

BEHİŞTİLİQA - behişt üz-lü, gözəl.

BENEFİSİYA - 1. feodaliz-min ilk dövründə qulluq əvə-zində kral tərəfindən bağışla-nan torpaq. 2. katolik ruhanilə-rinin hər cür əmlak və gəliri.

BEYT - Kəbənin başqa bir adı olan ziyarətgah ev, Allah evi.

BEYTÜLƏHZƏN - matəm-lər evi, qəmlər yurdu.

BEYTÜLƏTİQ – qədim ev, Kəbə.

BEYTÜLLAH - Kəbəyə və Məkkəyə verilən ad, Allah evi, Kəbə məscidi.

BEYTÜL-HƏRAM- Məkkədə Kəbəyə verilən ad.

BEYTÜLMAL - dövlət xə-zinəsinə məxsus mal (*ərəb xilafəti dövründə dini vergi-lərdən və s.-dən toplanmış dövlət, mal*).

BƏDDİN - dinsiz, kafir; dindən dönük, zındıq.

BƏDDUA - qarğış, nifrin, qarğıma.

BƏDETİQAD - etiqadı dö-nük, dinsiz, allahsız, etiqad-sız, etiqadı olmayan.

BƏDİMAN - imansız, məzhəbsiz, kafir.

BƏDMƏZHƏB - məzhəb-siz, dinə, məzhəbə inanma-yan, dinsiz.

BƏDTƏRİQ - yolundan çıxmış, dinsiz.

BƏHAİ (LƏR) - bəhailik məzhəbinə mənsub olan adam (lar).

BƏHAİLİK - 1. XIX əsrin ortalarında İranda əmələ gəlmiş kosmopolit bir məzhəb; 2. bəhailərin təlimi.

BƏHAİZM - komprador burjuaziyasının mənafeyini əks etdirən kosmopolit dini cərəyan.

BƏHƏMDULLAH- Allaha şükür olsun! Bihəmdüllah!

BƏXT - tale, qismət; uğur.

BƏİM - ağacdən və ya qat-randan gəlincik şəklində düzəldilmiş büt.

BƏKTAŞİLİK - bax bək-taşıyyə.

BƏKTAŞİYYƏ - türk sufi təriqəti; bəktaşilik (*Hacı Bəktaşinin adı ilə bağlıdır*).

BƏQƏRƏ – Quran surələ-

rindən birinin adı; 2-ci surə («inək» deməkdir)

BƏL - sami xalqlarında, qədim Finikiyada, Fələstində və Suriyada məhsuldarlıq tanrısı; Günəş və ya Yupiter nəzərdə tutulur (*ər, ağa mə-nalarında işlənir*).

BƏLA - 1. müsibət, fəlakət, bədbəxtlik; 2. dərd, qəm, qüسسə.

BƏLC - cahiliyyə dövrünün bütələrindən birinin adı.

BƏLƏD - Quran surələrindən birinin adı («şəhər» deməkdir).

BƏRAT - (barat) - İslam dininə görə, Məhəmmədə peyğəmbərlik xəbərinin verilməsi; Məhəmmədin qızı Fatimənin toyu; şiələrin XII imamı Mehədinin anadan olan günü və gecəsi.

BƏRCƏHƏNNƏM - Cəhənnəmə! Cəhənnəmə ki!

BƏRƏKƏT - 1. Allahın neməti; çoxluq, bolluq; 2. xristianlıq dini təlimində insana verilən Allah mərhəməti, Allahın insana mərhəməti.

BƏRHƏMƏN - bütəxana keşişi, bütperəstlərin ruhani xadimi.

BƏST - 1. hökumət və ya din təqibindən qaçıb xarici səfərxanalara və ya ziya-rətxanalara pənah aparan şəxsin qaldığı yer, sığı-nacaq; pənah yeri; 2. ziya-rətgah, toxunulmaz yer.

BƏŞARƏT - peyğəmbərə verilən ilahi müjdə.

BƏYYİNƏ - Quran surələrindən birinin adı («açıq», «dəlil» mənasını bildirir).

BHAKTİ - induizmdə təriqətçilik nəzəriyyəsi.

BİBLEİZM - Bibliyada işlənərək dünyanın bir çox dillərinə yayılmış söz və ifadələr, qanadlı sözlər.

BİBLİYA - İudizm və xristianlığa aid müqəddəs kitablar külliyyatı (*eramızdan əvvəl VIII əsr – eramızın II əsri*). (I hissə Əh-di-ətiq « Təvrat», II hissə Əhdi -cədid «İncil» adlanır.

BİÇUNİ-ÇİRA - 1.misilsiz, əvəzi olmayan; 2.*məc.* Allah.

BİDƏT - 1. hamı tərəfindən qədimdən qəbul edilmiş qayda və adətə, yaxud dinə zidd olan şey, keyfiyyət; hakim dinə zidd olan ye-

nilik; din pərdəsi altında şə-riət əleyhinə iş; 2. küfr; 3. dində yenilik.

BİDİN - bax dinsiz.

BİDİNLİK - bax dinsizlik.

BİDİYANƏT - bax dinsiz.

BİHƏMDULLAH - bax bəhəmdullah.

BİİMAN - imansız, dinsiz.

BİKİŞ - dinsiz, allahsız, ateist.

BİLLAH - «Allaha and olsun», «Allah haqqı» kimi işlədilən ifadə.

BİRƏHMƏN - bax bərhəmə.

BİRƏVAN - bax biruh.

BİRİ-ƏLƏM- ələm quyusu (*imam Əlinin möcüzələrinə biri ilə bağlı Ərəbistan-da yer adı*).

BİRUH - ruhsuz, cansız, ölü, birəvan.

BİSƏT - Allahın xalqı haqqinə dəvət etməyi peyğəmbərə tapşırması.

BİSMİL - 1. qurbanlıq, qurban kəsilməyə ayrılmış (heyvan); 2. məc. itaətli; fəqir, sakit (*adam*).

BİSMİLLAH - «Allahın adının köməkliyi ilə» (*bir işə başlarkən dua kimi işlədilən ifadə*).

BİSMİLLAHİR-

RƏHMANİR-RƏHİM - Rəhmli, mərhəmətli Allahın adı ilə! (*Müəyyən bir işə başlarkən müsəlmanların işlətdiyi ifadə*).

BİSTÜ-YEKKÜM - iyirmi birinci (*ramazan ayının 21-də imam Əlinin şəhadət gün*).

BLAQOVEŞENİYE - xristian bayramlarından birinin adı.

BONZA - Yaponiyada və Çində budda kahini.

BRƏHMA - induizm panteonunda ən yüksək ilahi.

BRƏHMƏN - 1. hindlilərin qədim dini olan brəhmən dininə mənsub adam, yəni hinduizmdə ilahi üçlüyün – Brəhmənin, Vişnunun, Şivanın – üzvlərindən biri; 2. hindlilərin brəhmən rahibi, brəhmən kahini; 3. brəhmən dini.

BRƏHMƏNİZM - qədim hindlilərin (*eramızdan qabaq X- IX əsrlər*) ən qədim dini olan vedizmi (*bax*) əvəz etmiş din.

BUDDA - buddizmdə ən müqəddəs varlıq (*buddizmdə mütləq kamilliyə çatmış*

və başqalarına dini nicat yolunu göstərməyə qadir olan şəxs; buddizm dininin banisi).

BUDDİLƏR - buddizm dini tərəfdarları.

BUDDİST - budda dininə mənsub olan adam.

BUDDİZM - eramızdan əvvəl VI-V əsrlərdə Hindistanda meydana gəlmiş din; budda dini.

BUXMANİZM - dini etik cərəyan (*Amerikan lüteran kəşişi F.Buxmanın adı ilə adlandırılmışdır*).

BULLA - Roma papasının fərmanı .

BURSA - dini- ruhani məktəbi.

BURSAÇI - həmin məktəbdə oxuyan tələbələr.

BURUC - Quran surələrinə birinin adı («ulduzlar aləmi», «bürclər» deməkdir).

BUZOVƏRƏSTLİK – buzova sitayiş etmə, qusalepərəsti (*qədim dinlərdən biridir*).

BÜXUR - məbədlərdə yandırılıb ağ və ətirli tüstü verən maddə.

BÜXURDAN - buxur maddəsi yandırılan qab, manqal.

BÜRAQ - İslam dinində Məhəmməd peyğəmbərin merac gecəsi mindiyi adam başlı və at bədənli bir heyvanın adı.

BÜRDƏ - Məhəmməd peyğəmbərin üst paltarı kimi geydiyi əba.

BÜRQƏ - duvaq, niqab, üz örtüyü, rübənd.

BÜT - büt-pərəstlərin ibadət etdikləri maddi cisim (*şəkil, heykəl və s.*).

BÜTGƏDƏ bax büt-xana.

BÜTGƏR - 1. büt qayıran usta; 2. büt satan.

BÜTXANA - büt-pərəstlərin ibadətگاهی; bütlərə sitayiş olunan ev.

BÜTLAN - qeyri- həqiqi, batil və həqiqət olmayan.

BÜTPƏRƏST - bütlərə sitayiş edən adam, müşrik.

BÜTPƏRƏSTLİK – bütlərə sitayiş etmə, müşriklik (*bütləri ilahiləşdirən, ibtidai dinlərin zəminində yaranmış dini etiqad*).

C

CADU - guya adamlara və təbiətə təsir göstərməyə imkan verən ecazkar üsullar, ovsun, tilsim, sehr.

CADUBAZ *bax* cadugər.

CADUBAZLIQ *bax* cadugərlik.

CADUGƏR - cadugərliklə məşğul olan adam, sehrbaz, ovsunçu, cadubaz, cadukün, tilsimçi.

CADUGƏRLİK – sehrbazlıq, ovsunçuluq, cadubazlıq.

CADUKÜN *bax* cadugər.

CADULAMAQ – ovsunlamaq, tilsimə salmaq.

CADULANMAQ – ovsunlanmaq, tilsimə salınmaq.

CADULATMAQ – ovsunlatmaq, tilsimə saldırmaq.

CAHİLİ-ƏHKAMÜLLAH - Allahın hökmlərini bilməyən.

CAİZ – şəriət qanunlarına görə yol verilən, icazə verilən əməl, hərəkət; icazə.

CAMAAT - qılınan namazlarda imamın arxasında duran və ona tabe olaraq namaz qılan adamlar.

CAME - böyük məscid, ibadət yeri.

CAN - dini etiqada görə ölümdən sonra vücutdan ayrılan qeyri- maddi varlıq; ruh.

CANAMAZ - üstündə möhür qoyub namaz qılmaq üçün xüsusi şəkildə tikilib hazırlanan dördkünc parça.

CANAN – 1. sevgili, məşuqə; 2. sufi təriqətində Allah.

CASIYƏ - quran surələrinə birinin adı («diz çökmüş camaat» deməkdir).

CAYNİZM - eradan əvvəl VI əsrdə Hindistanda meydana gəlmiş dini -fəlsəfi təlim.

CEHAR - həvazin qəbiləsinə aid bütün adıdır.

CƏBRAYİL (CƏBRAİL) – Allahın dörd mələyindən (Cəbrayıl, Əzrayıl, Mikayıl, İsrafil) biri, Allahın sözlərini peyğəmbərə yetirən.

CƏFƏRİLİK *bax* imamiyyə

CƏHƏNNƏM - dini etiqada görə bu dünyada günah işlər görmüş adamların öldükdən sonra əbədi əzab çəkəcəkləri yer; duzəx, səqər. (*Cəhənnəm 7 təbəqədən ibarətdir: Haviyə (Əsfəl), Hü-təmə, Saqar, Ləza, Qayyan, Səqər, cəhənnəm*).

CƏHİM- cəhənnəm, cəhənnəm odu.

CƏHİS - cəhənnəm odu.

CƏLSƏD - cahiliyyə dövründə pərəstiş edilən bütün adıdır.

CƏMAƏT - *bax* camaat

CƏMRƏ - Hacıların həcc ziyarətində şeytana atdıqları daşlar və ya həmin daşların atıldığı yer.

CƏNAB - həzrət.

CƏNABƏT - dindarların qüsl adlanan yuyunmasına səbəb olan natəmizlik.

CƏNAZƏ - kəfənlənmiş, kəfənə bükülmüş meyit.

CƏNNƏT - 1. *bax* behişt; 2. bağ, bağça.

CƏNNƏTİ - cənnət əhli, behişt əhli.

CƏNNƏTLİK *bax* cənnətməkan.

CƏNNƏTMƏKAN *bax* behiştlik.

CƏNNƏTRUX - 1. cənnətüzlü; 2. çox gözəl üzlü, gözəl.

CƏRİŞ - cahiliyyə dövrünün bütələrindən birinin adıdır.

CİHAD - din uğrunda müqəddəs müharibə; dini qorumaq məqsədilə aparılan mübarizə.

CİN - 1. dini təsəvvürə görə gözəgörünməz bir məxluq, qulyabanı; 2. Quran surələrindən birinin adı.

CİNAN - cənnətlər.

CİNBAZ- *bax* cindar.

CİNBAZLIQ*bax* cindarlıq.

CİNDAR - etiqada görə, guya cinləri özünə tabe etməklə onların zərərini aradan qaldıra bilən adam, cinbaz.

CİNDARLIQ - cindarın işi, peşəsi, cinbazlıq.

CİN-ŞƏYATİN - cinlər və şeytanlar (*əfsanə və nağıllarda insanın gözüinə görünən mövhumi qorxulu məxluqlar*).

CİSRİ-CƏHƏNNƏM - cəhənnəm körpüsü.

CİZYƏ - keçmişdə müsəlman olmayanlardan alınan vergi.

CÜBBƏ - ibadət zamanı ruhanilərin geydiyi üst pal-tar.

CÜMƏ - Quran surələrindən birinin adı (*cümə namazı nəzərdə tutulur*).

CÜZ - Quranın bölündüyü 30 hissədən hər biri.

Ç

ÇAÇVAN - evdən kənarda olduqları vaxt müsəlman qadınlarının üz və sinələinə örtükləri örtük (*at tükündən hazırlanır.*)

ÇADRA - keçmişdə və indi müsəlman qadınlarının evdən çıxarkən bayırda üzlərinə və bədənlərinə örtükləri örtük; çarşab, hicab.

ÇADRALI - çadra örtmüş, başında çadra olan; çarşablı.

ÇADRASIZ - başında çadra olmayan; çarşabsız.

ÇAHAHYAR (ÇARYAR) - dörd xəlifəyə – Əbubəkr, Ömər, Osman və Əliyə birlikdə verilən ad.

ÇAHI- BABİL - dini əsə-tirə görə Babil şəhərində Harut və Marut adlı iki mələyin həsb olunduğu quyu.

ÇARŞAB *bax* çadra.

ÇARŞABLI *bax* çadralı.

ÇARŞABSIZ *bax* çadrasız.

ÇARMIX - guya üzərində İsanın edam edildiyi və onun şəklinin əks olunduğu xaç.

ÇAVUŞ - 1. müqəddəs yerlərdə ziyarətə gedənlərə bələdçilik edən şəxs; 2. keç-

mişdə; fərmanları, qərarları, hökmləri camaata elan edən şəxs; 3. aşağırütbəli məmur.
ÇAVUŞLUQ - çavuş vəzi-fəsi.

ÇƏLƏB - Allah.

ÇƏLƏBİ - Allahadamı.

ÇƏLİPA - xaç, səlib.

ÇƏRƏKƏ - Quranın kiçik surələrindən tərtib edilmiş və mollaxanada əlifba kitabını əvəz edən kitabça; kiçik dərslik.

ÇILDAQ - dini müalicə üsulu.

ÇOXALLAHLI *bax* politeist.

ÇOXALLAHLILIQ - *bax* politeizm.

ÇÖRƏKKƏSDİ - bəzi protestant təriqətlərinin və birləşmələrinin mərasimlərindən biri.

D

DAİ (YƏ) - 1. duaçı; 2. din təbliğçisi, dini təbliğ edən.

DALAY- LAMA - Tibetdə lamaizm dini başçısı.

DAOSİZM - qədim Çin dinlərindən biri.

DARİ- BƏQA - 1. axirət

evi; 2. *məc.* qəbir, məzar.

DARİ-DÜNYA- dünya evi.

DARİ- ÜQBA *bax* darül-qərar.

DARÜLXÜLUD - behişt, cənnət (*cənnətin üçüncü qatı*).

DARÜLİSLAM - müsəlmanların yaşadığı ərazi; islam evi.

DARÜLQƏRAR - o biri dünya, cənnətin ikinci qatı.

DARÜLMÖMİNİN – möminlər evi.

DARÜLÜQBA - o dünya, axirət.

DARÜNNƏDVƏ – islamiyətdən əvvəlki Məkkədə yığıncaq evi.

DARÜSSƏLAM - cənnət; dinclik evi (*cənnətin birinci qatı*).

DATSAN - monqollarda və buryatlarda lamaist monastırının adı.

DAVƏR - Allah, haqq-taala.

DEİST - deizm (*bax*) tərəfdarı.

DEİZM - Allaha, ayinlərə və hər cür dinə inamı inkar edən, lakin Allahı aləmin ilk səbəbi və yaradıcısı hesab edən təlim, dini- fəlsəfi

cərəyan (*XVII- XVIII əsrlərdə yayılmışdır*).

DEKAN - katoliklərdə və anqlikan kilsəsində baş keşiş.

DESYATİN - dindarların gəlirlərinin onda bir hissəsinin kilsənin xeyrinə məcburi surətdə ayrılması.

DEYR- monastır, kilsə.

DEYRİ-MUĞAN - zərdüştilərin və atəşpərəstlərin ibadət yeri.

DƏBİSTAN - ibtidai dini məktəb, mədrəsə.

DƏCCAL - 1. dini etiqada görə qiyamət gününə, yəni həzrəti 12-ci imamın zühuruna yaxın çox nəhəng uzunqulağa minib zühur edərək adamları dindən uzaqlaşdıracaq əfsanəvi şəxs; özünü yalandan imam adlandıran; 2. xristianlarda: İsanın düşməni, antixrist.

DƏHRİ(YUN) - axirətə inanmayıb hər şeyin bu dünyada olduğunu iddia edən adam, ateist, allahsız.

DƏLQ - dərviş və zahidlərin geydikləri köhnə paltar.

DƏRƏKİ-ƏSFƏL - cəhənnəmin dibi, cəhənnəmin ən aşağı qatı.

DƏRVİŞ - 1. qapı və meydançalarda gəzərək dini hekayələr danışmaqla və müxtəlif oyunlar göstərməklə pul qazanan adamlar; 2. Süfi təriqətlərindən birinə mənsub olan adam.

DƏRVİŞLİK - dərviş sənəti, dərviş peşəsi.

DƏSTAR *bax* əmmamə.

DƏSTƏMAZ - namazdan, Qurani ələ alıb oxumazdan əvvəl əli, qolu, üzü yuma və ayaqların üstünə su çəkmə.

DƏSTƏMAZ ALMAQ - dəstəmazı icra edərək yuyunmaq.

DƏSTƏMAZLI- dəstəmaz almış adam.

DƏSTUR - zərdüştilərin baş kahini. - monastır, məbəd.

DƏYYAR - 1. monastır sakinləri; 2. bir yerdə yaşayan, sakin olan.

DİN - xariqüladə qüvvələrə və varlıqlara inanmağa əsaslanan dünyagörüşün, əsəvvürlərin məcmusu.

DİNÇİ *bax* dinpərvər.

DİNÇİLİK- *bax* dinpərvərlik.

DİNDAR - Allahın varlığına inanan və mənsub olduğu dinin əhkamlarına ciddi surət-

də əməl edən adam; dinçi, mömin.

DİNDARLIQ - Allaha və dinə inanma, dini əhkamları yerinə yetirmə.

DİNDAS - eyni dinə mənsub olan adamlar, bir dindən olanlar.

DİNDASLIQ - eyni dinə mənsub olma.

DİNİ - dinə aid olan, dinlə əlaqədar olan.

DİN-İMAN - din, məzhəb.

DİNPƏRƏST *bax* dinpərvər.

DİNPƏRƏSTLİK *bax* dinpərvərlik.

DİNPƏRVƏR - din tərəfdarı, dini müdafiə edən, dinçi, dinpərvər.

DİNPƏRVƏRLİK - dinə inanma, din tərəfdarı olma, dinpərvərlik, dinçilik.

DİNSİZ - heç bir dinə inmayan, kafir, bidin, bidiyanət.

DİNSİZLİK - heç bir dinə inanmama, heç bir dinə mənsub olmama, bidinlik.

DİNÜLƏRƏB - ərəblərin dini; ərəb dini.

DİYANƏT - dinçilik, dindarlıq; din və iman.

DİYANƏTKAR - dindar.

DİYANƏTPƏRVƏR – dinin ehkamını tamamilə gözləyən adam.

DİYƏ(T) - qanbahası (*islam hüququna görə ölüm və xəsarət yetirməkdə günahı olan adamın ödəməli olduğu məbləğ, pul*).

DOQMAT - dini nəzəriyyənin əsas qanunu; ehkam.

DOQMATİK - ehkama, doqmaya aid olan; doqmatizm tərəfdarı.

DOQMATİZM - ehkamlara əsaslanan qeyri-tənqidi təfəkkür; ehkamçılıq; hər şeyi ehkam kimi qəbul etmə.

DRUID - qədim keltlərdə; kahin.

DRUIDİZM - qədim keltlərin dini.

DRUZZLAR - dini təriqət, ismailizmin bir qolu (*Şeyx Məhəmməd Drəzinin adı ilə bağlıdır*).

DUA - 1. adamların bir mətləblə Allaha və müqəddəs şəxslərə etdiyi müraciət, yaxud da ibadət zamanı zikr etdikləri sözlər; ibadət; vird; 2. hər hansı bir qorxudan və ya müəyyən xəstəlik zamanı mollalar tərəfindən Quran ayələri yazılmış və

xüsusi parçada tikilərək boyundan asılan dua (*ən çox üçbucaq şəklində bükülüb paltardan asılır*).

DUA ETMƏK - Allaha yalvarmaq, iltimas etmək.

DUAÇI - dua edən adam, birinə səadət və xoşbəxtlik arzu edən adam, duagu.

DUAGU bax duaçı.

DUALAMAQ - bir kəsə dua oxumaq, dualama mərasimini icra etmək.

DUALANMAQ - üzərində dualama mərasimi icra edilmək.

DUALATMAQ - başqası vasitəsilə dualanma mərasimini icra etdirmək.

DUA -SƏNA - bax dua.

DUAYAZAN - dua yazmaqla məşğul olan adam.

DUXOBORLAR – pravoslav kilsəsi mərasimlərini rədd edən dini təriqətlərdən birinə mənsub adamlar (*XVIII əsrin sonunda meydana gəlmişdir*).

DUZƏX - cəhənnəm.

DUZƏXƏNDAM - cəhənnəm gövdəli, odyagdıran.

DÜCAHAN - iki dünya (*bu dünya və axirət dünyası*).

DÜXAN - Quran surələrin-

dən birinin adı («tüstü», «tənbəki» deməkdir).

DÜXTƏRİ-TƏRSA – xristian qızı, xaçpərəst.

DÜLDÜL - İmam Əlinin atının adı.

DÜNYƏVİ - dini olmayan, dünyaya aid.

DÜRRƏ - şeyxlərin, dərişlərin uzun geyimi.

DYAÇOK – pravoslavlarda: ruhani rütbəsi olmayan kilsə xadimi.

DYAKON - aşağı dərəcəli keşiş.

DZEN - buddizm dininin növlərindən biri (*əsasını XVI əsrdə Çində geniş yayılmış can-budizmdən götürülüb*).

E

EHKAM - hər hansı bir dini nəzəriyyənin əsas qanunu; doqmat.

EHKAMÇI - ehkampərəst.

EHKAMÇILIQ - ehkampərəstlik, doqmatizm.

EHKAMPƏRƏST - hər şeyi ehkam kimi qəbul edən; ehkamçı.

EHKAMPƏRƏSTLİK - hər şeyi ehkam eimi, qəbul

etmə; ehkamçılıq.

EHRAM - 1. Məkkədə hacıların ziyarət zamanı büründükləri xüsusi geyim; ərəblərin büründükləri ağ parça; 2. qədim Misirdə: fiironların nəhəng məqbərəsi; piramida; 3. Məkkədə: hacıların müqəddəs torpağa daxil olarkən tələb olunan geyimə bürünmə mərasimi.

EHSAN - ölənin şəxsin adına verilən yemək; xeyrat.

EHSANAT - ehsan olaraq verilən şeylər.

EHSANÇI - savab məqsədi ilə ehsan verən adam.

EHTİDA - doğru yolu tutma, düz yolda olma; islam dinini qəbul etmə; müsəlman olma.

EHYA - orucluğu (ramazanda) gecə oyaq qalıb ibadətlə məşğul olma; etikaf (*bax*); diriltmə, həyat vermə.

EKKLESİOLOGİYA – dindarların mistik birləşməsi olan və Allahın varlığını təmsil edən kilsə haqqında təlim.

EKZARX - xristianlarda müstəqil kilsə, ya ayrıca kilsə nahiyyəsi başçısı.

EKZARXAT - 1. ekzarx hakimiyyəti; 2. ekzarx rütbəsi.

ELMİ-ƏBYAN - dünyəvi elmlər.

ELMİ-ƏDYAN - dini elmlər; din haqqında elm.

ELMİ-ƏHADİS - hədislər haqqında elm.

ELMİ-HAL - dini əxlaq və hərəkətlər elmi (dərsi).

ELMİ-KƏLAM - dini məsələləri məntiq və hikmətlə sübut etməyə çalışan qədim sxolastik elm; teologiya elmi, ilahiyyat.

ELMİ-LƏDÜNNİ(YYAT) - ilahiyyat elmi; təsəvvüf; ilahi sirlər.

ERAF - cənnətlə cəhənnəm arasındakı yüksək divar, sərhəd.

ERYA - qədim Çin dini kitabı (*Bu əsəri ilk dəfə Konfusiya təqdim etmişdir*).

ESXATOLOGİYA – dünyanın sonu, qiyamətin qopması haqqında dini təlim.

ETİKAF - üç gündən az olmayaraq, əsasən rəcəbdə məsciddə qalmaq, yalnız ibadətlə məşğul olmaq (*çox vaxt bunu nəzir edirlər, məsciddən çölə çıxırlar*).

ETİKAFXANƏ – zahidlərin, rahiblərin və ya sufilərin ibadətə çəkildikləri yer.

ETİQAD - bir şeyə ürəkdən inanma, inam; dinə və məzhəbə inam.

EVLIYA bax övliya.

EYDƏ(Ü)LFİTR - orucluq bayramı.

EYDƏLQƏDİR - şia bayramı, Əlinin vilayətinin, varisliyinin, xəlifəliyinin ildönümü.

EYDİ-ƏZHA - Qurban bayramı (bax).

EYDİ-FƏSH - Pasxa bayramı.

EYDİ-FİTR - Orucluq bayramı.

Ə

ƏBA - islamiyyətdə ruhanilərin və mömin adamların üstdən geydikləri qolsuz və qısaqollu, yaxası açıq uzun kişi geyimi.

ƏBDULLAH - Allahın qulu; Allahın kölgəsi; bəndə.

ƏBDÜLBƏŞƏR – insanlارın atası (*Adəm nəzərdə tutulur*).

ƏBDÜLİNSAN - *bax* əbdülbəşər.

ƏBƏSƏ - Quran surələrinə birinin adı («qasqabağını tökdü» mənasında işlənir).

ƏCƏL – hər bir canlının, xüsusən də insanların qabaqcadan müəyyənləşdirilmiş ölüm vaxtı.

ƏCİNNƏ - *cəmdə* cinlər.

ƏCR - 1. muzzd; bir işin muqabilində verilən şey; pay; 2. savab.

ƏDİ - 1. ölkə; 2. Məhəmməd peyğəmbərin mənsub olduğu qüreyş tayfasının bir hissəsinə verilmiş ad.

ƏDL - ədalət, insaf, haqq.

ƏDN - behişt, cənnət.

ƏDYAN - *cəmdə* dinlər, məzhəblər.

ƏFƏNDİ - sünni ruhanilərinə verilən ad.

ƏHD - sözvermə, öhdəyə götürmə.

ƏHDİ-CƏDİD - Bibliyanın xristianlığa aid olan 2-ci bölüməsi (hissəsi); İncil (*bax*).

ƏHDİ-ƏTİQ - Bibliyanın xristianlıqdan qabaqkı ən qədim hissəsi: 1-ci hissəsi olan Tövrat (*bax*) və onun təfərrüatı.

ƏHƏDİYYƏT - Tanrı substantsiyasının ali məqamı, tək və şəriksiz olmaq.

ƏHQAF - Quran surələrinə birinin adı («*Qumsal təpələr*» *deməkdir*). Yəməndə Oman ilə Həzrəməvt arasında bir yerdir.

ƏHL - *bax* əhli-beyt.

ƏHL-ƏL- BEYT- peyğəmbərin ailəsi.

ƏHLƏLHƏDİS - Məhəmməd peyğəmbərin dediyi söz və gördüyü işlər haqqındakı hədislərə inananlar.

ƏHLƏLKİTAB - əsas etibarilə xristianlarda və yəhudilərdə: müqəddəs sayılan kitab əhli.

ƏHLƏSSÜNNƏ - sünnə (*bax*) əhli; sünnilər.

ƏHLİ-BEYT - Məhəmməd

peyğəmbərin övladlarına verilən ad; əhl (*Peyğəmbər əleyhissəlamın ailəsi*).

ƏHLİ-DÜNYA - axirətə inanmayıb bu dünya ilə marqlanan.

ƏHLİ-HƏDİS - dini hədislərə inananlar, hədis əhli.

ƏHLİ-İMAN - iman əhli, dinə inamı olan.

ƏHLİ-KİTAB - müqəddəs sayılan kitab əhli, əsasən yəhudi və xristianlar.

ƏHLİ-QİBLƏ - islam əhli, müsəlman.

ƏHLİ-QÜBUR - qəbiristan əhli, öülər.

ƏHLİ-TƏĞAFÜL - qəflət əhli (*dindarlara işarədir*).

ƏHLİ-ÜRFAN - dini ehkamları öyrənən adam.

ƏHLİ-ZAHİR - şəriətin zahiri mənasına inananlar; şəriətçilər.

ƏHRİMƏN - zərdüştdinində, yəni zərdüştilikdə şər allahı (*şər qüvvələrinin – ölüm, xəstəlik, quraqlıq və s. Yaradıcısı*); şər və zülmət mənbəyi.

ƏHYA - bax ehya

ƏHZAB - Quran surələrindən birinin adı («dəstələr», «partiyalar» deməkdir).

ƏXBAR - *cəmdə* müqəddəs sayılan xəbərlər, hədislər və s.

ƏİMMEYİ-ƏTHAR - pak olan imamlar.

ƏİMMEYİ-MƏSUMİN - günahsız imamlar.

ƏİMMƏ - *cəmdə* imamlar.

ƏQAİDİ-DİNİYYƏ - dini əqidələr.

ƏQDƏS - ən müqəddəs, daha müqəddəs, daha pak.

ƏQİDƏ - dini etiqad, inam.

ƏLAİM-ZÜHUR - 12-ci imam Mehдинin (sahibəz-zəmanın) zühur edəcəyini gös-tərən əlamətlər, nişanələr, hadisələr.

ƏLƏQ - Quran surələrindən birinin adı («Qan laxtası» deməkdir).

ƏLƏM - dini ayinlərdə işlədilən bayraq.

ƏLƏMDAR - bayraqdar, ələm aparan, bayraqtutan, bayraqçı.

ƏLƏVİ adiver - əli nəslindən olan

ƏLHƏMDÜLLAH - şükür Allaha! Allaha şükür olsun! Tərif Allah üçündür.

ƏLİALLAHİ - müsəlman təriqətlərindən birinin adı

və bu təriqətə mənsub olan adamlar (*Əlini allah sayanlar*).

ƏLİALLAHİLLİK - əliallahı təriqəti; ələvilik.

ƏLQOYDU *bax* xirotoniya

ƏLLAMÜLÜYUB illik – eyibləri bilən (*Allah*).

ƏLMİNNƏTÜLİLLAH - Allaha şükür; Allahın köməyi ilə.

ƏMİRƏLMÖMİNİN – möminlər əmiri, başçısı (*xəlifələrə verilən ad*).

ƏMİRƏLMÜSLİMİN - müsəlmanların əmiri (*başçısı*).

ƏMMAMƏ - ruhanilərin, axundların başlarına qoyduqları sarğı, çalma, dəstar.

ƏMMAMƏLİ - 1. başında əmmaməsi olan, əmmamədar; 2. ruhani, seyid, molla və s.

ƏNAM - Quran surələrindən birinin adı («mal-qara» deməkdir).

ƏNBİY (A) - 1. *cəmdə* peyğəmbərlər, nəbilər; 2. Quran surələrindən birinin adı («peyğəmbər» deməkdir).

ƏNƏLHƏQ - «Mənəm Allah», « Mənəm haqq» (*Sufi mənsur Həllacın dara çəkilərkən dediyi söz*).

ƏNFAL - Quran surələrindən birinin adı («döyüş zamanı ələ keçirilən qənimət» mənasında işlənir).

ƏNKƏBUT - Quran surələrindən birinin adı (« hörümçək» deməkdir).

ƏNSAB - *cəmdə* bütlər.

ƏNSAR - Məhəmmədin Mədinə şəhərindəki tərəfdarları; köməkçiləri.

ƏR - 1. kişi, qadının həyat yoldaşı; 2. dini etiqada görə Allah və övliyalara yaxın olmaq şərəfinə nail olmuş adam; 3. mövhumi təsəvvürlərə görə suda yaşayan bir vücut; 4. *məc.* mərd, igid.

ƏRAF - 1. cənnətlə cəhənnəm arasında olan yer; 2. Quran surələrindən birinin adı («sədd» deməkdir).

ƏRBƏİN - qırx; müsəlman təqvimində məhərrəm ayının birindən başlayaraq qırx gün davam edən müddət.

ƏRƏFƏT - 1. Məkkədə ərəfə günü hacıların durduqları yer; 2. Məkkənin şərqində yerləşən dağın adı.

ƏRƏFƏ - Qurban bayramından bir gün əvvəlki gün.

ƏRƏN - 1. Allaha və

övlilərə yaxın olmaq şə-
rəfinə nail olmuş adam; 2.
suda yaşayan bir vücut.

ƏRƏSAT - məhşər (qiyamət) günü yenidən diriləcək insanların öz əməllərinə görə haqq-hesab vermək üçün toplaşacaqları yer, meydan, ərasati-məhşər; *məc.* Qiyamət meydanı.

ƏRƏSATİ-MƏHŞƏR *bax*
ərəsat.

ƏRHƏMƏRRAHİMİN -
rəhm edənlərin ən rəhm-
dəni (*Allah*).

ƏRKANƏDDİN - dinin
rüknləri; dinin dayaqları.

ƏRŞ - göyün qatlarından
biri (*9-cu qatı olan ən uca*
göy).

ƏRŞİ-ƏLA - Allahın səltə-
nəti, taxtı.

ƏRŞİ-İLƏHİ - Allahın gö-
yü; uca məqam.

ƏRŞİ-MÜƏLLA - göyün
9-cu qatı, təbəqəsi.

ƏRUC - meraca getmə,
Allahla söhbətə getmə, gö-
yə çıxma.

ƏRVAH - *cəmdə* ruhlar.

ƏRVAHİ-QÜDS - müqəddəs
ruhlar, pak ruhlar.

ƏSATİR - mif, əfsanə.

ƏSATİRİ - mifik, əfsanəvi.

ƏSAYİ-ƏDƏHAPEYKƏR

- Musa peyğəmbərin əjdaha
şəkilli əsası.

ƏSCEDU – səcdə et!

ƏSFƏL - cəhənnəmin 1-ci
ən aşağı təbəqəsi, haviyə
(*bax*).

ƏSHAB - Məhəmməd pey-
ğəmbərin və imamların yaxın
adamları, tərəfdarları, şagird-
ləri; ona ilk inanmış adamlar.

ƏSNA-ƏŞƏR - on iki (*12*
imama işarədir).

ƏSNA-ƏŞƏRİ - şiə; on iki
(*12 imama qail olan mömin*,
dindar).

ƏSNAM - *cəmdə* bütlər,
sənəmlər.

ƏSNAMPƏRƏST - sənəm-
pərəst, büt-pərəst.

ƏŞƏREYİ-ULA - birinci
olanlar (*Məhəmməd pey-
ğəmbərdən behişt vədi alan*
on nəfər).

ƏŞƏRİLİK - X əsrin əv-
vəllərində meydana gəlmiş
dini təriqət, əşərizm.

ƏŞƏRİZM - *bax* əşərilik.

ƏŞHƏDÜ BİLLƏHİ

ƏLİYYÜLƏZİM - Allahın
böyüklüyünə, əzəmətinə şə-
hidlik edirəm.

ƏTABƏXS - ehsan verən;
bəxşiş verən.

ƏTƏBAT - 1. ziyarətgahlar;
2. ruhanilərin təhsil aldıkları
ali mədrəsə.

ƏTƏBATİ-ALİYAT –
imamların Kərbəla, Nəcəf və
Bağdadda məqbərələri olan
yerlər.

ƏTTÖVBƏ - günahdan peş-
man olub Allaha tərəf qayıt-
ma; günahından ötrü üzr istə-
mə və bir daha günah etmə-
mək üçün söz vermə.

ƏVAMİRİ-İLƏHİ- Allahın
buyurduqları.

ƏYYAMÜTTƏŞRİQ – zil-
hiccə (*bax*) ayının 10-dan
sonra bayram edilən üç günə
verilən ad.

ƏZAN *bax* azan.

ƏZİMƏ - dua, cadu, tilsim,
əfsun.

ƏZKAR - *cəmdə* zikrlər;
söylənmiş, deyilmiş sözlər.

ƏZRAİL - dini etiqadlara
görə insanların ölmək vax-
tı çatanda onların canını
alan mələk, ölüm mələki
(*Allahın 4 mələyindən* -
Cəbrayıl, Əzrayıl, Mikayıl,
İsrafil - biri).

F

FALAQQA - keçmişdə
mollaxanalarda tətbiq olu-
nan cəza aləti.

FANATİK- dindarlığı həd-
dini aşaraq, başqa dinlərə
düşmən münasibət bəsləyən
adam; qatı mövhumatçı.

FANATİKLİK - qatı möv-
humatçılıq.

FANATİZM- başqa etiqad-
lara düşmən münasibət bəs-
ləyib öz inandığına sədaqət
göstərmə; mövhumatçılıq.

FARİSEYLƏR - II əsrin
ortalarına qədər mövcud
olan qədim yəhudi dini təri-
qəti.

FASIQ - dinə görə günah
işlərlə məşğul olan adam;
dinsiz, pozğun, iman yolun-
dan çıxan.

FATALİST - taleyə, qis-
mətə, qəzavü-qədərə, olaca-
ğa, təqdirə inanma.

FATALİZM - taleyə, qis-
mətə inanma, ümumiyyətlə,
hər bir hadisənin və insanın
hər bir hərəkətinin əzəli və
qismətdən bilavasitə asılı

olmasına və labüddən həyata keçməsinə etiqad edən dünyagörüşü.

FATİHƏ - 1. giriş, başlanğıc; 2. Quranın birinci surəsinin adı, ilk surəsi (« kitabı açan» deməkdir).

FATİHƏXAN – fatihəoxuyan.

FATİR - 1. Yaradan, xəlq edən; 2. Quran surələrindən birinin adı.

FATUL - allahların iradəsini, qarşısı alınmayan taleyin mücəssəməsi.

FAVN - qədim Roma əsətilərində: çöl, dağ və meşə Allahı.

FETİŞ - 1. ibtidai insanların təsəvvürünə görə fəvqəltəbii sehrkar qüvvəyə malik və buna görə də sitayiş obyektinə çevrilən cansız şey; büt, sənəm; 2. *məc.* kor –koranə pərəstiş edilən əşya.

FETİŞİST - 1. bütperəst; 2. *məc.* bir şeyə kor-koranə sitayiş edən adam.

FETİŞİZM - bütperəstlik; maddi əşyalara – fətişlərə, bütlərə, mistik möcüzələrə sitayiş etmə; ayrı-ayrı şeylərin və cisimlərin ilahiləşdirilməsi;

onlara fəvqəltəbii qüvvə isnad verilməsi.

FƏCR - 1. sübh çağı, dan yerinin ağarması; 2. Quran surələrindən birinin adı.

FƏDAİ - din yolunda, məslək uğrunda canını qurban verən.

FƏQİH - 1. şəriətə əsaslanan hüquqşünas; fəqh alimi; 2. ruhani, şeyx.

FƏQİHLİK - şəriətçilik, şəriət hüquqşünaslığı.

FƏLƏQ - Quran surələrindən birinin adı («sübh» deməkdir, «parçalanma», «yoxdan var etmə» mənasında da işlənir).

FƏLƏQQƏ *bax* falaqqa.

FƏRADİS - *cəmdə* behiştələr, cənnətlər.

FƏRAİZ - 1. miras işlərindən bəhs edən islam dini hüququnun bir sahəsi; 2. fərzlər, vacibi əməllər; sərəncam, göstəriş.

FƏRİSEY - qədim yəhudilərdə dini firqə.

FƏRZ - şəriətə görə yerinə yetirilməsi lazım olan dini vəzifə, vacib olan işlər; mütləq dini təlimat.

FƏTH - Quran surələrindən birinin adı («zəfər», «qali-

biyyət» deməkdir).

FƏTUR - orucluqda gün batandan sonra iftar edən dindarların yedikləri yüngül yemək.

FƏTVA - *bax* fitva.

FİDEİST - fideizm tərəfdarı.

FİDEİZM - dini etiqadı elmi idrakdan üstün tutan, etiqadın ağıldan üstün olduğunu iddia edən elmə zidd dünyagörüşü (*ümumiyyətlə, elmi din ilə əvəz edən mürtəce cərəyan*).

FİQH - şəriət məsələlərindən bəhs edən islam hüququ nəzəriyyəsi, din elmi.

FİRDÖVS - cənnət, behişt bağı; behişt guşələrindən biri.

FİRİŞTƏ - mələk, mələikə.

FİRUAT - dinin qeyri-əsas şərtləri; şaxələr.

FİRUİDDİN - dinin şaxələri (*namaz, oruc, həcc və s.*); ikinci dərəcəli dini göstərişlər.

FİTR - fitrə bayramı, orucu qurtarma, oruc, bayramı.

FİTRƏ - Oruc, bayramında ailə üzvlərinin sayına görə ələcsizlərə, yoxsullara, kimsəsizlərə verilməli olan sədəqə.

FİTVƏ - bir işi, bir məsələni icra etmək üçün müfti (din başçısı) tərəfindən verilən icazə; rəy; qərar.

FLAGELLANTLAR - XIII-XV əsrlərdə Avropada yayılmış olan dini-asketizm sektası.

FÖVQƏLADƏ – xariquladə, qeyri-adi.

FÖVQƏLTƏBİİ - mistik təsəvvürə görə: təbii yolla izah oluna bilməyən, təbiət qanunlarına tabe olmayan ilahi qüvvə.

FRANSİSKANLAR – katolisizmdə monax ordeninin üzvləri.

FUNDAMENTALİZM – ehkamçılığın dəyişməzliyini elan edən, etiqadı üstün tutan, dinin bütün göstərişlərini ciddi surətdə icra edilməsi üzərində israr edən dini cərəyan; təməlçilik.

FURQAN - 1. xeyir ilə şər, haqq ilə nahaqq arasındakı fərqi ayırd edən; fərqləndirmə; vəhy, xilas olma; 2. Quran surələrindən birinin adı. ("fərqləndirmə" deməkdir). Bəzən Tövrata, İncilə də furqan deyirlər.

FUSSİLƏT - Quran surələ-

rindən birnin adı («müfəssəl izah edilmiş» mənasında işlənir).

FÜQƏHA - *cəmdə* fiqh (*bax*) alimləri.

FÜRQAN *bax* furqan.

FÜRÜƏLFİQH - şəriətə əsaslanan qanunları tətbiq etmək üsulları .

G

GAVUR - müsəlmanların xristianlara verdikləri ad.

GƏBR - oda sitayiş edən; atəşpərəst, maq zərdüş tərəfdarları, qədim parsılar.

GÖZMUNCUĞU - bədnə-zərdən, gözəgəlmədən qorunmaq üçün qola, yaxaya və s. taxılan ağ xallı qara muncuq.

GUŞƏNİŞİN - dünyadan əl çəkib ibadətlə məşğul olan.

GÜDAZ - yanma, fəlakət; cadu duası nəticəsində bir adama yetirilən bəla, azar.

GÜNAH - dini-əxlaqi normaların pozulması, dinə görə qəbahət sayılan iş, savab sayılmayan iş.

GÜNAHABATMA – günah iş görüb qəbahətə batma.

GÜNAHKAR - günaha

batan adam, günahı olan adam; dini-əxlaqi normaları pozan adam.

GÜNBOZ - yarım dairə şəklində tavan, qübbə.

GÜRÜH - adamlar yığını, dəstəsi; dəstə.

H

HACC - *bax* həcc.

HACCÜHƏRƏMEYN - Məkkəni (Kəbəni) və Mədinəni ziyarət etmiş hacı.

HACI - Məkkədə Kəbəni ziyarət etmiş adama verilən ad.

HAFİZ - Quranın bütün ayələrini əzbərdən bilən.

HAQQ - 1. Allahın adlarından biri; 2. doğru, düz, həqiqi; 3. *bax* haqqə.

HAQQƏ - Quran surələrinin birinin adı (« haqq olan qiyamət» deməkdir).

HALAL- İslam dininə görə yeyilməsinə, işlədilməsinə və ya özünə mal edilməsinə icazə verilən şey, qadağan edilməmiş şey.

HARAM - şəriət qanunlarına görə yeyilib-içilməsinə, deyilməsinə, edilməsinə verilməyən, qadağan edilən şeylər.

HARUT - Quranda Marut (*bax*) adlı mələkin yoldaşı; seyr mələikəsi.

HASİDİZM - XVIII əsrdə yəhudilər arasında yayılmış dini-mistik cərəyan.

HAŞA - əsla, Allah göstərməsin.

HAŞALİLLAH - Allah göstərməsin, Allah eləmə-sin.

HAŞİMİ - 1. Məhəmməd peyğəmbərin ata tərəfinə mənsub olduğu nəsil; 2. Haşimilər sülaləsi.

HAVARİLƏR *bax* həvarilər.

HAVİYƏ - cəhənnəmin di-bi, cəhənnəm quyusu; cəhənnəm guşələrindən (təbəqələrindən) biri, əsfəl (*bax*).

HAVRAN - yəhudilərin ibadət evi, ibadət xanası.

HEKATOMBA - qədim yunanlarda: təntənəli qurban mərasimi.

HERMES - qədim yunanların tanrılarından biri.

HEYKƏL - 1. bədnəzərdən, həmzaddan qorunmaq üçün uşaqların boynuna asılan dualı asqı; 2. dua; 3. büt xana.

HƏBİBULLAH - Allahın dostu (*Məhəmməd peyğəmbərin ləqəblərindən biri*).

HƏBR - pak alim, dini rəhbər (*papanın və kahinlərin ləqəbi*).

HƏCC - 1. Zilhicce ayında Məkkəyə gedib Kəbəni ziyarət etmə; ümrə; 2. Quran surələrindən birinin adı.

HƏCCÜHƏRƏMEYN *bax* haccühərəmeyn.

HƏCƏRİ-MÜBARƏK *bax* həcərüləsvəd.

HƏCƏRÜLƏSVƏD - Kəbədə ziyarətçilərin müqəddəs saydıqları qara daş, ibadət daşı.

HƏDƏS - yenidən dəstəmaz almağa səbəb olan nə-təmizlik.

HƏDİD - Quran surələrindən birinin adı («dəmir» deməkdir).

HƏDİS - Məhəmməd peyğəmbərin qanun hökmündə olan sözlərinə verilən ad; dini rəvayət, dini hekayə, qissə.

HƏQQA - Allah haqqı, vallah (*and içmə*).

HƏQQİ-SÜBHANƏ - Tanrı

HƏQTƏALA - 1. böyük haqq; 2. *məc.* böyük Allah.

HƏMA(Y)İL - 1. boyun-dan asılan dua; 2. boğazaltı

(*bəzək şeyi*); 3. çiyindən aşırma.

HƏMD - mədh, dua, sitayiş, Fatimə surəsinin bir adı.

HƏMDİN - dindəş, eyni dinə mənsub olan, həmməzhəb.

HƏMD-SƏNA - Allaha minnətdarlıq, Allaha təşəkkür, tərif; Quranın birinci («Fatihə») surəsinin daha bir adı.

HƏMDÜLİLLAH - Allaha şükür, şükrüllah.

HƏMMƏZHƏB *bax* həmdin.

HƏMZAD - al arvadı, guya insanla bərabər doğulan ruh, can. (*o, hər vaxt uşağa ziyan vurmağa çalışır*).

HƏNBƏLİ (LƏR) – sünnilərdə hənbəli təriqətinə mənsub olan tərəfdarlar, hənbəli məzhəbinin ardıcılıarı.

HƏNBƏLİLİK - sünnilik məzhəblərindən biri (*Əsası Əhməd ibn Hənbəl tərəfindən qoyulmuşdur*).

HƏNBƏLİZM - hənbəli-lərin təlimi.

HƏNƏFİ(LƏR) – sünnilərdə Əbu Hənifə təriqətinə mənsub olan adamlar, hənifəliyin ardıcılıarı.

HƏNƏFİLİK - sünnilikdə məzhəblərdən biri (*Əsasını Əbu Hənifə qoymuşdur*). Dörd əsas fiqh (hüquq) məktəblərindən biri.

HƏNƏFİZM - hənəfilərin təlimi.

HƏNİF - yeganə Allaha inanan.

HƏNİFƏLİK - *bax* hənifilik.

HƏNİFİLİK - İbrahim peyğəmbərin şəriəti; İslam dininin yaranması ərəfəsində Ərəbistanda bütperəstliyə qarşı çıxıb təkallahlılığı təbliğ edən cərəyan.

HƏRƏMEYN - Məkkə ilə Mədinəyə birlikdə verilmiş ad.

HƏRİMİ-HİCAZ – Hicazda (Məkkədə) Kəbəyə və Mədinədə Məhəmməd peyğəmbərin məqbərəsinə işarədir.

HƏSBƏTƏN-LİLLAH – Allah xatirinə!

HƏŞR (həşr günü) - 1. qiyamət, qiyamət günü; toplanma. 2. Quran surələrindən birinin adı («toplanma» deməkdir).

HƏVARİLƏR - xristian dini rəvayətlərinə görə İsa

peyğəmbərin 12 şagirdinə verilən ad, yəni onun öyüd və etiqlərini yaymaqla məşğul olanlar.

HƏVARIYYUN - *bax* həvarilər.

HƏZRƏT- Müqəddəs sayılan şəxslərin adlarının əvvəlinə gətirilərək təzim və ehtiram bildirən söz; cənab.

HİCAB - 1. İslam dinində: yad kişilərə görünməmək üçün qadınların üzünü örtməsi; 2. çadra, çarşab; pərdə, örtük, müsəlman qadın geyimi.

HİCR - Quran surələrindən birinin adı (« ayrılıq», «mə-nə» deməkdir).

HİCRƏ - *bax* hücrə.

HİCRƏT - *bax* hicri.

HİCRİ - Məhəmməd peyğəmbərin Məkkədən Mədinəyə köçməsi, hicrət (16 iyul 622-ci il. Müsəlman tarixi də bu aydan başlanır).

HİDAYƏT - İslam dininə görə doğru yol, haqq yolu.

HİKMƏ(T) - peyğəmbərlik; Quranı oxuyub düzgün başa düşmə və oxunanlardan düzgün nəticə çıxarma.

HİNDUİZM - hazırda Hindistanda geniş yayılmış din.

HİRMƏT - 1. haramlıq; 2. hörmət, şərəf.

HİZB - Quranın 60 bölməsindən hər birinə verilən ad (*qism, dəstə, firqə (partiya) deməkdir*); tərəfdarlar.

HOQQA - 1. mədrəsələrdə, mollaxanalarda quru mürəkkəb lüləsi; 2. qutu, sandıq.

HURİ - dinə görə cənnətdə olan gözəl qızlar.

HÜBƏL - İslamiyyətdən əvvəl Kəbədə olan bir bütün adı.

HÜCCAC - *cəmdə* hacılar (*həcc ziyarətində olmuş adamlar*).

HÜCCƏ - Allahın insanlar üçün «dəlili», « sübutu»; Əli əleyhissəlamın nəslindən gözlənilən imam.

HÜCRƏ - 1. məscid, mədrəsə və karvansalarda kiçik otaq; 2. ümumiyyətlə, kiçik otaq.

HÜCÜRA(Ə)T - Quran surələrindən birinin adı. ("otqlar" deməkdir)

HÜDA - 1. həqiqət yolu; 2. düz və geniş yol.

HÜDUDALLAH - Allahın qoyduğu hədlər; onun buyurduqları.

HÜLUL - Tanrı sifətinin bədəndə təzahürü; Allahın gu-ya insan bədənində hülul etməsi, bədənə daxil olması.

HÜMA(Y) - cənnət quşu, dövlət quşu.

HÜMƏZƏ - Quran surələ-rindən birinin adı (« ara qı-zışdıran» deməkdir).

HÜRUFİ - hürufilik təriqə-tinin tərəfdarı.

HÜRUFİLİK - XIV əsrdə Azərbaycanda meydana gəlmiş Quranın hərflərindən bir sıra məna və hökmlər çıxaran təriqət.

HÜSAMƏDDİN - dinin qılınıcı.

HÜTƏMƏ - cəhənnəmin 2-ci təbəqəsi (*məhvedici xanə adlanır*).

X

XABGAHİ-MÖVTA - ölülərin basdırıldığı yer; qəbir.

XABİDƏ - yatmış, yatan.

XABİDƏGAH - qəflət yuxusuna getmişlər.

XABİ-QƏFLƏT - qəflət yuxusu.

XAÇ - Xristianların rəmzi

sayılan və bir-birini perpen-dikulyar olaraq qət edən iki mildən ibarət olan sitayiş obyektı; xristian simvolu.

XAÇ SUYUNA SALMAQ - İsanın kilsə aləminə daxil edilməsini ifadə edən ayin; xristianlaşdırma, xristian etmə.

XAÇAÇURAN - xaç suyu-na salma (*xristian dini məra-simlərindən birinin adı*).

XAÇPƏRƏST - bax xristi-an.

XAÇPƏRƏSTLİK - bax xristianlıq.

XAXAM - bax ravvin.

XAXAMLIQ - bax rav-vinlik.

XALİQ - Yaradan, xəlv edən, Allah.

XALİQİ-YEKTA - bircə yaradan; tək Allah.

XANƏGAH - bir şeyx və ya mürşidin rəyasəti altında olan dərvişlərin yaşadıkları və ibadət etdikləri yer; tə-kyə.

XARİCİLƏR - 1. İslamiy-yətdə: Əli ibn Əbu Talibin tərəfdarları ilə Müaviyənin tərəfdarları arasında mübari-zənin gedişində yaranmış, Əli şiələ-rindən ayrılmış, ən

erkən dini-siyasi partiyanın tərəfdarları; 2. yağı, üsyankar, həddini azmış, cızığından xaricə çıxmış.

XARİCİZM - xaricilərin təlimi.

XARİQƏ - dini təsəvvürlərə görə fəvqəladə, ilahi qüvvələrin təsiri ilə törəyən və insanda heyrət doğuran şey, hadisə; möcüzə.

XARİQƏLİ - bax xariqüladə.

XARİQÜLADƏ - qeyri-adi, xariqələrlə dolu, xariqəli, möcüzəli, fəvqəladə.

XATƏM - son(uncu) peyğəmbər (*Məhəmməd peyğəmbərə işarədir*).

XEYİR-DUA - birinə xoşbəxtlik, uğur diləyi arzulanma.

XEYRAT - ölmüş adamın xatirəsinə verilən yemək, ehsan.

XEYRÜLBƏŞƏR – insanların xeyirlisi (*Məhəmməd peyğəmbərə verilən adlardan biri*).

XƏLİFƏ - 1. İslamiyyətdə: Məhəmməd peyğəmbəri əvəz edən və erkən islamıyyətdə müsəlman icmasının başçısı; 2. Molla məktəblərində

molla köməkçisi, şagird.

XƏLİFƏLİK bax xilafət.

XƏLQULL - Allah bəndələri; xalq, camaat.

XƏLVƏ - xəlvətxana, sufi zahidlərinin ibadət üçün çəkildikləri tənha yer.

XƏLVƏTİ-ƏRBƏİN – sufilərin, zahidlərin qırx gün ibadətlə məşğul olmaları.

XƏLVƏTİYYƏ - orta əsrlərdə İranda yaranmış sufi təriqəti.

XƏRAC - orta əsrlərdə islam dövlətlərində müsəlman olmayan əhalidən alınan vergi, torpaq vergisi.

XƏTİB - məsciddə cümə namazından qabaq minbərə çıxıb xütbə oxuyan din xadimi.

XƏTİBLİK - xətibin işi, xətib vəzifəsi, xitabət.

XƏTMƏ - xitam vermə, Quranın oxunub başa çatdırılması.

XƏTTABİLƏR - xəttabiyyə (bax) məzhəbinin tərəfdarları.

XƏTTABİYYƏ - qatı şiə məzhəbinin adı.

XİFTƏN - şam namazından sonra qılınan namaz.

XİLAFƏT - ərəb xəlifələrinin hakimiyyəti, xəlifəlik.

XİLİAZM - axirətdən əvvəl yer üzündə Allahın minillik hökmranlığının bərqərar olacağına təlqin edən dini təlim, nəzəriyyə.

XİRQƏ - dərviş üst paltarı.

XİRQƏPUŞ - 1. xirqə geyən dərviş; 2. *məc.* dərviş, zahid.

XİROTONİYA – pravoslavlıqda və katolosizmdə ruhanilik rütbəsinə (diakon, keşiş və s.) yüksəldilmə ayini.

XİTAB - bir şəxsə və camaata müraciətlə deyilən sözlər; müraciət.

XİTABƏN - müraciətlə.

XİTABƏT - 1. xətiblik, məsciddə xütbə söyləmə; 2. aydın və səlis nitq söyləmə.

XLISTÇILIQ - XX əsrin əvvəllərində Rusiyada mistik xristian təriqətlərindən birinin adı.

XLISTLAR - XVII əsrin axırlarında töycü verən kəndlilər içərisində meydana gəlmiş təriqət.

XOCA - keçmişdə mədrəsədə təhsil alıb başına sarıq sa-

rıyan, cübbə geyən adam və ya din xadimi, müəllim.

XRİSTİAN - 1. xristian dininə mənsub adam, xaçpərəst; 2. Xristian dini.

XRİSTİANLAŞDIRILMAQ - xristian dini qəbul etdirilmək.

XRİSTİANLAŞDIRMAQ - xristianlığı yaymaq, xristian olmayan xalqları xristian etmək, xaçpərəstliyi qəbul etdirmək.

XRİSTİANLAŞMAQ – xristian dinini qəbul etmək, dönüb xristian (xaçpərəst) olmaq.

XRİSTİANLIQ - eramızın I əsrində meydana gəlmiş din; xristian dininə mənsubluq; xaçpərəstlik.

XUDA - Allah, tanrı, xudavənd.

XUDADAD - Allahverən, Allah vergisi.

XUDADADƏ - Allah vermiş, xuda vermiş.

XUDAHAFİZ - bir – birindən ayrılarkən «Allah saxlasın», «Allah hifz eləsin» mənalılarında işlədilən söz.

XUDANƏKƏRDƏ - «Allah eləməsin», «İraq ol-

sun» mənalarda işlənir.

XUDAPƏRƏST *bax* allah-pərəst.

XUDAPƏRƏSTLİK - *bax* allahpərəstlik.

XUDAVƏND *bax* Xuda.

XUDAVƏNDA - Ay Allah! Pərvərdigara! Xudaya!

XUDAVƏNDİ -ALƏM - Allah (*dünyanın Allahı, dünyanın ağası*).

XUDAYA *bax* xudavənda.

XUDAYNAMƏ - XVII əsrdə pəhləvi dilində yazılmış Allahı mədh edən dini kitab; minacat.

XURAFAT - mövhumat (*ağlasığmayan etiqad*).

XURAFATÇI - mövhumatçı.

XURAFATÇILIQ - mövhumatçılıq.

XÜLD - 1. behişt, cənnət; 2. daimi, həmişəlik.

XÜLDAYIN - cənnət ya-raşığı, cənnət bəzəyi.

XÜLDİ-BƏRİN - uca, əla məqamda olan cənnət.

XÜLDZAR- cənnət, behişt.

XÜLDZARİ-BƏQA - daimi qalan behişt (*cənnətə işarədir*).

XÜMS - gəlirin beşdə bir

miqdarında olub seyidlərə verilən dini vergi, seyidmalı.

XÜRRƏMİLİK - Azərbaycanda və qonşu ölkələrdə yaranmış və Abbasilər xilafətinə zidd çıxan bir təriqət.

XÜTBƏ - cümə, bayram və başqa günlərdə xətibin minbərdən camaata xitabən söylədiyi nəsihətamiz sözlər, verilən tövsiyələr, nitq, dua.

I

İBADƏT - 1. dua oxuma, namaz qılma şəklində icra edilən dini ayin; 2. şitayiş, pərəstiş, Allahın buyurduqlarını yerinə yetirmə.

İBADƏTÇİ - ibadətlə məşğul olan adam.

İBADƏTGAH *bax* ibadət-xana.

İBADƏTXANA - İbadət yeri, ibadət edilən yer; ibadət-gah, atəşgah, məbəd (*məscid, kilsə, pir, ocaq və s.*).

İBADƏTKAR - ibadət edən, səcdə edən.

İBADULLAH - Allah bəndələri.

İBLİS - şeytan.

İBTİHAL - dua, yalvarış.

İCABƏT - dua və s.-nin yerinə yetməsi; yalvarış; diləmə.

İCTİHAD - 1. müctəhidin ehkam və hədislərdən mənə və hökm çıxarması; dini-hüquqi məsələlərə dair müstəqil mühakimə ixtiyarı; 2. axşam ibadəti.

İDDƏ - ərindən ayrılan, ya əri ölən qadının təzədən ərə getmək üçün gözləməyə məcbur olduğu vaxt, müddət.

İFRİT - 1. şeytan, iblis; 2. *məc.* amansız, qəddar (*adam haqqında*).

İFTAR - orucaçma, oruc açarkən yeyilən yemək, axşam yeməyi.

İFTARLIQ - oruc açmaq üçün hazırlanmış yemək.

İFTİTAH - namaza başlarkən deyilən ilk təkbir.

İHRAM - *bax* ehram.

İXLAS - Quran surələrindən birinin adı («yalnız Allaha məxsus olan sifətlər» deməkdir); sədaqət, ürəyitəmizlik, saf məhəbbət.

İXTİYARAT - dini-şolastik kitab.

İKONA - xristianlarda: dini sitayiş obyektı; Allahın, yaxud övliyaların şəkli, geniş mənada İsanın, Məryəm ananın və bütün müqəddəslərin təsviri.

İKONOBORÇU – ikonoborçuluq dini cərəyanın tərəfdarları.

İKONOBORÇULUQ - VIII-IX əsrlərdə Vizantiyada meydana çıxmış, ikonalara sitayiş etməyə zidd olan dini cərəyan.

İKSİR - keçmişdə yalançı kimyagərlərin xariqülədə bir qüvvə və təsirə malik olduğunu iddia etdikləri mövhumı bir maddə.

İQAMƏ - namazın əməllərindən biri.

İQAMƏT - namazın müstəhəb əməllərindən biri.

İQRƏ KİTABƏKƏ – kitabını oxu (*Quran ayələrinə*).

İQUMEN - pravoslav monastırının baş keşişinin titulu.

İLAHƏ - bəzi dinlərdə; qadın Allah, sənəm.

İLAHİ - 1. Allah; 2. Allaha məxsus, Allaha aid, Allaha dair.

İLƏHİ ! - Ey Allah! (*Allaha yalvarış*).

İLƏHİLƏŞDİRİLMƏK - Allah kimi yüksəldilmək, ucaldılmaq.

İLƏHİLƏŞDİRMƏK - Allah kimi yüksəltmək, Allah saymaq.

İLƏHİYYAT - dini ehkamlardan bəhs edən elm, dini elmlər; teologiya.

İLƏHİYYATÇI - ilahiyyat alimi.

İLƏHAD - bax allahsızlıq.

İLLİYYUN (İLLİYYİN) – dinə görə göyün ən üst qatında müqəddəs bir məqam; *məc. cənnət*.

İMAM - 1. namaz qılanlara başçılıq edən ruhani (yəni camaatla qılınan namazlarda namazı qıldıran şəxs); 2. peyğəmbərdən sonra din işlərinə rəhbərlik edən adam; 3. rəhbər, başçı; 4. məzhəb başçısı; 5. şiə məzhəbi başçısı Əli və onun övladlarına verilən ad.

İMAMCÜMƏ - cümə günləri camaat namazına başçılıq edən ruhani.

İMAMƏT - bax imamlıq.

İMAMİLİK - bax imamıyyə.

İMAMİYYƏ - On iki imama inanan təriqət.

İMAMLIQ - imam vəzifəsi, imam rütbəsi; imamət.

İMAMZADƏ - imam övladı, imam nəslindən olan.

İMAN - inanma, dərin inam, etiqad.

İMANA GƏLMƏK - İslam dinini qəbul etmək, müsəlman olmaq.

İMANLI - dindar, dinə inanan.

İMANSIZ - dinə inanmayan, dinsiz.

İMSAK - Ramazanda orucun başlanğıcı (*yemək, içmək və s. -dən özünü saxlama*).

İMYASLAVÇILAR - XX əsrin əvvəllərində (1910-1912) qədim Afon (Yunanıstan) rus pravoslav monastırlarında rahiblər arasında meydana gəlmiş təriqətçi cərəyan.

İNABƏT - 1. tövbə etmə, tövbə; 2. mürşidə (*bax*) müraciətlə təriqətə daxil olma.

İNCİL - Bibliyanın, İsanın həyat və təlimi haqqındakı qissələrdən bəhs edən və xristian dininin əsasını təşkil edən hissəsi, 2-ci hissə («Xoş xəbər», «Müjdə» adlanır); Əhdi – cədid.

İNDƏSSƏLAT - namaz qılarkən, namaz üstündə.

İNDUİZM - Hindistanda yayılmış brəhmənizm dininin müasir forması.

İNDULGENSIYA - katolik kilsəsində «günah»ların tam və ya qismən bağışlanması və bu haqda kilsə tərəfindən, Roma papası adından pul ilə verilən şəhadətnamə, fərman.

İNFAQ - din yolunda sərf etmə (xərcləmə).

İNFİTAR - Quran surələrinədən birinin adı («göy üzünün yarılması» (parçalanma) deməkdir).

İNKİR - Əslində: Nəkir-Münkir, qəbirdə ölünü sorğusuala tutan iki mələkdən biri (o birinin adı Münkirdir).

İNKVİZİSIYA - bidətçilərə və bidətçilikdə şübhə oyadanlara divan tutmaq məqsədilə XIII əsrdə katolik kilsəsinin papalıq tərəfindən yaradılmış xəfiyyə və məhkəmə orqanı.

İNSƏRA - bu dünya.

İNŞALLAH - «Allah qoysa», «Allah deyən olsun», «Əgər Allah istəsə» mənalarında xeyir-dua.

İNŞİQAQ - Quran surələrinədən birinin adı (“Göyün yarılması” deməkdir).

İNŞİRAH - Quran surələrin-

dən birinin adı («açma» və ya « genişlətmə» deməkdir).

İNZALİ - KÜTUB – kitabların göydən endirilməsi (düşməsi) (*Allah tərəfindən yerə göndərilmiş İncil, Tövrat və Quran*).

İOHANNİTLƏR – rus pravoslav kilsəsində monastır istiqamətli cərəyan (*XIX əsrin axırlarında İohann Kronştadskinin tərəfdarlarından meydana gəlmişdir*).

İRƏM - 1. qədim Şam (indiki Dəməşq) şəhərində Salınmış bağça; 2. məc. cənnət, behişt.

İRƏMMİSAL - behişt kimi, cənnət kimi.

İRFAN - təsəvvüfdə - Allahı dərk etmə; sufizimdə: Allaha qovuşmaq elmi.

İRSALİ - RÜSUL – peyğəmbərlərin Allah tərəfindən göndərilməsi.

İRTİDAD - dindən çıxma, dinin ziddinə getmə.

İSƏVİ - İsa dininə mənsub olan, İsanın ardıcılıqları; xristian, xaçpərəst.

İSƏVİLİK - xristianlıq, xaçpərəstlik, isəviyyə; İsa dininə mənsub olma.

İSƏVİYYƏ - bax isəvilik.

İSİYİ-ŞEŞMAHƏ- altıaylıq İsa (*guya İsa peyğəmbər altıaylıq doğulmuşdur*).

İSLAM - VII əsrdə Məhəmməd peyğəmbər tərəfindən təsis edilmiş və bütün dünyada geniş yayılmış monoteist din; İslam dini; müsəlmanlıq; bir Allaha itaət.

İSLAMİ/YYƏ/ - İslam dininə məxsus olan, islamlıq.

İSLAMİYYƏT - İslam dini; müsəlmanlıq, müsəlmançılıq.

İSLAMLIQ *bax* islamıyyə.

İSMAİLİLƏR – XIII əsrin 2-ci yarısında ərəb xilafətində meydana gəlmiş müsəlman şiə təriqəti.

İSMAİLİLİK - şiəlikdə təriqət (*imam Cəfər Sadiğin böyük oğlu İsmayılın adından*).

İSMAİLİZM – ismaililərin təlimi.

İSMİ - **ƏZƏM** - nağıllarda: sehrli, tilsimli dua; Allahın ən böyük adı.

İSNA-ƏŞƏRİ- Məhəmməd peyğəmbərdən sonra 12 imamın hakimiyyətinə etiqad edən müsəlman, şiə məzhəbi.

İSRA - Quran surələrindən birinin adı («merac gecəsi»-

nə işarədir; gecə vaxtı yol getmə).

İSRAFİL - Allahın dörd mələyindən (Cəbrayıl, Əzrayıl, Mikayıl, İsrafil) biri, qiyamət günü sur (şeypur) çalıb ölüləri qəbirdən qaldıran; qiyamətin qopduğunu xəbər verən.

İSTİCABƏT - duanın, namazın, orucun və s.-nin qəbul edilməsi.

İSTİĞASƏ - Allaha yalvarıb kömək istəmə; xahiş.

İSTİĞFAR - Allaha yalvararaq günahlarının bağışlanmasını istəmə; «əstəğfurlah» deyə tövbə etmə.

İSTİXARƏ - görülmək bir işin uğurlu olub –olmayacağını qabaqcadan bilmək üçün Quran, təsbeh və s. ilə fal açma, dua oxuma.

İSTİNŞAK - gənziyə qədər burnuna su çəkmək (*qüşlün müstəhəblərindən biri*).

İSTİSQA - Allaha yalvarmaqla, ona dua etməklə yağış istəmə; müsəlla.

İSYAN (ÜSYAN) - asilik, itaətsizlik (*Allaha qarşı, dövlətə qarşı*).

İŞA - 1. axşam; 2. axşam ibadəti.

İŞAN - din xadimi; molla, ruhani.

İŞAR - Həccə gedən ziyarətçilərin qurban kəsəcəkləri heyvana nişan qoyması.

İŞRAK - çoxallahlılıq, büt-pərəstlik.

İŞRAQ - İlahi nurun saçması.

İŞRAQİ - İslam dinində işığı əsas götürən fəlsəfi cərəyan (*Əsasını Şihabəddin Sührəvərdi qoymuşdur*).

İTAƏT - tabe olma, boyun əymə; tabelik.

İUDAİZM - e. ə. I minillikdə Fələstində yəhudilər arasında yayılmış din; yəhudi dini.

İYERARX - yepiskop rütbəli keşiş.

İYEREY - pravoslav xristianlarda: keşiş.

İZAR - Həccə gedən zəvvarların bellərinə bağlayıb bədənlərinin aşağı hissəsini örtən parça.

İZƏD - zərdüştilərdə: xeyir və nur allahı.

K

KAABA - *yəhudicə* bax kab-bala

KABBALA - sehrbazlıqla əlaqədar olub yəhudilər arasında yayılmış mistik nəzəriyyə.

KABİRLƏR - qədim yunan allahları və onların ayininin kahinləri.

KAFEDRA - 1. xristian kilsələrində moizə oxumaq üçün xüsusi uca yer, xitabət kürsüsü. 2. ibadət zamanı yepiskopun kürsüsü.

KAFİR - İslam dininə inanmayan, müsəlman olmayan; dinsiz.

KAFİRANƏ - kafir kimi, kafircəsinə.

KAFİRCƏSİNƏ - bax kafiranə.

KAFİRLİK - Allahı, islam dinini inkar etmə.

KAHİN - 1. qədim misirlilərdə qeybdən xəbər verən ruhani; 2. büt-pərəstlərdə: din xadimi; tagut.

KAHİNLİK - kahinin peşəsi.

KALVİNİST - kalvinizm məzhəbinə mənsub adam.

KALVİNİZM- İsveçrədə yaranmış protestant məzhəblərindən biri (*XVI əsrdə Calvin tərəfindən təsis edilmişdir*).

KANON - 1. kilsə tərəfindən müqəddəs sayılan kitablar; 2. dini bayramlarda oxunan mahnı.

KANTOR - katolik kilsəsində və yəhudi məbədlərində dini mahnılar oxuyan adam.

KAPELLA - 1. katolik kilsəsi; 2. katolik məbədinə xor dəstəsi üçün yer.

KAPELLAN - 1. katoliklərdə: keşiş köməkçisi; 2. İngiltərədə: ev keşişi.

KAPİTUL - başlıqlı pləş geyən Roma katolik rahibi.

KAPUSİN - Roma katolik kilsəsində ruhanilər heyəti.

KARAİMLƏR - VIII əsrdə Babilistan yahudilərinin arasında meydana gəlmiş və mənşə etibarilə Talmudu rədd edən iudaizm təriqəti.

KARDİNAL - Roma katolik kilsəsində baş ruhani rütbəsi və bu rütbəni daşıyan şəxs.

KARDİNALLIQ- kardinal rütbəsi.

KARMELİTLƏR - XII əsrin ikinci yarısında Fələstində əsas qoyulmuş katolik rahib ordeni.

KAŞTELYAN - katolik kilsələrində: keşikçi.

KATAFALK - 1. cənazəni dəfn yerinə aparmaq üçün maşın (araba).

KATAKOMBA - qədimdə dini mərasimlər və ölüləri dəfn etmək üçün istifadə olunan süni və ya təbii yeraltı mağara; yeraltı sərdəba.

KATARLAR - Qərbi Avropada yayılmış bidət tərəfdarları (XI-XIII əsrlər).

KATEXİZİS - dini təlim əsaslarının hamı tərəfindən başa düşüləcəyi formada şərhinin verildiyi kitab (*xristianların sual-cavab şəklində olan dini şəriət kitabı*).

KATİB - Məhəmməd peyğəmbərin vəhylərini yazan savadlı adam; mirzə.

KATOLİK - katolik məzhəbinə (dininə) mənsub olan adam ; katolisizmə aid olan.

KATOLİKLİK – katolisizmə mənsubiyyət, katolik dininə mənsub.

KATOLİKOS - gürcü və erməni kilsələri başçısının titulu.

KATOLİSİZM - Qərbi xristian məzhəbi; katoliklik; katolik dini.

KELAR - monastır təsərrüfatına baxan rahib.

KEŞİŞ - xristianlarda: yepiskop və dyakon arasında ruhani rütbəsi və bu rütbəni daşıyan ruhani.

KEŞİŞLİK - keşişin işi, vəzifəsi.

KEŞİŞSİFƏT - görünüşcə keşişə oxşayan; keşişə bənzəyən.

KƏBƏ - Məkkədə islamın əsas ziyarətgahı, müqəddəs məbəd, müqəddəs bina, qibləgah.

KƏFƏN - 1. meyitə sarılan ağ parça; 2. zəvvarların dini ayinlər zamanı büründükləri uzun ağ parça.

KƏFFARƏ - edilən günahları təmizləmək və ya bağışlatmaq üçün şəriət əsasında sədəqə vermə və ya oruc tutma, günahı təmizləmə.

KƏFFARƏT ORUCU - cəza olaraq (yəni Ramazan orucu üzürsüz olaraq pozularkən) yenidən tutulan 60

günlük oruc.

KƏFFARƏ VERMƏK - günahın bağışlanması üçün sədəqə vermək.

KƏHF - Quran surələrindən birinin adı (« mağara» deməkdir).

KƏLAM - formal məntiqi dəlillərə əsaslanan müsəlman ilahiyyəti; nəsihətamiz söz (ifadə).

KƏLAMİ - MƏCİD - şərafli, şanlı kəlam (*Qurana işarədir*).

KƏLAMİ - MÜQƏDDƏS - müqəddəs kəlam (*Qurana işarədir*).

KƏLAMÜLLAH - Quran, Allahın sözü, Allahın kəlamı.

KƏLİMULLAH - Musa peyğəmbərin ləqəbi.

KƏLİSA bax kilsə.

KƏLMEYİ -ŞƏHADƏT - İslamın iman rəmzi, yatmazdan qabaq və ya ölüm ayağında ikən « Əşhədü əlla - lailahəilləllah», əşhədü ənnə Mühəmmədən rəsulullah» ifadəsi. (*Bu kəlmə həmin adamın həm də müsəlmanlığını göstərir*).

KƏMETİQAD - etiqadı az olan; etiqadsız.

KƏRAMƏT - 1. xariquladə işlər, möcüzələr; peyğəmbər olmayan şəxsin yaxud bir pirin göstərdiyi möcüzə; 2. Allahın lütfü.

KƏRBƏLA - İraqda şəhərlərin müqəddəs ziyarətgahlarından birinin adı, Kərbəla şəhəri (*Həzrəti imam Hüseyinin qəbri şərifli Kərbəladadır*).

KƏRBƏLAYI - Kərbəla şəhərində imam Hüseyinin məqbərəsini ziyarət etmiş adama verilən ad.

KƏRİMA - ey kəramətli, böyük Allah.

KƏRRAR - igid, cəsur. İmam Əlinin ləqəbi; Heydəri-kərrar (*cəsur şir – Əli (ə) haqqında tərif*).

KƏRRUB - baş mələikə.

KƏSRİ -ƏSNAM - Kəbə bütələrinin sındırılması.

KİBRİYA - əzəmət, cəlal, böyüklük (*Allah haqqında*).

KİLSƏ - 1. xristianların ibadətگاهی, məbədi; kəlisə; 2. dini təşkilat, dini təriqət.

KİNİŞT - atəşpərəstlərin məbədi: atəşgah.

KİOT - ikona üçün şüşəli kiçik qutu.

KİRDİGAR - Yaradıcı

Allah, xaliq.

KİSVƏ(T) - Kəbənin üstündəki qara örtük.

KİŞ - 1. din, məzhəb, etiqad; 2. adət, vərdiş.

KİTAB - Qurani-Kərim nəzərdə tutulur (*dini*).

KİTAB AÇDIRMAQ - Quranla fala baxdırmaq.

KİTAB AÇMAQ (KİTABA BAXMAQ) - Quranla fala baxmaq.

KİTAB ƏHLİ- Tövrat, İncil, Zəbur və Qurani-Kərimdən birinə iman gətirən mömin adam.

KİTABA ƏL BASMAQ - Qurana and içmək.

KLERİKAL - klerikalizm cərəyanı tərəfdarı.

KLERİKALİZM - bəzi ölkələrdə siyasi və mədəni həyatda dini təşkilatların hakimliyyətini möhkəmlətməyə çalışan siyasi cərəyan.

KLERK - orta əsrlərdə Fransada və İngiltərədə: ruhani.

KLİR - 1. kilsə xadimlərinin korporasiyası; kilsə ruhaniləri; 2. kilsə xoru.

KLİROS - kilsənin yuxarı başında sağ və solda oxuyanlar üçün hündür yer.

KLOBUK - rahiblərin başla-

rına qoyduqları ucu şiş papaq.
KONFESSIONAL - dini, dinə aid olan .

KONFİRMASIYA – protestantlarda və katoliklərdə: cavab oğlan və qızları kilsə üzvlüyünə qəbul etmə mərasimi (*miro yağı ilə yağlanma ayini*).

KONFUSİÇİLİK - Çin müfəkkiri Konfusunin dini nəzəriyyəsinə əsaslanan əxlaqi-fəlsəfi baxışlar və ənənələr sistemi.

KONKLAV - Roma papasını seçən kardinallar şurası.

KONKORDAT - Roma papası ilə hər hansı bir hökumət arasında bağlanan müqavilə.

KONQREQASIYA - 1. birləşmə, ittifaq; kilsə icmaları birləşməsi; 2. Roma papasının müəyyən məsələlərə baxan inzibati idarəsi.

KONSİSTORIYA – xristianlarda: inzibati və məhkəmə hüququna malik ruhani idarə.

KORİBANTLAR – Kibella ilahəsi ayininin kahinləri.

KOSTYOL - polyak katolik kilsəsi.

KÖVSƏR - 1. cənnətdə bulaq adı; 2. Quran surələrindən birinin adı.

KREASİONİZM - dünyanın, canlı və cansız təbiətinin Allah tərəfindən yaradılması haqqında dini-idealist təlim.

KSÖNDZ - polyak katolik keşişi.

KULT - ayin, ibadət, sitayiş, dini ayinlər.

KUPEL - xaç suyuna salmaq üçün böyük qab, vanna, çən və s.

KUŞLUK - səhərlə günorta arasındakı vaxt (*bu vaxt namaz qılınır ki, bu da kuşluk namazı adlanır*).

KUTYA - pravoslavlarda: bal, düyü və kişmişdən hazırlanan ehsan xörəyi.

KÜFFAR - *cəmdə* kafirlər.

KÜFR - 1. allahsızlıq, dinsizlik, kafirlik, Allaha inanmama; 2. Allaha qarşı söylənən pis söz.

KÜFRİYYAT - dinsizliyə aid olan şeylər, ateizmə dair şeylər, əsərlər.

KÜLBƏYİ - **ƏHZAN** - qəm-qüssə daxması (*əfsanəyə görə, oğlu Yusifin ayrılı-*

ğında Yaqub peyğəmbərin bir daxmada daim matəm saxlamasına işarədir).

KÜLLİ-ƏDYAN - bütün dinlər.

KÜRE - Fransada, Belçikada və bir sıra başqa ölkələrdə: katolik keşişi.

KVAKER - ABŞ-da və İngiltərədə kilsə mərasimlərini inkar edən xristian təriqətinin üzvü.

Q

QABİZÜLƏRVAH – canalan, Əzrayıl.

QADİR - Tayı-bərabəri olmayan qüdrət sahibi (*Allaha işarədir*).

QAF - Quran surələrindən birinin ilk hərfi və surənin adı.

Q(Ğ)AŞIYƏ - Quran surələrindən birinin adı («Qiyamətin adıdır ki, hamını əhatə edən, örtən» deməkdir).

QAİB / QAİBƏ - şiələrin axırcı imamının qeyb olması, yoxa çıxması.

QAİM - namaz qılan; Allahın hökmünü icra edən.

QARA DAŞ - bax həcərülə-

svəd.

QARE - avaz və qiraətlə Quran oxumağı yaxşı bacaran adam.

QAREİN - *cəmdə* Quran oxuyanlar.

QARİƏ - Quran surələrindən birinin adı («Qiyamət» adlarından biri).

QASİM OTAĞI - imam Həsənin oğlu Qasimin adaxlı ikən öldürülməsinə yas tutmaq üçün məhərrəmlik təziyəsi zamanı gəlin otağı şəklində düzəldilən otaq, xeymə.

QAYİMİYYƏT - imam məqamının əbədiliyi, sabitlik.

QAZI - şəriət əsasında dini məhkəmə işlərinə baxan hakim.

QAZIXANA - qazı divanxanası, şəriət məhkəməsi.

QAZILIQ - qazının işi, peşəsi, vəzifəsi.

QAZI - orta əsrlərdə müsəlmanların «kafir»lərlə aparlıqları dini müharibələrin (qəzavətin) iştirakçısı; cihad edən, döyüşən.

QEYB /Ə/ - dinə görə gözlə görünməz ruhi aləm; göz önündə olmayan, gözlə görünməyən.

QEYRİ-CAİZ - haram.

QEYRİ-MÜSLİM – müsəlman olmayan.

QEYRİ-ZATİ-BARİ – Allahdan başqa.

QƏBA - mollaların geydiyi uzun üst paltar, cübbə.

QƏBİH - qəbahətli.

QƏBZİ-RUH - Əzrayıl tərəfindən adamın canının alınması.

QƏDƏMİ-ŞƏRİF - Məhəmməd peyğəmbərin ayağının izi.

QƏDƏR - Allahın dəyişməz qanunları, alın yazısı.

QƏDƏRİLƏR-İslam dinində xüsusi təriqətçilər. Onlar taleyə, adına yazılmalarına, qəzavü - qədərə inanmamağı təbliğ edirdilər.

QƏDR GECƏSİ - Quranın Peyğəmbərə nazil olduğu gecə, qədr (*Quran surələrindən biri*).

QƏFLƏT- Allahın bir anlığı unudulması.

QƏHHAR - qüdrətli Tanrı.

QƏLƏNDƏR - 1. dərviş; 2. həqiqət əhli.

QƏMƏR - Quran surələrindən birinin adı (« Ay» deməkdir).

QƏNİ - bəhtiyac, zəngin, çox, çoxlu; Allahın sifətlərindən biri.

QƏRMƏTİLƏR - İsmailizmin qollarından olan təriqət; ismaili məzhəblərindən birinin tərəfdarları.

QƏSƏS - Quran surələrindən birinin adı (« hekayət» deməkdir).

QƏSİS - xristian ruhanisi, xristian keşişi.

QƏSS - Həcc ziyarəti üçün üz və bədən tüklərinin qısaldılıb sahmana salınması.

QƏZA - 1. namaz və oruc kimi dinin vacib rüknlərinin vaxtında icra olunmaması; 2. din uğrunda aparılan müharibə; cihad; 3. bütün hadisə və işlərin aid olduğu qanunauyğun tərzdə Allahın bildiyi və təqdir etdiyi şəkildə baş verməsi.

QƏZAVAT - dini müharibə; cihad (*bax*).

QƏZAVƏT - qazılıq, qazi idarəsi, dini idarə.

QƏZAVƏTXANA - 1. keçmişdə: dini məhkəmə, qazixana; 2. müsəlman ruhani idarələrində qazının

başçılıq etdiyi idarə.

QƏZAVÜ-QƏDƏR – taleyin Allah tərəfindən əvvəldən təyin edilməsi; insanın başına gələn hadisələrin qabaqcadan müəyyən edilməsi.

QIL KÖRPÜ *bax* sirat körpüsü.

QILMAN - cənnətdə olan cavan oğlanlar, xidmətçilər.

QIZIL YUMURTA BAYRAMI - xristianların pasxa bayramının xalq arasında adı.

QİBLƏ - namaz vaxtı namaz qılan adamın üzünü çevirdiyi Məkkə istiqaməti, (*Mal- qara, qoyun, quş və s. kəsilmədən üzünü qibləyə çevrilir*); cənub tərəf.

QİBLƏGAH - 1. qiblə tərəfi, qiblə yeri, Kəbə; 2. pərəstiş edilən, çox hörmətli.

QİRAƏT - namazda, ayaq üstə ikən Qurandan bir və ya iki surəsini ucadan oxuma.

QİSSƏ - doğru və ya uydurma hekayə, rəvayət.

QİST - şüa məzhəbində ədalət, ədl.

QİYAM - 1. namazın əsas tərkib hissələrindən biri, yəni üzrü olmayan bir kimsəni namaz qılarkən ayaq üstə dik vəziyyətdə durması; 2. *bax* qiyamət.

QİYAMƏT - 1. dini əqidəyə görə axırüzzəməndə bütün ölümlərin dirilib qalxması; məhşər, haqq-hesab günü; qiyam; 2. Quran surələrindən birinin adı.

QİYAS - bənzətmə əsasında bir iş haqqında fikir və mübahisə yeritmə.

QNOSTİZM – xristianlığın ilk dövrlərində: xristian dini, yunan idealist fəlsəfəsi və Şərq dinləri əsasında qurulan dini-fəlsəfi cərəyan. (*Fəlsəfə termini kimi də işlənir*).

QÖVLİ-NAMƏŞRU - şəriətə xilaf çıxma.

QÖVSALƏPƏRƏST - inəyə sitayiş edənlər.

QULAT - dinə möhkəm inanlar, qatı dindarlar.

QURAN (QURANİ-KƏRİM) - vəhy yolu ilə Məhəmməd peyğəmbərə Allahın Cəbrail vasitəsilə nazil etdiyi müsəlmanların müqəddəs dini kitabı.

QURBAN - bir məqsəd üçün Allah yolunda kəsilən qoyun və ya başqa bir heyvan (*Ən qədim dini ayinlərindən biri*).

QURBAN BAYRAMI - Hicri ilin sonuncu /zilhicə / ayının 10-da müsəlmanların qurban kəsdikləri dini bayram. (*Oruculuqdan 70 gün sonra keçirilir*).

QURBANGAH - qurban kəsilən müqəddəs yer.

QURBANLIQ - qurban kəsilmək üçün bəslənmiş heyvan və s.

QUSALEPƏRƏSTİ - bax buzovpərəstlik.

QÜBBƏ - günbəz.

QÜDSİ - müqəddəs, pak.

QÜDSİYYAT - ruhaniyyət aləminə aid olan işlər.

QÜDSİ(YYƏ) - müqəddəs, pak.

QÜDSİYYƏT – müqəddəslik, müqəddəslik aləmi.

QÜFRAN - günahları bağışlanma, əfv edilmə; mərhəmət, rəhmət.

QÜNUT – namazın hissələrindən biri.

QÜREYŞ - 1. ərəb qəbilələrindən (tayfalarından) birinin adı; 2. Quran surələrin-

dən birinin adı.

QÜREYŞİ - qüreyş qəbiləsinə mənsub (*Məkkə ətrafında yaşayan ərəb qəbilələrindən birinin adı*).

QÜSL - 1. dinin tələb etdiyi hallarda bədəni müəyyən üsullarla yuma; yuyunma, çimmə, pak olma, təmiz olma, təharət; 2. ölünü dini qaydalarla yuma.

QÜSL ETMƏK - pak olmaq, çimmək, yuyunmaq.

QÜTB - dini başçı, dini rəhbər (*Sufi övliyələrinin rütbəsi*).

QÜTBLÜK - övliyələrin ən ali məqamı.

L

LA HÖVLƏ VƏ LA QÜV-VƏTƏ İLLA VƏ BİLLA – Allahdan başqa heç kimdə qüvvət və qüdrət yoxdur (*Quran ayələrindən*).

LAFƏVALLAH - yox, valah! Allaha and olsun ki, yox! (*Quran ayələrindən*).

LAHUT - ilahiyyət, ilahilik; ruhaniyyət.

LAHUTİ - ilahiyyət elminə mənsub, bu elmə aid.

LAHUTMƏNZƏR - ilahi

görünürlü, nurani görkəmli, gözəl mənzərəli.

LAİLLAH - “la ilahə illəlah” ifadəsinin ixtisar olunmuş forması.

LAİLAHƏ İLLƏLLAH – Allahdan başqa ibadət ediləcək bir məbud, Allah yoxdur.

LAMA - Monqolustanda, Buryatıyada, Tuvada, Tibetdə budda rahibi; lamaist ruhənişi.

LAMAİST - lamaizm dininə mənsub olan adam, lamaizm tərəfdarı.

LAMAİZM- Tibet və Monqolustanda yayılmış budizm məzhəblərindən biri.

LAMƏKAN - yeri, yurdu olmayan (Allah).

LAMƏZHƏB - məzhəbsiz, dinsiz, dinə inanmayan.

LAVRA - böyük pravoslav kişi monastırı; böyük monastır.

LEQAT - katoliklərdə papa müvəkkili.

LEVİT - qədim yəhudi dinində kahin, ruhani.

LEYL - Quran surələrindən birinin adı («gecə» deməkdir).

LEYLƏTÜL-İSRA - merac

gecəsi (*bax* merac).

LƏHƏB - Quran surələrindən birinin adı («alov atası» deməkdir).

LƏNƏİ - dini etiqada görə Allahın mərhəmətindən məhrum olma, dərgahından, qapısından qovulma.

LƏNƏTÜLLAH - Allah lənət eləsin (*qarğış kimi işlədilir*).

LƏZA - cəhənnəmin təbəqələrindən biri.

LİLLAH - «Allah xatirinə» mənasında işlənən söz.

LİTURGİKA - ilahiyyat fənlərindən biri.

LİTURGİYA – xristianlarda ən əsas ibadət ayini.

LOĞMAN - Quran surələrindən birinin adı (əfsanəvi həkim Loğmanın adından: çox bilikli həkim).

LÜTERAN - lüteranlıq dininə mənsub adam.

LÜTERANLIQ – Almaniyada xristian (protestant) məzhəbi (Martin Lüter tərəfindən əsası qoyulmuşdur).

M

MADONNA - İsanın anası Məryəmə verilən ad, habelə onun şəkli və ya heykəli.

MAGİYA - 1. xəyali sehrli qüvvələrə və onların köməyi ilə bizi əhatə edən gerçəkliyə təsir etməyin mümkünlüyünə etiqadla bağlı olan ayinlərin və hərəkətlərin məcmusu; 2. cadugərlik, sehrbazlıq, ovsunçuluq.

MAGİZM – sehrbazlıq, cadugərlik, magiya.

MAG - qədim farslarda, mi-diyalılarda kahin, sehrbaz.

MAHPƏRƏST - aya sitayiş edən.

MAİD - 1. dini etiqada görə, insan öldükdən sonra onun ruhunun qayıdacağı yer, vəd olunmuş yer, zaman, məkan; 2. qiyamət günü.

MAİDƏ - Quran surələrin-dən birinin adı (« süfrə» deməkdir).

MALAKAN - malakanlıq təriqətinə mənsub adam; molokan.

MALAKANLIQ - pravoslav kilsəsinin ehkam və mərasimlərini rədd edən

xristian dini təriqətlərindən biri; molokanlıq.

MALİKİ - İslamda bir təriqət başçısı olan Əbu-Əbdullah bin Ənəs bin Malik adlı şəxsin tərəfdarlarına verilən ad.

MALİKİZM - malikilərin təlimi.

MAMMONA /mamon / - qədim suriyalılarda bolluq Allahı, sərvət Allahı (*bu, bəzi qədim xalqlara da aiddir*).

MANDEİLƏR- eramızın əvvəlində Mesopotomiyada yaranmış dini təriqət.

MANİLİK - III əsrdə İraqda meydana gəlmiş din.

MANİZM - etnoqrafiyada: ulu babaların ruhuna sitayiş.

MANNA - səhrada yaşayan israilililər üçün guya göydən tökülən azuqə.

MARANLAR – orta əsrlər-də İspaniya və Portuqaliyada rəsmən xristianlığı qəbul edən yəhudilər.

MARİXEYÇİLİK- III əsrdə İranda meydana gəlmiş din.

MARONİ - xristian ic-malarından biri.

MARONİLƏR - maroni xristian kilsəsi tərəfdarları (*əsasən suriyalıdır*).

MARS - Roma mifologiyalarında müharibə allahı.

MARTİNİST - martinizm tərəfdarı.

MARTİNİZM - XVIII əsrdə masonlar arasında yayılmış mistik nəzəriyyə.

MARUT - dini əsatirdə Harut (*bax*) adlı mələyin yoldaşı; mələikə.

MASƏVA - Allahdan başqa olan nə varsa bütün mövcud olanlar.

MASON - XVIII əsrin əvvəllərində Fransada yaranmış dini-etik hərəkatın üzvü.

MASONÇULUQ - *bax* masonluq.

MASONLUQ - XVIII əsrdə İngiltərədə meydana gəlmiş dini -fəlsəfi cərəyan, masonçuluq.

MAUN - Quran surələrindən birinin adı (« zəkat» deməkdir).

MAŞALLAH - « Afərin», «əhsən» mənalarında işlənir.

MAZDEİZM - Zərdüşti dini (*Qədim İranda atasəpərəst dini*).

MEHRAB - Məscidlərdə qiblə tərəfdəki divarda qayırılmış və pışnamazın önündə durub namaz qılındığı oyuq.

MENNO- protestant təriqəti.

MERAC - Məhəmməd peyğəmbərin göyə çıxması və Allahla danışması.

MESSA - katolik kilsəsində əsas ibadət və bu ibadət zamanı çalınan musiqi.

MESSİANİZM - bəşəriyyətin mistik xilaskarı «Allah elçisi» haqqında dini təlim.

METHODİST - İncili təbliğ edən ingilis-amerikan dini təriqətinin tərəfdarı.

METHODİZM – metodistlərin dini nəzəriyyəsi.

MƏAD - *bax* miad.

MƏARİC - Quran surələrindən birinin adı (“yüksəliş yolu”, “dərəcələr”, “pillələr” deməkdir).

MƏAZALLAH – Allah sən saxla! Allah eləməsin! Allaha pənah!

MƏBƏD - İbadətgah, ibadət yeri, ibadət xana, məbədgah.

MƏBƏDGAH *bax* məbəəd.

MƏBƏS - Həzrəti Məhəmmədin peyğəmbərliyə yetişməsi.

MƏBUD - ibadət edilən şey (*büt, günəş, ay, ulduz və s*)

MƏBUDİ-HƏQİQİ - 1. həqiqi ibadət olunan; 2. *məc.* Allah.

MƏCLİS- məsciddə, mədrəsədə və s.-də məşğələ yeri, məşğələ otağı.

MƏCUS - qədim iranlıların atəşpərəstlik dini, zərdüşti; atəşpərəst(lər), zərdüşti (lər), zərdüşt dinində olan, zərdüşt dini kahini; muğ.

MƏCUSİ - atəşpərəst, məcus dinində olan.

MƏCUSİYYƏT - atəşpərəstlik, zərdüştilik; oda si-tayış edənlərin dini.

MƏDƏNİYYƏT Mədinədə nazil olan surə və ya ayələr, yəni Məhəmməd peyğəmbərin Mədinədə yaşadığı dövrdə göndərilən surə və ya ayələr.

MƏDFƏN - dəfn olunan yer, məzar.

MƏDFUN(Ə) - dəfn edilmiş, basdırılmış.

MƏDRƏSƏ - dini məktəb, ruhani məktəbi.

MƏĞFİ(U)RƏT - aman, günahların bağışlanması; bağışlama.

MƏĞFUR - 1. əfv edilmiş, bağışlanmış; 2. vəfat etmiş; rəhmətə getmiş, mərhum.

MƏHƏRRƏM - ərəb qəməri təqviminin birinci ayı

(*İmam Hüseyn və tərəfdarları. Bu ay qətl edildiyi üçün yas ayı hesab olunur*).

MƏHƏRRƏMLİK - Məhərrəm ayında şiələrin saxladığı yas; təziyə.

MƏHİLL - qurbangah (*qurbanlığın halallıqla kəsilmə yeri*).

MƏHŞƏR bax qiyamət.

MƏHŞUR-dirilmiş öləndən sonra dirildibmə.

MƏKKİYYƏ - Məkkədə nazil olan surə və ayələr, yəni Məhəmməd peyğəmbərin Məkkədə yaşadığı dövrdə nazil olan surə və ayələr.

MƏKRUH - şəriətə görə haram sayılmasa da, zəruri ehtiyac olmadan yerinə yetirilməsi məsləhət görülməyən şey (*edilməsi edilməməsindən daha xeyirli olan iş*).

MƏQBƏR(Ə) - qəbir, müqəddəs qəbir.

MƏQDUR - alına yazılmış, tale, qismət, məqsum.

MƏQSƏD bax məqsud

MƏQSUD - istənilən niyyət, arzu edilən şey.

MƏQSUM bax məqdur.

MƏQTƏL - İmam Hüseynin qətlinə aid kitab; qətl olunan yer.

MƏLAZÜLMÖMİNİN - möminlərin pənah apardıqları yer.

MƏLƏK (MƏLAİKƏ) - dini təsəvvürə görə Allahın ən yaxın köməkçisi olan və onun göstəriş və əmrlərini yerinə yetirən çox gözəl bir məxluq; firiştə.

MƏLƏKUT - mələklərin və ruhların olduğu yer; ilahi səltənət.

MƏLƏKÜLMÖVT – Əzrayıl, ölüm mələyi.

MƏLUN - lənətə gəlmiş.

MƏMAT - ölüm, vəfat.

MƏMUM - namaz vaxtı imamın arxasında dayanan.

MƏNAR *bax* minarə.

MƏNAT - İslamiyyətdən qabaq ərəblərin sitayiş etdikləri bütldəndən birinin adı.

MƏNBƏR *bax* minbər.

MƏNDUB - şəriətə görə bəyənilib məsləhət görülməli iş.

MƏNSƏK - İbadət (*həcc ibadətləri ilə əlaqədar işlənməli söz*).

MƏRASİM - rəsmi ayinlər (*təntənə, adət, ənənə*).

MƏRSİYƏ - ölmüş bir adamın yaxşı sifətlərini vəsf edən və əsasən yas yerlərində oxunan şeir; ölü üçün ağı

deyib ağlama.

MƏRSİYƏÇİ *bax* mərsiyəxan.

MƏRSİYƏÇİLİK *bax* mərsiyəxanlıq.

MƏRSİYƏGU *bax* mərsiyəxan.

MƏRSİYƏGULUQ *bax* mərsiyəxanlıq.

MƏRSİYƏXAN - mərsiyə oxuyan adam, ölünü oxşayıb başqalarını ağladan mərsiyəçi; mərsiyəgu; növhəxan.

MƏRSİYƏXANLIQ - mərsiyəxanın işi, peşəsi; mərsiyəçilik, mərsiyəguluq, növhəxanlıq.

MƏSAİBGAH - müsibətlər yeri, bəlalı məhəl (*imam Hüseyin öldürüldüyü yerə işarədir*).

MƏSCİD - səcdə edilən yer, müsəlmanların ibadətگاهی, ibadət yeri; ibadət evi.

MƏSCUD - səcdə olunan şey (*büt, Allah və s.*).

MƏSH - dəstəmaz alarkən yaş əli başın ortasına və ayaqların üstünə çəkmə (sürtmə).

MƏSİH(A) - xristianlarda: İsanın ləqəbi (*İsanın süfrəsi kimi də izah olunur*).

MƏSİHİ - 1. Xristian dini, xristianlıq; 2. Xristian di-

nində olan adam; xristian, xaçpərəst.

MƏSİYYƏT - təqsir, günah, suç.

MƏSUBƏ - xeyirli bir işin əvəzində Allah tərəfindən verilən muzz, əcr.

MƏŞƏDİ- Məşhəddə imam Rzanın məqbərəsini ziyarət etmiş adama verilən ad.

MƏŞHƏD - 1. İranın əyalət mərkəzi, Məşhəd şəhəri; 2. Məşhəddə imam Rzanın şəhid edildiyi və basdırıldığı yer.

MƏŞİXƏT - şeyxlik, ruhani başçılığı.

MƏŞRU - qanuni, icazə verilmiş (şəriətə görə).

MƏTAF *bax* müft.

MƏST - ayağa geyilən yüngül ayaqqabı, çüvək, lapçın.

MƏVAHİB - qayğı: ilahi vergi; ülfət.

MƏZAR - qəbir.

MƏZBUR - Quranda göstərilmiş; yazılmış.

MƏZHƏB - din; dini cərəyanlardan hər biri, bir dinin ayrıldığı qolların hər biri.

MƏZHƏBSİZ - dinsiz, ləməzhəb, dinə inanmayan.

MƏZHƏBSİZLİK – dinsizlik.

MƏZMƏZƏ – ağzına su alıb boğazla birlikdə qarqara şəklində çalxalama (*Qüslün fərzlərindən biri*).

MİAD - qiyamət günü, məad, axirət dünyası.

MİF - Allahlar, əfsanəvi qəhrəmanlar və s. haqqında qədim xalq rəvayətləri; əsəti, əfsanə, xurafat.

MİFİK - mifoloji, əfsanəvi, əsatiri.

MİFOLOJİ *bax* mifik.

MİFOLOGİYA - dünya haqqında ibtidai icma cəmiyyəti insana məxsus fantastik təsəvvür və mifləri öyrənən elm; əsatir, əfsanələr.

MİKAYIL - Allahın bəndələrinə ruzi paylayan dörd mələyindən biri (*Cəbrayıl, Əzrayıl, Mikayıl, İsrəfil*).

MİQAT- həcc vaxtı niyyət etmək məqsədilə Məkkəyə daxil olmamışdan qabaq dayanılan yer.

MİLAD - Xristianlarda: İsanın doğulduğu il; İsa peyğəmbərin təvəllüd günü bayramı.

MİLADİ - İsa peyğəmbərin doğulduğu ildən başlanan xristian erası.

MİNACAT - 1. Allaha dua

etmə, dua-səna; 2. azan çək-məklə əhaliyə verilən xəbər.

MİNARƏ - azan vermək üçün məscidlərin yanında və ya üstündə ucalan qüllə, mənər.

MİNBƏR - məscidlərdə vaizin, xətibin çıxıb xütbə oxuduğu pilləli kürsü.

MİNÜ - cənnət, behişt.

MİR - Əmir – ağa sözünün qısaldılmış forması seyid nəslindən olduğunu göstərmək üçün bəzi adların əvvəlinə artırılan söz.

MİRİ-HAC - hacıların başçısı (*Kəbəni, Məkkəni ziyarət edənlərin rəhbəri, başçısı*).

MİROPOMAZANİYE - xristian ayinlərindən biri.

MISSIONER - xristianlığı yaymaq üçün xristian olmayan xalqlar arasına göndərilən hər bir təbliğatçı.

MISSIONERLİK – xristianlığın inanc və düşüncələrini bütün dünyaya yaymağa bil-mək üçün hər cür insanla yürüdülmən təbliğat fəaliyyəti.

MİSTERİYA- 1. şəbih; 2. Bibliya mövzularında orta əsr dramı.

MİSTİK - mistikaya aid

olan, mistika mahiyyəti daşıyan.

MİSTİKA - insanın « fəv-qəltəbii qüvvələr» və qis-mən də Allahla ünsiyyəti və qovuşmasının mümkünüyü haqqında təlim, sufizm, tə-səvvüf.

MİSTİSİZM - mistikaya əsaslanan dini-idealist dün-yagörüşü; mistisizmə meyil.

MİTRA - dini ayin zamanı keşişlərin geydiyi qızıl rən-gli, bəzəkli papaq.

MİTRAİZM -. Roma im-periyasında xristianlıqla bə-rabər yayılan və onunla rə-qabətaparan İran mənşəli din.

MİTROPOLİT - pravoslav və katolik yepiskoplarının ən yüksək adı və bu adı daşı-yan ruhani.

MİZAN-TƏRƏZİ - dinə görə qiyamətdə (qiyamət günündə) adamların savab və günahlarını ölçmək üçün tərəzi.

MOBİ(Ə)D - Zərdüş (atəşpərəstlik) dininin ruhani başçısı, dini kahni.

MOİZƏ - nəsihət, tövsiyə, vəz (*bax*).

MOLLA - müəllim, çox

bil-ən, fəzil, alim; dini bilənlərə və müsəlman din xadimlərinə deyilir (əslində dolu deməkdir).

MOLLABAŞI - baş molla, mollaların başçısı.

MOLLAGUNƏ *bax* molla-nüma.

MOLLAXANA – mollaların dərslər dediyi dini məktəb.

MOLLALIQ - molla peşəsi, molla vəzifəsi.

MOLLANÜMA - yalnız molla, özünü mollaya bənzətmə, oxşatma; mollagunə.

MOLOKAN *bax* malakan.

MOLOKANLIQ - *bax* malakanlıq.

MONADA - varlığın subsansial vahidi.

MONAX - rahib, katolik rahibi.

MONASTIR - 1. rahib və rahibələrin, torpaq və kapitala malik kilsə -təsərrüfat və təşkilatdan ibarət dini icması; 2. bu icmanın kilsə və evləri.

MONOTEİST - monoteizm tərəfdarı, bir Allaha inanan.

MONOTEİZM - təkallahlılıq (*dünyanın bir Allah tərəfindən yarandığını təsəvvir edən din*).

MORFEY - qədim yunan mifologiyasında: yuxu Allahı.

MORMONİZM – mormonluq, mormonların etiqadı.

MORMONLAR - Şimali Amerikada çoxallahlılıqla xristianlığın qatışığından ibarət dini təriqət.

MÖBİD - *bax* mobi(ə)d.

MÖCÜZƏ – peyğəmbərlərdən görünən xariqüladə iş, əməl, dini və mifik təsəvvürlərə görə, xariqüladə, fəvqəltəbii qüvvələrin təsiri ilə baş verən hadisə.

MÖCÜZƏLİ - *bax* xariqüladə.

MÖHKƏMAT - Quranın aydın, sabit və yalnız bir məna ayələri, hökmverici ayələri.

MÖHTƏSİB - dini qanunlara, camaatın dini və əxlaq işlərinə nəzarət edən məmur.

MÖMİN - Quran surələrindən birinin adı; mu(ü)min, dindar (*bax*).

MÖMİNİN - Quran surələrindən birinin adı (“dindarlar”, “möminlər” deməkdir), mu(ü)minin.

MÖTƏKİF - ibadətlə vaxt keçirən, etikafa qapılan.

MÖTƏQİD - etiqadı olan,

dindar, etiqad edən.

MÖTƏZİLƏ - erkən müsəlman ilahiyyatında rasio-nalist cərəyan; ayrılma mötəzililik (*öz işində əqlə və idraka əsaslanma*).

MÖTƏZİLİLİK *bax* mötəzilə.

MÖTƏZİLİZM – mötəzililərin təlimi.

MÖVHUMAT - dini görüşlər, xurafat.

MÖVHUMATÇI – mövhumata, dinə inanan adam, mövhumatpərəst, ifrat dinçi.

MÖVHUMATÇILIQ – mövhumata inanma, mövhumatpərəstlik; fanatizm.

MÖVHUMATPƏRƏST *bax* mövhumatçı.

MÖVHUMATPƏRƏSTLİK *bax* mövhumatçılıq.

MÖVQUFAT - vəqfə (*bax*) verilmiş şeylər.

MÖVLANA - Şərqdə hörmət üçün bəzi islam alimlərinə və şairlərinə verilən ad.

MÖVLƏVİ - 1. dini təriqət (*Türkiyədə Mövlana Cəlaləddinin adı ilə bağlıdır*); 2. həmin təriqətə mənsub olan dərviş.

MÖVLİDƏNNƏBİ - Məhəmməd peyğəmbərin anadan olan günü, ildönü-

mü bayramı; mövlud bayramı, mövlud.

MÖVLUD *bax* mövlidənnəbi.

MÖVLUD QƏNDİLİ - Məhəmməd peyğəmbərin doğum gecəsinə verilən ad.

MUAMƏLAT - şəriətin tərkib hissəsi olan hüquqi hərəkət və əməllər.

MUG (MÜĞ) - Zərdüştdininə mənsub adam, məcusi; atəşpərəst.

MULK (MÜLK) - Quran surələrindən birinin adı («hakimiyyət» deməkdir).

MU(Ü)MİN *bax* mömin.

MU(Ü)MİNİN *bax* möminin.

MURDAR - dini etiqada görə təmiz sayılmayan, napak. İslamda 10 şey murdardır: sidik, nəcis, sperma, qan, it, donuz, kafir, şərab, nəcis yeyən, dəvənin təri.

MURDARLIQ - pak, təmiz olmama, murdar, murdarçılıq, napaklıq.

MUSƏVİLİK *bax* yəhudilik.

MÜBAH - şəriətə görə icazə verilən iş, haram və məkruh olmayan şey (*Edilib edilməməsi şəxsin öz istəyinə buraxılan şeylər*).

MÜCADİLƏ - Quran surələrindən birinin adı (« mü-naqişə», «çəkişmə» deməkdir).

MÜCAHİD - din yolunda , məslək yolunda vuruşan, cihad edən.

MÜCAHİDƏ - din yolunda vuruşma, cihad etmə.

MÜCAVİR - 1. məsciddə həmişə ibadətlə məşğul olan adam; 2. pir, yaxud məscid xidmətçisi.

MÜCTƏHİD - 1. şiə aləmində dini qanunları və ehkamlrı təfsir və şərh edən baş ruhani; şiələrin alimi; Qurandan mənalər, qanunlar çıxara bilən; 2. ictihad etmiş.

MÜCTƏHİDLİK – müctəhidin vəzifəsi, işi.

MÜDDƏSSİR - Quran surələrindən birinin adı («başına paltar çəkən kişi» deməkdir).

MÜƏZZİN - azançı (*gündə beş dəfə minarəyə qalxıb azan verməklə namaz qılanı namaza çağıran adam*).

MÜƏZZİNLİK – azançılıq, azançının işi, peşəsi.

MÜFSİD - başlanılmış bir ibadəti pozan şeylər (*nama-*

zı, orucu pozan şeylər kimi).

MÜFTİ - 1. sünnilərin dini işlərinə rəhbərlik edən baş ruhani. 2. hüquq məsələləri üzrə dini hökm çıxaran yüksək vəzifəli ruhani; din alimi.

MÜFTİLİK - müftinin vəzifəsi.

MÜĞ *bax* muğ.

MÜĞANƏ - 1. atəşpərəstcəsinə; 2. atəşpərəstlərin mərasimi və ayini.

MÜHƏDDİS - hədis söyləyən, hədis bilicisi.

MÜHİLL - ehramdan çıxmış zəvvar.

MÜQABİLƏ - Məsciddə hafizlərin əllərində Quran tutanlarla qarşılıqlı Quran oxumaları.

MÜQƏDDƏR - Allah tərəfindən insanın alınına yazılmış tale, qismət; alın yazısı.

MÜQƏDDƏS - 1. Allah, peyğəmbər və imamlara verilən ad; ilahi qüvvəyə malik; 2. dini sitayişlə əlaqədar yer, ziyarətgah.

MÜQƏRRİBUN - dini etiqada görə Allaha yaxın sayılan mələklər.

MÜLAHİDƏ - dinsizlik, imansızlıq.

MÜLHİD - Allaha, dinə inanmayan, dinsiz, allahsız.

MÜLHİDLİK - dinsizlik, allahsızlıq.

MÜLK *bax* mulk.

MÜMTƏHİNƏ - 1. imtahan edən, sınaqdan keçirən; 2. Quran surələrindən birinin adı («imtahana çekilən qadın» deməkdir).

MÜNACAT - Allaha xitabən yazılmış şeir forması, Allahla gizli razi -niyaz etmə, Allaha gizli yalvarma.

MÜNAFİQ(UN) - Quran surələrindən birinin adı («iki-üzlü», «riyakar» deməkdir, yalandan özünü Allaha inanan kimi göstərən şəxs).

MÜNƏZZƏH - pak, təmiz və günahdan uzaq.

MÜNİM - ehsan edən, bağışlayan, nemət verən.

MÜNKİR - ölüləri qəbirdə sorğu-suala tutan mələklərdən birinin adı (digərinin adı Nəkirdir).

MÜRDƏŞİR - ölüyuyan.

MÜRİD - bir müsəlman təriqət şeyxinə və mürsidə beyət edərək ondan təriqətin üsul və mərasimlərini öyrənən adam. Şeyx tərəfdarı, sufi şeyxinin tərəfdarı.

MÜRİDLİK - mürid olma.

MÜRİDİZM - müsəlman olmayanlara qarşı nifrət təbliğ edən mistik cərəyan.

MÜRSƏL – peyğəmbər (Allahın rəsulu, elçisi), mələk göndərilmiş (peyğəmbər).

MÜRSƏLAT - Quran surələrindən birinin adı («göndərilənlər» deməkdir).

MÜRŞİD - sufilik yolu ilə həqiqətləri öz müridlərinə təlim edən təriqət başçısı; rəhbər.

MÜRŞİDLİK - mürsid olma; rəhbərlik.

MÜRTAZ - 1. zahid, tərki-dünya; 2. həmişə ibadətlə məşğul olan.

MÜRTƏD - dinini atan, dinsiz, allahsız, öz dininə dönük çıxan.

MÜRTƏDLİK - dinsizlik, allahsızlıq.

MÜSAB - Allah tərəfindən mükafatlandırılmış.

MÜSƏLLA - 1. namaz qılmaq və dua oxumaq üçün məscid yanında xüsusi yer, namazgah; 2. quraqlıq zamanı bir yerə toplaşib elliklə dua edərək Allahdan yağış istəmə ayini.

MÜSƏLMAN - İslam dininə

mənsub adam, müslim.

MÜSƏLMANÇILIQ *bax*
müsəlmanlıq.

MÜSƏLMANLIQ - müsəlman, islam dininə mənsub olma; islamiyyət, müsəlmançılıq.

MÜSƏNNƏF - əsər, mövzu və məzmun cəhətdən düzülüb sıralanmış hədislər məcmusu.

MÜSHƏF - 1. *bax* Qurani-Kərim; 2. səhifə.

MÜSLİM *bax* müsəlman.

MÜSLİMİN- *cəmdə*: müsəlmanlar.

MÜSLİMİ-SAF - əsil müsəlman.

MÜSLİMİYYƏT *bax* müsəlmanlıq.

MÜSNƏD - rəvayət edənlərin adlarına görə sıralanmış hədislər məcmuəsi.

MÜSTƏCAB - arzusu, xahişi yerinə yetirilmə, istəyi qəbul olunan.

MÜSTƏHƏB - bəyənilən əməllər, qeyri-vacibi əməl; 2. Peyğəmbərin ara-sıra yerinə yetirdikləri şeylər.

MÜŞRİK - 1. bütperəst; 2. İslam dinindən olmayan, çoxallahlılıq tərəfdarı; Allaha orta qəbul edən, ona şərikin qoşan; Allahın təklisinə şüb-

hə edən; kafir.

MÜŞRİKLİK - bütperəstlik.

MÜTAF - həccə gedən zəvvarların Kəbə ətrafında dövr etdikləri döşənmiş yol.

MÜTƏ - şiə məzhəbində müvəqqəti kəbin.

MÜTƏALİ - ali (*Allaha aid*).

MÜTƏFFİFİN - Quran surələrindən birinin adı («çəkiddə aldadan», «hiylə işlədən» deməkdir).

MÜTƏHHƏR - 1. pak, müqəddəs, mübarək; 2. pak edilmiş, təmizlənmiş.

MÜTƏNƏBBİ - nəbilik (peyğəmbərlik) iddiasında olan.

MÜTƏSƏVVİF *bax* sufizm,

MÜTƏSƏVVİFƏ – sufiyanə; sufilər.

MÜTƏŞABİHAT - hamıya məlum olmayan Quran ayələri (*yozulmağa qabil olan ayələr*).

MÜTƏŞƏRRE - şəriətlə məşğul olan dindar.

MÜTƏVƏKKİL - Allaha ümid bağlayan, Allaha inanan.

MÜTƏVƏLLİ - ruhani idarəsinin əmlakına rəhbərlik edən.

MÜTƏVVİF - Həcc ziyarəti zamanı Kəbəni ziyarət edənlər dəstəsinin başçısı.

MÜTTƏQİ - pəhrizkar mömin, təqva əhli; günaha batmaqdan çəkinən; Allahın cəzasından qorxan.

MÜVƏHHİD - 1. təkallahlılıq tərəfdarı, monoteist; Allahı vahid bilən; 2. *məc.* mömin, dindar.

MÜZZƏMMİL - Quran surələrindən birinin adı («kilimə бүрүнən» deməkdir).

N

NAFİZ - şəriətə görə nüfuzu olan, sözükeçən, hörməti olan.

NAXUDA - xudasız, allahsız, Allaha inanmayan.

NAQUS - kilsə zəngi (*İbadətə başlamazdan qabaq kilsədə çalınan zəng*).

NAMAZ - müsəlmanların hər gün beş (bəzən üç) dəfə müəyyən vaxtlarda müəyyən qaydalar üzrə Allaha müraciətlə icra etməli olduqları ibadət.

NAMAZGAH - namaz qılınan yer.

NAMAZLIQ - canamaz.

NAMEYİ-ƏMAL - dini etiqada görə hər bir şəxsin bu dünyada gördüyü savab və günahları yazılmış kitabça.

NAMƏ - hər bir insanın hər gün etdiklərinin yazıldığı dəftər.

NAMƏHRƏM - İslam dininə görə, qadının yaşamalı olduğu kişi, yaxud kişinin görməyə ixtiyarı olmadığı qadın; məhrəm olmayan.

NAMƏŞRU - şəriətə zidd, qeyri-qanuni.

NAPAK - pak olmayan; təmiz olmayan, murdar natəmiz.

NAPAKLIQ - natəmizlik, murdarlıq, təmiz olmama.

NAR - 1. od; 2. cəhənnəm, cəhənnəm odu.

NAS - Quran surələrindən birinin adı («insanlar» deməkdir).

NASİK - zahid, asket, ibadətçi.

NAŞƏR - şəriətdən kənar.

NAZIAT - Quran surələrindən birinin adı («çəkən, qoparan, canalanlar» deməkdir).

NAZİL - Allah tərəfindən göndərilən hər hansı bir şey.

NEKTAR - qədim yunan əsatirində allahlara əbədi gənclik və gözəllik verən içki; abi-həyat.

NEMƏTULLAH - Allahın neməti, ruzisi.

NEOFİT - bir din və nəzəriyyənin yeni tərəfdarı.

NEOXRİSTİANLIQ - XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində yaranmış dini-fəlsəfi cərəyan.

NEOTOMİZM – katolisizmdə Akvinalı Fomanın təlimindən irəli gələn və tomizmin inkişafında müasir mərhələ olan dini-fəlsəfi məktəb; doktrina.

NƏBƏ - Quran surələrindən birinin adı ("böyük xəbər" deməkdir).

NƏBƏVİ - peyğəmbərə məxsus, peyğəmbərlərə aid olan.

NƏBİ - bax peyğəmbər.

NƏBİLİK - bax peyğəmbərlik.

NƏBİYYÜLMÜSLİMİN - müsəlmanların peyğəmbəri.

NƏBİYYÜRRƏHMƏ - Məhəmməd peyğəmbərin ləqəblərindən biri.

NƏCM - Quran surələrindən birinin adı («ulduz» deməkdir).

NƏCÜSİLEYN - İslam dininə görə əti murdar sayılan heyvan (*it, donuz, uzunqulaq və s.*).

NƏHL - Quran surələrindən birinin adı («bal arısı» deməkdir).

NƏHR - qurban, qurbanlıq, qurbankəsdı.

NƏKİR - bax İnkir.

NƏLEYN - ruhanilərin geydikləri başmaq.

NƏML - Quran surələrindən birinin adı («qarışqalar» deməkdir).

NƏSARA - xristian, xaçpərəst.

NƏSR - Quran surələrindən birinin adı («kömək», «qələbə» deməkdir).

NƏSRANİ - İsa dininə mənsub olan, xaçpərəst, xristian, isəvi (*İsanı peyğəmbər kimi qəbul edənlər*).

NƏSRANİYYƏT - xaçpərəstlik, xristianlıq, isəvilik.

NƏT - peyğəmbərin şəninə deyilmiş mədhiyyə.

NƏÜZÜNBİLLAH - 1. «Allaha sığınırım» mənasında işlədilən söz; 2. Allah eləməsin; Allah saxlasın.

NƏZİR - dinə görə bir əhd münasibətilə arzu etdikləri

bir şeyin yerinə yetirilməsi üçün nəzir verənin verdiyi pul, şey, qurban və s. nəzir-niyaz.

NİCAT - xoşbəxtliyə aparan yol haqqında təsəvvür, xilasolma.

NİRAN - cəhənnəm, od.

NİRVANA - buddizmdə nicatın, xilas olmanın son məqsədi.

NİSA - Quran surələrindən birinin adı (« qadınlar» deməkdir).

NİSAB - zəkat alınması lazım gələn əmlakın həddi, zəkati verilən malın ən aşağı miqdarı.

NİYYAN - cəhənnəm; odlar.

NİYYƏT - namaz qılmazdan, oruc tutmazdan qabaq bir şey, bir hadisə haqqında düşünərək bir qərara gəlmə.

NÖVHƏ - ölüyə oxunan hüznlü nəğmə, mərsiyə.

NÖVHƏXAN - növhə (mərsiyə) oxuyan, mərsiyə-xan, növhəsaz, növhəsəra.

NÖVHƏXANLIQ - mərsiyəxanlıq, növhəxanın işi.

NÖVHƏSAZ - bax növhə-xan.

NÖVHƏSƏRA - bax növhə-xan.

NUR - Quran surələrindən birinin adı («ışık», « aydınlıq» deməkdir).

NÜBÜVVƏT – peyğəmbərlik.

NÜFUR - haqdan qaçıb uzaqlaşma.

NÜSÜK - *cəmdə* həcc ibadətləri.

NÜŞUR - dini etiqadlara görə qiyamətdə ölümlərin dirilməsi (*öləndən sonra dirildilmə*).

O

OBSKURANT-mövumatçı, cəhalətpərəst.

OBSKURANTİZM – mövhumatçılıq, cəhalətpərəstlik.

OCAQ - pir (*sitayış edilən yer*).

OKKULTİZM - mistika və magiyaya müsbət idraki xarakter verməyə, müxtəlif mövhumi təsəvvürləri izah etməyə çalışan yalançı – elmi təlim.

ONOSTİSİZM - antik dövrün sonunda (*I-V əsrlər*) meydana gəlmiş dualist dini təlim.

ORAKUL - antik dövrdə qeybdən xəbər verən kahin.

ORDEN - katolik kilsəsinin müəyyən məramnaməsi olan rahib və ya rıtsar-rahib icma; təriqət.

ORTODOKS - bir məsləkin sabit və ardıcıl tərəfdarı olan şəxs.

ORTODOKSAL - hər hansı bir əqidəyə, məsləkə, nəzəriyyəyə münasibətində sabit olan şəxs.

ORUC - İslam dininin tələbinə görə ramazan ayında səhərdən axşama qədər heç nə yeməmə və içməmə (*bir kimsənin niyyət edərək dan yerinin ağarmasından (sübh tezdən) günəşin batmasına qədər olan vaxt (zaman) içində bir şey yeməmək və içməmək ibadəti*).

ORUCLUQ - hicri-qəməri təqviminin ramazan ayında oruc tutulduğuna görə həmin aya verilən ad; pəhriz.

ORUCLUQ BAYRAMI - Oruculuq (ramazan) ayının qurtarması münasibətilə edilən dini bayram.

Ö

ÖLÜYUYAN- ölü yumaqla məşğul olan; mürdəşir.

ÖVLİYA - Allah yolunda həyatını sərf edərək ona yaxınlaşmağa nail olmuş müqəddəs şəxsiyyətlər; müqəddəs pirlər.

P

PAK - təmiz, müqəddəs, mübarək.

PAKDİN - dindar, təmiz dinli mömin.

PAKETİQAD - etiqadı təmiz.

PAKLIQ - təmizlik, müqəddəslik.

PAQANİZM - bütperəstlik.

PAQODA - çoxyaruslu budada məbədi.

PANAGİYA - üzərində İsanın (ə) və Allah anasının təsvirləri olan dairəvi kiçik ikonalar, şəkillər; bəzəkli xaç (*bu xaçı və şəkilləri keşişlər boyunlarına taxırlar*).

PANİXİDA - pravoslav ölü duası, cənazə duası.

PANİSLAMİZM - islamın yayıldığı ölkələrdə (XIX əsrin sonu) meydana gəlmiş dini-siyasi hərəkət (cərəyan).

PANTEİST - panteizm təliminin tərəfdarı.

PANTEİZM - Allahı təbiətlə (aləmlə) eyniləşdirən və təbiəti Allahın təcəssü-

mü sayan dini-fəlsəfi dünyagörüşü, fəlsəfi təlim.

PANTEON - 1. qədim yunanlarda və romalılarda: bütün allahların şərəfinə tikilmiş məbəd; 2.hər hansı bir çoxallahlı dinin bütün allahları.

PAPA - Roma katolik kilsəsinin başçısı, ali rəhbəri.

PAPALIQ - katolik kilsəsinin ali rəhbərlərinin təsisatı.

PAPİST - papizm tərəfdarı.

PAPİZM - Roma papasına siyasi hakimiyyət verilməsini təbliğ edən cərəyan.

PAREMEYNİK - qədim rus və slavyan dini kitablarının adı.

PAREMİYA - hədis, Əhdi-ətiq kitabından bir parça.

PARS - zahid, abid.

PARSA - 1. ibadətlə məşğul olan; zahid; 2. Allahdan qorxaraq günah iş tutmayan.

PARSİZM *bax* zərdüştilik.

PASXA - 1. xristianlarda və yəhudilərdə xristianlığın banisi İsanın (ə) «möcüzəli qaydada dirilməsi» günü kimi qeyd olunan xristian bayramı (*yəhudilər İsanı bic*

hesab edirlər); 2. Pasxa bayramında kəsmiklə yoğrulmuş xəmərdən bişirilən çörək.

PASXALİYA - Pasxa bayramının hər il hansı günə düşməsini göstərən cədvəl.

PASTOR - protestant keşişi.

PATER- katolik keşişi, katolik rahibi.

PATERİK - monastır rahiblərinin həyatını təsvir edən dini kitab.

PATRIARX - bir sıra xristian kilsəsində ali iyerarxların ruhani rütbəsi və bu rütbəni daşıyan şəxs; pravoslav kilsəsi başçısı.

PATRIARXAT - patriarxın idarə etdiyi kilsə.

PATRIARXIYA - patriarxa tabe olan kilsə dairəsi.

PATRİSTİKA - kilsə ataları tərəfindən II – VIII əsrlərdə yaradılmış xristian dini fəlsəfə (doqmatik fəlsəfə).

PAYMİNBƏR - 1. minbərin aşağı pilləsi (ayağı); 2. minbərin ayağında oxunan kiçik-həcmli dini şeir.

PEAN - qədim Yunanıstanda: Allah şərəfinə və ya müharibəyə həsr olunmuş himn.

PEYĞƏMBƏR - Allahın əmrlərini xəbər verən və

şərh edən şəxs, nəbi; rəsul, müqəddəs adam.

PEYĞƏMBƏRLİK - nəbilik, rəsulluq, risalət.

PƏHRİZ - qida və yeməklə əlaqədar müəyyən edilən bir neçə qadağanlar və məhdudiyyət; yemək rejimi.

PƏNCEYİ-QƏMƏR-ŞİKAF - Məhəmməd peyğəmbərin əlinə işarə.

PƏRƏNCƏ bax hicab.

PƏRƏSTAR bax pərəstişkar.

PƏRƏSTİŞ - sitayiş etmə, ibadət etmə, səcdə etmə.

PƏRƏSTİŞ ETMƏK – sitayiş etmək, səcdə etmək.

PƏRƏSTİŞKAR - pərəstiş edən, sitayiş edən, səcdə edən, pərəstar.

PƏRƏSTİŞKARI-NAR - oda sitayiş edən; atəşpərəst.

PƏRİ - dini əsatirdə: gözəl bir qadın surətində sehrbaz; gözəl qadın; ilahə (*yunanlarda*).

PƏRİZAD(Ə) - pəri balası, pəridən doğulmuş.

PƏRVƏRDİGAR - Allah.

PƏRVƏRDİGARƏ - Ey Allah! İlahi!

PİR - 1. ibadət, sitayiş edilən ocaq; 2. təriqət başçısı, sufi rəhbəri.

PİŞNAMAZ - məsciddə namaz qılanların qabağında duraraq namaz mərasimini idarə edən ruhani, din xadimi.

PIYETİST - piyetizm tərəfdarı.

PIYETİZM - XVII əsrdə Almaniyada protestantlar arasında meydana gəlmiş dini cərəyan.

POLİTEİST - bir çox allahlara inanan adam.

POLİTEİZM - bir çox allahlara etiqad etmə, çoxallahlılıq.

PONTİFİKAT - katolik kilsəsində Roma papasının hökmranlığı dövrü və kilsə hakimiyyəti.

PRAVOSLAV - 1. Vizantiyada təşəkkül tapan şərti xristian dini məzhəbi; Rusiyada rəsmi din; 2. həmin dinə etiqad edən adam.

PRAVOSLAVLIQ - pravoslav məzhəbi.

PRELAT - katolik kilsəsində: yüksək ruhani vəzifələrindən birinin adı.

PREOBRAJENİYE – xristian kilsəsinin 12 bayramından biri.

PRESVİTERİANLAR – İngiltərədə və Amerikada: protestant məzhəblərindən birinin tərəfdarları.

PRİÇASTİYE *bax* jevxaristiya.

PRİÇT - pravoslavlıqda ayrıca kilsə xidmətçiləri ştatı; bir kilsəyə mənsub ruhənilər.

PRİXOD - priçtli kilsəsi olan aşağı inzibati-kilsə vahidi; dindarların ianə ilə saxlanan icması; aşağı kilsə təşkilat üzvlərinin yaşadığı yer, məhəllə.

PRİMAS - katolik və anqlikan kilsələrində ölkədə olan yepiskopların başçısı.

PROSFORA *bax* prosvira.

PROSVİRA - kilsədə ibadət.

PROTESTANT – protestantlığa mənsub olan və ona etiqad edən adam, yevangelist.

PROTESTANTİZM – katolisizm və pravoslavlıqla yanaşı xristianlığın üç əsas cərəyanlarından biri; XVI əsrdə katolisizmdən ayrıl-

mış xristian məzhəblərinin ümumi adı; protestantlıq.

PROTESTANTLIQ - *bax* protestantizm.

PROTODYAKON - baş dyakon (*bax*: dyakon).

PROTOİEREY - baş keşiş.

PROTOPOP - *bax* protoierey.

PROVIDENSİALİZM – tarixi hadisələri Allahın iradəsi ilə izah etməyə cəhd edən dini dünyagörüşü.

PSALOM - Allahı tərənnüm edən dini mahnı.

PUSULA - əqrəbi maqnitli olub daima şimalı göstərən cihaz, kompas, qiblənəmə (*bu cihazla, həmçinin Kəbə istiqaməti təyin edilir, qiblə göstərilir*).

R

RABİTƏ - əlaqə (*dini rabitə, dini əlaqə*); sufi zahidlərinin ibadət üçün çəkildikləri tənha yer.

RADENİYE - bir sıra təriqətlərdə dini ayın.

RADİFƏ - qiyamət gününün başladığını xəbər verəcək ikinci şeypurun çalınması.

RAFİZƏ - islamiyyət pərdəsi altında islam dininin bir çox qanunlarını inkar edən təriqət.

RAFİZİLƏR - şiələrə verilən adlardan biri.

RAFİZİLİK - əhli-sünnə məzhəbindən fərqli olan məzhəb.

RAHİB - monastırda yaşayaraq tərkidünya həyat keçirməyi əhd etmiş adam; tərkidünya həyat keçirən.

RAHİBLİK - rahibin yaşayış tərzisi, rahib olma.

RAMAZAN - hicri-qəməri ərəb təqviminin doqquzuncu ayı; orucluğu ayı; 12 ayın sultanı.

RASİXUN - imanda möhkəm olanlar.

RASKOL - XVII əsrin ortalarında Rusiyada bir sıra təriqətlərin əmələ gəlməsilə nəticələnən dini hərəkət.

RATİB - 1. Quranın bir hissəsi; müəyyən vaxtlarda oxunan dualar; 2. təriqət

başçısının müridə verdiyi göstəriş.

RAVVİN - yəhudilərin dini-həyati əxlaqına başçılıq edən din xadimi; yəhudiçilikdə ayin xidmətçisi; yəhudi ruhanisi, xaxam.

RAVVİNLİK - xaxamlıq.

REFORMASIYA - XVI əsrdə Qərbi Avropada: katolik kilsəsinə papa hakimiyyətinə qarşı dini mübarizə şəklində cərəyan edən feodalizmə qarşı ictimai-siyasi və ideoloji hərəkət.

REFORMATLAR – kalvinist kilsəsinin tərəfdarları.

REGENT - kilsədə xor rəhbəri.

REKVİYEM - 1. katoliklərdə: ölü duası. 2. matəm musiqisi.

RELAQİANÇILAR – Britaniyada rahib Relaqiusun ardıcılıarı.

REVİVALİZM - dinin düşməkdə olan nüfuzunu möhkəmləndirməyə cəhd edən dini hərəkət.

RƏBB - *bax* Allah.

RƏBBANİ - Allaha məxsus; özünü Allahın ixtiyarına verən.

RƏBBİ-CƏMİL - böyük Allah, cəlalı Allah.

RƏBBİ-MƏSCİD - böyük olan Allah

RƏBBÜLALƏMİN - 1. iki dünyanın ağası; 2. *məc.* Allah.

RƏBBÜNA - Allaha müraciətlə işlədilən «bizim Allahımız» ifadəsi.

RƏCA/RƏCƏ - öləndən sonra həyata qayıtma.

RƏD - Quran surələrindən birinin adı («ıldırım», «göy qurşağı» deməkdir).

RƏFRƏF - Məhəmməd peyğəmbərin göylərə merac etməsində onun mindiyi nurdan olan pilləkənin adı.

RƏĞAYİB QƏNDİLİ - Həzrəti Əminənin Məhəmməd peyğəmbərə hamilə olduğunu bildirən gecə.

RƏHİM - Allahın gözəl adlarından biri.

RƏHLƏ - üzərinə kitab-dəftər qoyub oxuyub-yazmaq üçün açılıb-örtülən alçaq, kiçik miz.

RƏHMAN - 1. rəhmli, mehriban, şəfqətli; 2. Quran

surələrindən birinin adı; 3. Allahın gözəl adlarından biri.

RƏHMƏT - 1. mərhəmət, yazığı gəlmə.; 2. Allahın ölü-lərə rəhm edib günahlarını bağışlaması. (*Allah rəhmət eləsin – yəni Allah rəhm edib günahlarını bağışlasın*).

RƏKƏT - bir qiraət (*namazın bir hissəsi; həmd və ixlas surəsini oxuma*), bir rüku və iki səcdə bir rəkət adlanır.

RƏMƏZAN - bax ramazan.

RƏSALƏT - peyğəmbərlik.

RƏSTAXİZ / RƏSTƏXİZ – qiyamət günü (*ölülərin dirilib qalxması*).

RƏSUL - elçi, peyğəmbər; mələk.

RƏSULLUQ bax peyğəmbərlik.

RƏSULULLAH - Allahın elçisi, rəsulu.

RƏŞAD - doğru yol gedən, nicat yolu işləyən.

RƏZZAQ - 1. ruzi verən; 2. *məc.* Allah.

RİBAT- möhkəmləndirilmiş monastır, zaviyə; karvansara tipli sufi ibadətگاهی.

RİCALÜLQEYB - dini etiqaada görə gözəgörünməz

adamlar (*müqəddəs, ilahi şəxsiyyətlər*).

RİCƏT - qiyamət günündən qabaq on ikinci imamın (ə) zühurunda ölülərin dirilib təzədən qayıtması.

RİDA - dərvişlərin çiyinlərinə atdıqları yun qumaş, parça, pləş; ziyarət paltarının sol çiyindən kürəyə və sinəyə salınan üst hissəsi.

RİDDƏ - dində dönüklük, mürtədlik.

RİSALƏ - elmə, fənnə və dini məsələlərə aid kitabça.

RİSALƏT bax peyğəmbərlik.

RİYAZİ-BEHİŞT - behişt bağı.

RİZVAN - 1. İslamda: cənnətin gözetçisi və qapıçısı olan mələk; 2. *məc.* behişt.

RİZVANCAYGAH - yeri cənnət olan, behiştlik.

ROŞ-RAŞANA - sentyabrın əvvəllərində keçirilən yəhudi bayramlarından biri.

RÖVZƏ - şiə imamlarının ölümü haqqında mərsiyə, hekayə.

RÖVZƏXAN - rövzə oxuyan, mərsiyə deyən adam; mərsiyəxan.

RUH - 1. dini təsəvvürlərə görə insanın həyatında və təbiətində fəvqəltəbii bir varlıq; 2. dini və idealist təsəvvürlərə görə insanda olan qeyri-maddi mahiyyət; can.

RUHANİ - kilsə tərəfindən Allah və insanlar arasında vasitəçi olan din xadimi.

RUHANİLİK - din xadimliy, dini ayin xidmətçilərinin xüsusi təşkil olunmuş qrupu; ruhaniyyət.

RUM - Quran surələrindən birinin adı («rumlular» mənasında işlənir).

RUYƏ - Quran ayələrinin oxunması ilə insan bədənində bəzi müsbət dəyişikliklərin meydana gəlməsi.

RUZƏ - oruc, orucluğu.

RUZƏDAR - oructutan.

RUZƏXAR - oruc tutmayan, orucyeyən.

RUZİ-ƏLƏST - dinə görə, insanların ilk yaradılış günü.

RUZİ-HESAB - 1. haqq-hesab günü; 2. *məc.* qiyamət günü.

RUZİ-HƏŞR - məhşər, qiyamət günü.

RUZİRƏSAN - 1. ruziyetirən, ruziverən; 2. *məc.* Allah.

RÜBƏQİBLƏ - üzü qibləyə.
RÜBUBİYYƏT - allahlıq, tanrılıq, xudalıq.

RÜKƏT - *bax* rəkət.

RÜKU - namazda əlləri dizlərə dayayıb əyilmə hərəkəti, yəni namaz qılarkən baş ilə arxa düz olmaq şəkildə iki büküm əyilmə.

RÜSUL - *cəmdə* peyğəmbərlər.

S

SABEİZM - islamiyyətdən əvvəl bəzi ərəb qəbilələrində aya, ulduzlara sitayiş etməkdən ibarət din.

SAFFAT - Quran surələrindən birinin adı («cərgə-cərgə durnalar» deməkdir).

SAHUR - oruc tutan adamların imsakdan əvvəl yedikləri yemək.

SALAT - 1. dua (*həzrəti peyğəmbərimiz üçün edilən dua*); 2. dəfn günü vəfat edənin evinin üstündə ucadan oxunan minacat; 3. müəyyən edilən vaxtlarda beş dəfə namaz qılma.

SALAVAT - Məhəmməd peyğəmbərə və on iki imama verilən xeyir-dua.

SALAVAT ÇEVİRMƏK - dua oxunduqdan sonra sağ əli üzə çəkmək ayini.

SALEH - din və təriqətin qanunlarına, əmrlərinə riayət edən, şəriət tələblərinə sadiq.

SALİK - 1. ucadan oxunan minacat; 2. mürid (*sufi təriqətində*).

SATANİZM - *bax* şeytan-pərəstlik.

SAVAB - Allahın razılığına səbəb olan axirətdə əvəzi veriləcək əməl.

SAVAB ETMƏK - xeyirli, yaxşı bir iş görmək.

SAVAOF - qədim yəhudi allahlarından biri olan döyüş Allahı.

SAVM - sağlam olan bir müsəlmanın Ramazan ayının bütün günlərində oruc tutması.

SAYİM - oruc tutan.

SEHR - mövhumi təsəvvürlərə görə, guya insanlara və təbiətə təsir yetirməyə qadir olan ecazkar üsullar; ovsun, cadu.

SEHRBAZ - sehrbazlıqla məşğul olan adam, sehrkar,

cadugər, ovsunçu, gözbağlayıcı.

SEHRBAZLIQ - sehrbazın işi; sehrkarlıq, cadugərlik, ovsunçuluq.

SEHRKAR *bax* sehrbaz.

SEHRKARLIQ *bax* sehrbazlıq.

SEHRLƏMƏK – ovsunlamaq.

SEKTA - hakim dindən ayrılmış dini icma; təriqət, məzhəb.

SEKTANT - təriqətçi.

SEKTANTLIQ - təriqətçilik.

SEYYİD - 1. Məhəmməd peyğəmbərin nəslindən olan adam; 2. ləqəb (titul) kimi seyidlərin adlarından əvvəl deyilir; ağa, cənab.

SEYYİDMALI *bax* xüms.

SƏCCADƏ - üstündə namaz qılınan kiçik xalça, canamaz.

SƏCDƏ - 1. namaz, ibadət və təzim zamanı əyilib alınını yerə qoyma; 2. Quran surələrindən birinin adı.

SƏCDƏGAH - səcdə edilən yer.

SƏD - Ciddənin sahilində, uzun daşdan düzəldilmiş bütün adıdır.

SƏDƏQƏ - dilənçiyə, yox-sula Allah yolunda verilən pay; dilənçipayı.

SƏFF - 1. Quran surələrin-dən birinin adı; 2. sıra, dəstə.

SƏHABƏ *bax* əshab(ə).

SƏQƏR - cəhənnəm (*cə-hənnəmin 7 guşəsindən biri*).

SƏLAT *bax* salat.

SƏLATƏLCÜMƏ - məs-ciddə qılınan cümə namazı.

SƏLATƏLƏSR - ikinci namaz, günortadan sonra qılınan namaz.

SƏLATƏLFƏCR - səhər namazı; sübh namazı.

SƏLATƏLİŞA - axşam na-mazı.

SƏLATƏLLEYL - gecə namazı.

SƏLATƏLMEYYİT - ölü üçün qılınan namaz; meyit namazı.

SƏLATƏLSÜBH - sübh namazı.

SƏLATƏLZÖHR - günorta namazı, zöhr namazı.

SƏLB - çarmıxa çəkmək; dara çəkmək.

SƏLƏFİLİK - ilkin islam təliminin bərpa edilməsi tələ-bi ilə çıxış edən dini cərəyan.

SƏLİB - xaç.

SƏLİB MÜHARİBƏLƏRİ

- XI-XIII əsrlərdə Qərbi Avropa feodallarının katolik kilsəsinin təşəbbüsü ilə Yaxın Şərq və Pribaltika əhalisinə, habelə Şərqi Avropa slav-yanlarına qarşı apardıqları işğalçılıq yürüşləri.

SƏLSƏBİL - cənnətdə olan bir çeşmə və onun suyu.

SƏMƏNDƏR - Şərq əfsanə-lərinə görə odda yaşayan bir quşdur.

SƏNA - dua

SƏNƏM - büt-pərəstlərin si-tayış etdikləri büt və ya heykəl; gözəl.

SƏNƏMPƏRƏST - büt-pərəst, bütə sitayış.

SƏRAYƏ - Qurandakı ayə-lərin başlanğıcı.

SƏTRİ-AVRƏT - ayıb yer-ləri örtmək.

SƏVAME - ibadət yerləri, hücrələr.

SƏY- HƏCC -həcc ziyarəti vaxtı yerinə yetirilən ibadətlərdən biri.

SXİMA - yüksək rahiblik dərəcəsi (*xristianlarda*)

SXİZMA - təfriqə, küfr.

SXOLOSTİKA - orta əsr xristian fəlsəfəsində kilsə ehkamlarına mücərrəd, for-

mal məntiqi dəlillərlə haqq qazandırmaq məqsədini daşıyan hakim cərəyan.

SİCCİL - cəhənnəm odu ilə bişmiş pələncdən daş növü; kəsək.

SİDRƏTÜL-MÜNTƏHA

– göyün 9-cu qatında – ərşi-ələda olan ağac

SİĞƏ - şüalərdə: müvəqqəti evlənmə, müvəqqəti kəbin kəsədmə (*nikah forması*).

SİHHİZM - Hindistanda XV – XVI əsrlərdə meydana gəlmiş din.

SİLSİLƏ - sufinin Peyğəmbər əleyhissəlamə ruhəni bağlılığı; İranda və Məvərrənnəhrdə sufi təriqəti.

SİNAQOQ - yəhudi dini icması; yəhudi məbədi.

SİNƏZƏN - 1. məhərrəmlikdə döşlərinə vuran, sinə vuran adam; 2. sinə vuranların qarşısında oxunan mərsiyə.

SİNƏZƏNXAN - sinəzən oxuyan, mərsiyəxan.

SİNOD - 1. katolik kilsəsi və bir sıra pravoslav kilsələrinin başçıları yanında məşvərətçi orqan; ruhanilər məclisi; 2. pravoslav məzhəbinin baş idarəsi.

SİNTOİZM - Yaponiyada təbiət, qəbilə və tayfa allahlarına sitayiş edilməsindən ibarət ibtidai mərasim və müxtəlif cadugərlik ayinləri əsasında meydana gəlmiş din.

SİPARƏ - Quranın otuz cüzündən hər biri.

SİRAT - dini etiqada görə cəhənnəm üzərində qurulmuş qıl körpü.

SİRƏT - 1) Məhəmməd peyğəmbərin tərcümeyihəindən bəhs edən kitablar; 2) əxlaq; mənəvi aləm.

SİRRÜLLAH - Allahın sirri.

SİTAYİŞ - pərəstiş, tapınma; ehtiram, hörmət.

SİTAYİŞ ETMƏK - ibadət etmək, pərəstiş etmək, ilahiləşdirmək, tapınmaq.

SİYAM - oruc, islamın beş ən mühüm ərkanından biri, təxminən hicrətin ikinci ilindən etibarən tətbiiq edilmişdir.

SKİT - guşənişin bir yerdə köhnə ayinçilik monastırı.

SMORODİNÇİLƏR - 1911-ci ildə Rusiyada meydana gəlmiş xristian pyatidesyatniklər təriqətində cərəyanlardan biri.

SOBOR - 1. baş kilsə, baş ibadətxana; 2. ruhanilərin yığıncağı.

SOBOROVANIYE – yeleosvyaşeniye (*xristian ayinlərindən biri*); xəstənin və canverən adamın bədəninə «müqəddəs yağsürtmə» ayini.

SOTUDAN - ibadətgah, məqbərə, başdaşı.

SOVMƏƏ - 1. ibadətgah, ibadətxana; zahidlərin yaşayış yeri; 2. monastır.

SOVMƏƏNİŞİN *bax* zaviyənişin.

SPIRİTİZM - ölülərin ruhunun mövcudluğuna inamı və onlarla ünsiyyətin mümkünlüyünü irəli sürən mistik cərəyan, təsəvvür.

SPIRİTUALİZM - ruhu həqiqi gerçəklik hesab edən dini idealist təlim, mürtəce fəlsəfi cərəyan, (*fəlsəfə termini kimi işlənir*).

SRETENİYE – 12 xristian bayramlarından biri.

SUFİ - 1. təsəvvüflə məşğul olan adam; mistik; sufi təriqətinə mənsub olan adam; sufizm tərəfdarı; 2. dini görüşlərdən əsla kənara çıxmayan adam.

SUFİLİK - *bax* sufizm.

SUFİZM - İslamda mistik-asketik cərəyan; sufilik, mistika, müsəlman mistikliyi; mütəsəvvif.

SUR - qiyamət günü çalınacaq boru, şeypur (*bu-na İsrəfilin şeypuru da deyirlər*).

SURƏ - Quranın bölündüyü yüz on dörd fəslin hər biri.

SÜBH NAMAZI - sübh tezdən qılınan namaz.

SÜBHANƏLLAH – Allaha eşq olsun!

SÜCUD - namaz və ibadət zamanı burnu, alını, əlləri, dizləri və ayaqları yerə qoymaqla və toxundurmaqla səcdə etmək; səcdə.

SÜXTƏ - sufilik məktəbi şagirdi.

SÜNGAH - dünya, aləm; yaratma yeri.

SÜNNƏ - 1. Məhəmməd peyğəmbərin ölümündən sonra ona təqlid əsasında, onun adından yaradılmış və Quranda olmayan şəri qanun, adət, ənənə və qaydalar; 2. dini qayda-qanun, davranış qaydaları və adətləri.

SÜNNƏT - 1. qayda, qanun; yol, tərz (*həyat tərz*); 2. müsəlmanlarda və yəhudilərdə oğlan uşaqlarının balaca ikən kişilik əzasının ucunu örtən dərinin kəsilməsi, sünnətmə.

SÜNNİ - islam məzhəblərindən birinin adı.

SÜNNİLİK - sünni məzhəbinə mənsubluq; Məhəmməd peyğəmbərin əməllərini bir adət, qayda kimi qəbul edən müsəlmanlar.

SÜNNİZM - islamda ortodoksal cərəyan.

SÜRÜŞ - Cəbrayılın adlarından biri.

SVASTİKA - 1. ucları düzbucaq şəklində əyilmiş xaçşəkilli ən qədim hind dini nişanı.; 2. bu şəkildə olan faşist nişanı.

Ş

ŞADRƏVAN - mərhum, rəhmətlik.

ŞAFİİ - islam dinində bir təriqət və bu təriqətə mənsub olan (*Əbu Abdulla Şafinin adı ilə bağlıdır*).

ŞAFİİLİK - sünniliyin əsas məzhəblərindən və müsəlman fıqh (hüquq) məktəblərindən biri.

ŞAFİİZM - şafiilərin təlimi.

ŞAHİ-ƏRƏB – ərəb şahı (*Məhəmməd peyğəmbərə işarədir*).

ŞAXSEY-VAXSEY - Məhərrəmlikdə: İmam Hüseynin qətli günündə şiələrin «şah Hüseyn, vay Hüseyn» deyib sinəyə döymə mərasimi, aşura.

ŞAM NAMAZI - axşam vaxtı qılınan namaz; axşam namazı.

ŞAMAN - ruhlara, magiyaya, möcüzələrə inanan xalqlarda: cadugər, sehrbaz, ovsunçu, falçı.

ŞAMANİZM - ibtidai-icma quruluşunda bəzi xalqlarda yaranmış erkən din.

ŞAMANLIQ - 1. ibtidai etiqadların və siniflərəqədərki cəmiyyətin dağılması dövrü ayininin xüsusi forması; ruhlara, magiyaya sitayiş (*ibtidai din formalarından biri*); şamanın işi.

ŞEYX - 1. təriqət başçısı və hər hansı bir təriqətə mənsub olub orada ibadətlə məşğul olan, dərvişlərə başçılıq edən şəxs, dini məsələlərdə başçı; 2. tayfa, qəbilə başçısı.

ŞEYXİ - 1. şeyxə mənsub olan; 2. dini təriqət və bu təriqətə mənsub olan adam.

ŞEYXİ-HƏRƏM - Kəbənin həyətinin başçısı.

ŞEYXÜLİSLAM - müsəlmanların dini işlərinə baxan baş ruhani; şiələrin baş ruhanisi; ruhani idarəsinin başçısı.

ŞEYTAN - dini təsəvvürə görə şəri təmsil edən mövhum varlıq, iblis.

ŞEYTANƏT - şeytanlıq, hiylə.

ŞEYTANPƏRƏSTLİK - iblisə, şeytana sitayiş, sata-nizm.

ŞƏBİH - əsasən orta əsrlərdə məhərrəmlikdə göstərilən dini məzmunlu dramatik (faciəli) tamaşa, mərasim.

ŞƏBİHGƏRDAN - şəbih hazırlayan, şəbih mərasimini idarə edən adam.

ŞƏFAƏT - 1. günahkarın, müqəssirin bağışlanması

üçün vasitəçilik, iltimas; 2. rəhm, mərhəmət, şəfqət.

ŞƏFAƏTÇİ - mərhəmət göstərən, rəhm edən.

ŞƏHADƏT - müsəlmanların ilk şərti olan kəlmələri demə: «Allahdan başqa Allah yoxdur və Məhəmməd onun elçisidir».

ŞƏHİD - din, məslək, yüksək amal, əqidə, azadlıq yolunda öldürülən, həlak olan, canını fəda edən adam.

ŞƏHİD OLMAQ - din, məslək, yüksək amal, əqidə, azadlıq yolunda canını fəda etmək, həlak olmaq, ölmək.

ŞƏKKİYYAT - islam dini ehkamına görə, namazda səhv edilən rəkətlər və s. üçün qoyulan qayda-qanun.

ŞƏMS - Quran surələrindən birinin adı («günəş» deməkdir).

ŞƏMS VƏZZÜHA - Quran ayələrindən: günəş və işıq.

ŞƏRƏFƏ - minarənin azan verilən yeri.

ŞƏRƏN - islam şəriətinə uyğun olaraq, şəriətə görə, şəriətcə; şəriət qanunu üzrə, şəriət ilə.

ŞƏRİ - şəriət qanununa müvafiq, şəriətə uyğun.

ŞƏRİƏT - 1. İslam dini və hüquqi normalarının məcmusu, müsəlman qanunları; islam qanunları toplusu; 2. doğru yol.

ŞƏRİƏTÇİ - şəriətlə məşğul olan; mütəşərre.

ŞƏRİƏTXANA - qazıxana, ruhani idarəsi.

ŞƏRİƏTİ-QƏRRA - parlaq şəriət.

ŞƏRİƏTMƏDAR - şəriət qanunlarını şərh və tətbiq etmək hüququna malik olan yüksək rütbəli din xadimi.

ŞƏYATİN - *cəmdə* şeytanlar.

ŞİƏ - 1. imam Əli və onun övladlarına tərəfdar olanlar; 2. islam dinində ayrıca bir cərəyan, məzhəb, təriqət,

ŞİƏLİK - şiə məzhəbinə mənsubiyyət.

ŞİRK - Allahın şəriki olduğuna inanma; çoxallahlılıq, bütperəstlik.

ŞÜƏRA - Quran surələrindən birinin adı («şairlər» deməkdir).

ŞÜKR *bax* şükür

ŞÜKRAN *bax* şükür

ŞÜKRLÜLLAH - *bax* həmdülillah.

ŞÜKRÜNAH - *bax* şükrülillah

ŞÜKÜR - razılıq bildirmə, minnətdarlıq; yaxşılığa görə təşəkkür.

T

TABEYN - Məhəmməd peyğəmbərin ən yaxın əşabələrinin xələflərinə verilən ad.

TABƏHƏŞR - qiyamətə kimi.

TABİNLƏR (tabiun) – Peyğəmbər əleyhissəlama səhabələrindən sonra gələn nəsil.

TAƏT - 1. itaət; 2. ibadət, pərəstiş.

TAƏTGAH - itaət edilən yer, ibadətgah.

TAĞUT - 1. Quranda büt, sənəm; kahin; 2. yoldan çıxaran, yoldan azdıran şeytan.

TAHA - Quran surələrindən birinin adı (*bu, həm də Məhəmməd peyğəmbərə verilən adlardan biridir*),

(bu surəyə Surət-əl-Kəlim («danışan»)) də deyilir).

TALAQ - 1. nikahın pozulması; 2. Quran surələrindən birinin adı (“boşanma”, “boşama” deməkdir).

TALAQIN ALMAQ – boşanmaq.

TALAQINI VERMƏK – boşamaq.

TALAQLI - talaqı olan; kəbinli.

TALAQSIZ - talaqı olmayan; kəbinsiz.

TALMUD - yəhudilərin dini kitabı; Tövrətin şərhı (*e.ə. IV əsrdən b.e. V əsrinə qədər meydana gəlmişdir*).

TALMUDÇU - talmudu yaxşı bilən adam.

TALMUDİZM - sxolastik mühakimələr.

TANRI - Allah.

TANRIÇI - Allaha inanan, allahpərəst.

TARİXİ-HİCRİ - Hicri tarixi (622-ci ildə Məhəmməd peyğəmbərin Məkkədən Mədinəyə köçdüyü vaxtdan hesablanan müsəlman tarixi); bax hicri.

TARİXİ-MİLADİ - Miladi tarixi (*İsanın anadan olduğu gündən hesablanan və*

indi də işlədilən təqvim); bax miladi.

TARİQ - Quran surələrindən birinin adı («dan ulduzu», «zöhrə» deməkdir).

TASUA - Məhərrəm ayının 9-cu günü, aşura axşamı.

TAVAF - Kəbə üçün qılınan namaz (*Kəbənin ətrafını dolanmaqdan ibarət həcc mərasimi*).

TEİST - teizm tərəfdarı.

TEİZM - əsasında dünyanı yaratmış və onu idarə edən fəvqəltəbii varlıq kimi şəxsi Allah haqqında təsəvvür verən dini-fəlsəfi təlim.

TEODİSİYA - hər şeyə qadir, müdrik və mərhəmətli Allaha inam ilə dünyadakı şəər və ədalətsizliyin mövcudluğu arasında bərləşməz ziddiyyətlərə haqq qazandıran dini-fəlsəfi traktatların adı (*Allaha haqq qazandırmaq*).

TEOKRATIYA - dini, ruhani hökumət, siyasi hakimiyyətin ruhanilər əlində olan üsulu (*hakimiyyətin ruhanilərə və Kilsə xadimlərinə məxsus olması*).

TEOQONİYA - allahların mənşəyi haqqında əfsanələr.

TEOLOGİYA - ilahiyyat elmi (*müəyyən dini təlimin sistemə salınması*).

TEOLOQ - ilahiyyatçı (*ilahiyyat ilə məşğul olan adam*).

TEURGIYA - tanrıların rəğ-bətini qazanmaq üçün, onların iradəsinə təsir etmək sə-nəti, qabiliyyəti *magiyanın bir növüdür*).

TEYLƏSAN - əsasən qazi və üləmaların başlarına sarı-dıqları ətkləri çiyinlərə və kürəyə düşən xüsusi baş ge-yimi.

TƏALLAH - Allah yüksək-dir, Allah ucadır.

TƏBARƏKALLAH - Allah mübarək eləsin! Nə yaxşı! Nə gözəl!

TƏBBƏT - Quran surələrindən birinin adı («qurusun» deməkdir).

TƏBƏRRÜK - sufi müqəddəsliyinin gücü.

TƏCRİD - ayır, ayırma; yal-qız, tənha, yalnız buraxma.

TƏCVID - Quranın düzgün tələffüzlə oxunma qaydaları.

TƏDƏYYUN - bir dinə tabe olma; dinin ehkamına riayət etmə.

TƏƏBBÜD - ibadətlə məş-ğul olma.

TƏFƏQQÖH - fiqh (*bax*) təhsil etmə; fiqh alimi olma.

TƏĞABUN - Quran surələrindən birinin adı («aldanma» deməkdir).

TƏHƏLLÜL - Həccə gedən ziyarətçilərin dini mərasim qadağanlarından qismən azad edilməsi.

TƏHRİM - 1. qadağan etmə, yasaq etmə; 2. Quran surələrindən birinin adı («ha-lalı haram etmək»), «qada-ğan» deməkdir).

TƏHTÜLHƏNƏK – molla-nın boynuna doladığı ağ dəş-malın, ya əmmamənin boğaz altına buraxılan ucu; boğaz-altı.

TƏKABİRİ-İFTİTAH - namaz başlananda söylənən təkbir (*bax*).

TƏKALLAHLILIQ *bax* monoteizm.

TƏKASÜR - 1. Quran surə-lərindən birinin adı («soyun çoxalması» deməkdir); 2. bir-birini mal-dövlətdə, oğul-uşaqda ötmək və ya bununla fəxr etmək niyyəti.

TƏKBİR - «Allahu-Əkbər» (Allah böyükdür) cümləsiylə

xalığın ən böyük olduğunu qəbul edib söyləmək, Allahı böyük tutmaq (*namaz qılan-da və ya azan oxumağa başladıqda*).

TƏKFİN - kəfənləmə.

TƏKFİNLƏMƏK

(TƏKFİN ETMƏK) - kəfənə bürümək, kəfənləmək.

TƏKFİR - dini icmadan kafir kimi qovulmasına fitva vermə, hökm vermə.

TƏKVİR - Quran surələrindən birinin adı («dolanıb yox olma», «sarınma» deməkdir).

TƏKYƏ - dərvişlərin, müridlərin toplandıqları və zikrlə məşğul olduqları yer. Məhərrəm mərasimi keçirildiyi yer.

TƏQDİR - əvvəlcədən ilahi qüvvələr tərəfindən təyin edilmiş tale, bəxt, qismət, «alına yazılmışlar».

TƏQDİS - müqəddəs hesab etmə; pak və mübarək hesab etmə.

TƏQİYYƏ - bir dinə və ya məsləkə mənsub olmasını gizlətmə; öz məsləkini başqasından gizlətmə; qorunma.

TƏQLİD - 1. hər müsəlmanın dini işlərdə müctəhid-

lərin birinə inam bağlaması; 2. birinin hərəkətini eynilə təkrar etmə.

TƏQRİR-TƏQSİL - qüsl etmə.

TƏQVA - 1. dinə görə qadağan olunmuş şeylərdən çəkinmə; 2. dindarlıq; 3. pəhriz.

TƏLAQ - bax talaq.

TƏLQİN - öyrətmə; ölü basdırılanda onun qəbri üzərində oxunan dua.

TƏMCİD - sübh azanından sonra oxunan dua; tərifləmə.

TƏMHİD - dua etmə.

TƏNASÜX - ruhun bir bədənədən başqa bədənə keçməsi və bu fikri zənn edənlərin məzhəbi.

TƏNSİR - xaç suyuna salma mərasimi; xristianlaşdırma.

TƏNZİH - günah və nöqsanların uzaq sayılması.

TƏRAVİH - ramazan gecələrində axşam namazının ardınca qılınan iyirmi rəkətli namaz (*əlavə namazlar*).

TƏRİQƏT - hakim dindən ayrılmış dini cəmiyyət, islam məzhəblərindən hər biri; sufi cəmiyyəti; sekta.

TƏRİQƏTÇİ - bu və ya digər təriqətə mənsub adam; sektant.

TƏRİQƏTÇİLİK - təriqətlərdən birinə mənsub olma; sektantlıq.

TƏRİQƏTGAH - təriqətçilərin yeri.

TƏRİQƏTPƏRVƏR - təriqət tərəfdarı, təriqətsevər.

TƏRİQƏTSEVƏR - bax təriqətpərvər

TƏRKİ-DÜNYA – dünyanın nemətlərindən, zövq-səfasından əl çəkib bir guşəyə çəkilmə; zahid, asket.

TƏRKİ-DÜNYALIQ - bu dünyanın nemətlərindən, zövq - səfasından əl çəkib o dünyanın eşqi ilə yaşama, zahidlik; asketizm, zöhd.

TƏRSA - xristian, xaçpərəst, isəvi.

TƏRTİL - ahənglə, uzada-uzada Quranı, duanı və s.-ni oxuma.

TƏSBEH - «Sübhənəllah» fikrini söyləmək; zikr edilən duaları saymaq, indi isə məşguliyyət üçün sapa keçirilmiş muncuq və s. dənələr düzümü.

TƏSBİH - Allahı ona layiq olmayan sifətlərdən uca tut-

ma; «Sübhənəllah» demə; Allahı uca tutma.

TƏSƏNNÜN - sünni məzhəbinə mənsubiyyət; sünnilik, sünni olma, sünniləşmə.

TƏSƏVVÜF - sufilik məsləki təriqəti (*Şərqdə dini ictimai – fəlsəfi cərəyanlardan biri*); sufi təlimi, sufilik, zahidlik.

TƏSLİM - 1. insanın özünü Allaha təslim etməsi; 2. azandan sonra namaza çağırış.

TƏSLİMƏTTƏHLİL - həccə gedən ziyarətçilərin ihram vəziyyətindən çıxmaları.

TƏSLİS - xristianlıqda tanrının üç ünsürünün birləşmiş olduğuna inanma (*İsaya, Ruhulqüdsə və Məryəmə etiqad etmə*).

TƏSRİH - 1. açma, şərh etmə; 2. anlatma, başa salma, aydın danışma.

TƏŞƏHHÜD – 1. bir adamın dinə etiqad gətirdiyinə şahidlik etmə; 2. namazda oturaraq qılanan hissə; vaxtında kəlməyi-şəhadəti demək.

TƏUBƏ - Quran surələ-rindən birinin adı («tövbə» deməkdir).

TƏVAF - həcc vaxtı zəv-varın Kəbəni 7 dəfə dolan-ması.

TƏVAF ETMƏK - Kəbə-nin ətrafına dolanmaq və onu ziyarət etmək.

TƏVAFGAH - təvaf yeri, ibadətqah.

TƏVƏKKÜL - hər şeyi Allaha buraxma, Allahdan imdad və kömək gözləmə; Allaha söykənmə, sığınma.

TƏVİL - Quranın şərhı, yo-zumu, izahı.

TƏVİZ - nəzər duası; göz-muncuğu.

TƏYƏMMÜM - su olma-yan yerdə dəstəmaz əvəzinə təmiz torpağa və ya toza, qu-ma əlləri sürtüb dəstəmaz alma.

TƏZƏRRÜ - itaətmə, ürə-yində Allah qorxusu olan.

TƏZİYƏ - *bax* yas.

TƏZİYƏDAR - təziyəli adam.

TƏZİYƏLİ *bax* yaşlı.

TİFLİ-HƏRƏM - Kəbənin başına dolanma.

TİLAVƏT - Quranı gözəl səslə, gözəl avazla oxuma.

TİN - Quran surələrindən bi-rinin adı («əncir» deməkdir).

TİNƏT - xilqət, əsil, yaradıl-mış.

TİTAN - qədim yunan əsa-tirində: allahlarla vuruşan div.

TOMİST - tomizm təlimi-nin, tomizm cərəyanının tə-rəfdarı.

TOMİZM - elmi ilahiyyatın xidmətinə verən, ilahi baş-langıçı ən ali reallıq hesab edən dini-fəlsəfi təlim.

TONZURA - katolik kilsə ruhaniliyinə məxsus başın bir hissəsinin qırılması.

TOTEM - 1. bəzi ibtidai xalqlarda sitayiş edilən hey-van, bitki və s.; 2. bu cür heyvanın və ya başqa bir şeyin surəti.

TOTEMİZM - bəzi xalq-larda din forması, ibtidai təsəvvür; totemlərə sitayiş etmə.

TOVHİD (TÖVHİD) - 1. Allahın təkliyinə inanma; təkallahlılıq, monoteizm; 2. Allahı bir, vahid, tək hesab etmə.

TÖVBƏ - yeddi xristian ayinlərindən biri; günah və qəbahətlərindən əl çəkib,

Allaha üz tutaraq bir daha günah etməyəcəyinə söz vermə; Allahdan üzr istəmə, Allahın tərəfinə qayıtma.

TÖVRAT - Musa peyğəmbərə göydən nazil olmuş dini kitab. «Bibliya»nın birinci hissəsi – Əhdi-ətiq («şəriət», «qanun», «namus» deməkdir).

TÖVZİH - şərh etmə, izah etmə, aydınlaşdırma.

TRİOD - xristian dini kitablarından birinin adı.

TROİTSA - 1. xristian ehkamına görə guya vahid Allah üç şəxsdən mövcuddur; ata-Allah, oğul-Allah, müqəddəs ruh-Allah; 2. xristian dini bayramlarından biri.

TUBA - cənnətdə bitən gözəl bir ağac.

TUR - Quran surələrindən birinin adı («dağ» deməkdir).

U

ULU - ən böyük; ulu Tanrı (Allah), ən böyük Allah, ən uca Allah.

Ü

ÜBUDİYYƏT –1. ibadət-karlıq, köləlik; 2. itaət, asılılıq.

ÜXRƏVİ - axirətə aid.

ÜQAB - peyğəmbər əley-hissələmin bayrağının adı («qartal» deməkdir).

ÜQBA - o biri dünya, axirət dünyası, axirət.

ÜQUBƏT - şəriət qanunlarına görə verilən cəza.

ÜLƏMA - *cəmdə*: 1. alimlər; 2. din alimləri (müctəhidlər, axundlar).

ÜLUHİYYƏT - 1. Allahın varlığı; ilahi məqam; 2. allahlıq; ilahilik.

ÜMMƏT - xalq, millət; müsəlman icmasının birliyi; bir peyğəmbərə inanan adamlardan ibarət icma; din-daşlar.

ÜMMƏTİ-MÜSLİMƏ - islam milləti, müsəlmanlar.

ÜMMÜLKİTAB - Quranın ilk və orijinal nüsxəsi; Fatihə (həmd) surəsinin adlarından biri.

ÜMRƏ - kiçik həcc; zülhic-cə ayının 8-9-10-u istisna olunmaqla ilin hər hansı

vaxtında Məkkəni ziyarət etmə; həcc, ziyarət.

ÜMURİ-ÜXRƏVİ - axirət işləri.

ÜRF - hər bir adət, qayda; ürf-adət, dinin adətləri, qanunları.

ÜRF-ADƏT - bax ürf.

ÜRUC - merac, göyə çıxıb Allahla müsahibəyə getmə.

ÜSULƏLFİQH - şəriət hüquqşünaslığının kökü, əsasları.

ÜSULİ - 1. İslam dinindəki təriqətlərdən biri; bu təriqətə mənsub adam; 2. dini-hüquqi məktəb; 3. hüquqçu, hüquqşünas.

ÜSULİDDİN - dinin əsasları, islam dininin 5 əsas ehkamı.

ÜŞR - məhsulun onda biri miqdarında olan dini vergi.

ÜZZA - islamiyyətdən qabaq ərəblərin sitayiş etdikləri bütəldən birinin adı.

V

VACİB -1. ən zəruri, ən mühüm; 2. şəriətə görə ifası zəruri olan əməl.

VACİBAT- dinə görə yerinə yetirilməsi və ya riayət edilməsi vacib olan işlər; çox vacib olan şey.

VACİBÜLİTAƏ - bax vacibülizan.

VACİBÜLİZAN - itaət edilməsi vacib olan (*Allah, hökmdar; vacibülitaə*).

VACİBÜLVÜCUD – varlığa vacib olan, Allah.

VACİBÜTTAƏ - bax vacibülizan.

VAHHABİ - Ərəbistanda köçəri ərəb qəbilələri ilə əlaqədar olmuş müsəlman təriqəti.

VAHHABİLƏR – vahhabilik (*bax*) dini cərəyanı tərəfdarları. Onlar özlərini vahid Allah tərəfdarları - “müvahidun” adlandırırlar.

VAHHABİLİK - ortodoksal islamda yaranmış dini-siyasi cərəyan (XVIII əsrdə yaşamış banisi Mühəmməd Əbd əb-Vəhhab adlı bir şəxsin adı ilə bağlıdır).

VAİZ - minbərdə xalqa vəz söyləyən din xadimi, moizə, nəsihət edən, vəz edən ruhani.

VAİZLİK - vaizin peşəsi, sənəti.

VALDENSLƏR - XII əsrin axırlarında Fransanın Lion şəhərində yaranan bidət tərəfdarları.

VALLAH (İ) - Allaha and olsun, Allah haqqı.

VATIKAN - Roma katolik kilsəsinin dini inzibati orqanının mərkəzi; papanın iqamətgahı.

VEDA DİNİ - bax vedizm.

VEDANQ - bax vedlər.

VEDİZM - hindlilərin ən qədim dini, Veda dini.

VEDLƏR (VEDALAR) - qədim Hindistanın dörd müqəddəs kitabı: Riq-veda (Himnlər vedası), Sama-veda (Şeirlər vedası), Yağur-veda (Qurban vedası), Atharva-veda (Ovsunlar vedası).

VƏCD - sufinin müəyyən təmrinlər vasitəsilə bayılma (huşunu itirmə) halı.

VƏCHÜLLAH - Allahın üzü.

VƏD - Allahın əməli yaxşı olan bəndələrinə cənnət vədi.

VƏHBİ - Allah vergisi.

VƏHDANİYYƏT - Allahın bir, tək, vahid olması.

VƏHHAB - çox səxavətli, əliaçıq; günahları əfv edən (*Allah haqqında*).

VƏHHABİ bax vahhabi.

VƏHHABİLƏR bax vahhabilər.

VƏHHABİLİK bax vahhabilik.

VƏHY - bir fikir və hökmün Allah tərəfindən peyğəmbərlərə xəbər verilməsi, çatdırılması.

VƏHYİ-MÜNZƏL – Allahdan nazil olmuş əmr.

VƏQAYENİKAR - hədisləri yazan (*Allah*).

VƏQF - məscidlərə və dini idarələrə bir şəxs tərəfindən bağışlanan mal-mülk, imtiyazlı əmlak və s.

VƏQFƏ - sufi məqamları arasında fasilə.

VƏLAYƏT - şiəlikdə Peyğəmbər leyhissəlamdan sonra imamın icmaya rəhbərliyi (*rəhbərlik, tədbir, iş aparma və s.*).

VƏLAYƏT - *məc.* Allaha yaxın olma.

VƏLİ - 1. Allaha yaxın olan, müqəddəs; 2. qəyyum; 3. sa-

hib, himayə edən; 4. qayğı-göstərən.

VƏŞŞƏMS - «Günəşə and olsun»; günəş (*Quranda olan surələrdən birinin adı*).

VƏRƏ- haram şeylərdən çəkinmə; dindarlıq, möminlik.

VƏSATƏT - vasitəçilik; Allahla insan arasında vasitəçilik (*İslam dini belə vasitəçiləri məqbul saymır*).

VƏZ - vaizin minbərdən söylədiyi dini nəsihət; moizə, dini məsələlərə aid təbliği sözlər.

VƏZİFƏ - sufi təriqətinin üzvləri üçün vird; gündəlik təmrinlər.

VİXARA - buddist monastırı.

VİRD - dua.

VİTR - üçrükətli vacib olmayan gecə namazı (*axşam ibadəti və namaz*).

VİZR - günah yükü.

VOSKRESENİYE - həftəlik xristian bayramı.

VOZNESENİYE – xristianların 12 bayramından biri.

VÜZU - dəstəmaz; namazdan qabaq əlin üzün, təmizlənməsi (*bəzi namaz qılan adam ayaqlarını da təmizləyir*).

Y

YANSENİST - yansenizmə (*bax*) tərəfdarı.

YANSENİZM - XVII-XVIII əsrlərdə katolik dinində islahatçı hərəkat.

YARADAN - Allah, Tanrı.

YARİ-ĞAR - mağara yoldaşı (*Məhəmmədlə mağarada gizlənən Əbubəkrə işarədir*).

YARU - ey Allah! ay Allah! (*Allaha yalvarış, müraciət*).

YAS - bir adamın ölümü ilə əlaqədar ağlama, hüzn və kədər; matəm, təziyə.

YASİN - ölü üçün oxunan Quran surələrindən birinin adı («kiminsə ölüsü üçün dua», «mərhəmətin ruhunu yad etmək duası» mənasını bildirir).

YASLI - təziyəli, matəmli (*bir adamın ölümü ilə əlaqədar yas saxlayan*).

YELEOSVYAŞENİYE *bax* soborovaniyə.

YEMİN - and, and içmə.

YEPARXİYA – xristianlarda: arxiyerey tərəfindən idarə olunan kilsə dairəsi (*dini*

inzibati vahidi ərazi bölgüsü).

YEPİSKOP - xristian dinində yüksək ruhani rütbəsi; bu rütbəni tutan şəxs.

YEPİSKOPLUQ – yepiskop rütbəsi.

YEVANGELİST - 1. İncilin xəyali müəllifi; 2. protestant (*protestantlığa mənsub olan və ona etiqad edən adam*); 3. yevangelist təriqətcisi.

YEVXARİSTİYA – pırıças-tiye (7 xristian ayinlərindən biri).

YEZUİT - katolik dininin ən mürtəce və ən qəddar təşkilatlarından olan «İsa cəmiyyəti»nin üzvü (*katolik rahib ordusunun üzvləri*).

YƏBNƏRƏSULİLLAH - ey Allahın peyğəmbərinin oğlu!

YƏDİ-BEYZA - ağ əl (*Musa peyğəmbərin möcüzə göstərdiyi ələ işarədir*).

YƏHUDİLİK - yəhudi dini (*İsraillilərə Musa peyğəmbər vasitəsilə Allah tərəfindən göndərilmişdir*).

YƏHVA - qədim yəhudilərdə Allahın adı.

YƏMİN - and, and içmə

YƏZDAN - 1. Allah; 2. qədim zərdüştilərdə xeyir allahı.

YƏZDANBƏXS - Allah bəxşişi.

YƏZDANI - Allaha mənsub, ilahi.

YƏZDANPƏRƏST – Allaha sitayiş edən, allahpərəst.

YƏZİDİ - kürdlər arasında yayılmış bir məzhəb və bu məzhəbə mənsub olan adam (*bəzi rəvayətlərdə onlar şeytanı Allah bilirlər*).

YƏZİDİLİK - yəzidi məzhəbi və ona mənsubiyyət.

YOQ - Hindistanda: yoqa məzhəbinə mənsub adam.

YOQA - Hindistanda: mistik-dini nəzəriyyə, məzhəb.

YOMİLHESAB - haqq-hesab günü; qiyamət günü.

YOM-KİPPUR - iudaizmdə dini bayram.

YÖVMÜLHESAB bax yomilhesab.

YÜHYİLİZAM - 1. sümük-ləri dirildən (*Quran ayələrindən*); 2. məc. Allah.

Z

ZAHİD - 1. vaxtını ibadətlə keçirən adam; 2. *bax* tərkidünya.

ZAHİDLİK - zahidin halı, tərkidünyalıq (*bax*).

ZADULMƏAD - qiyamət gününün azuqəsi, bahası; qiyamət günü.

ZAİR - ziyarətçi, ziyarət edən, ziyarətə gedən.

ZARİYAT - Quran surələrindən birinin adı («sovurub dağıdan küləklər» deməkdir).

ZAT - 1. mahiyyət, Allahın substansiyası; 2. *cəmdə* adamlar, insanlar.

ZAVİYYƏ - ibadətlə məşğul olan zahidin çəkildiyi tənha bir guşə, hücrə.

ZAVİYYƏNİŞİN - guşənişin; zaviyədə ibadətlə məşğul olan adam; kilsədə, hücrədə yaşayan adam; sovməənişin.

ZƏBANİ - cəhənnəmdə günahı olanlara əzab verən mələk.

ZƏBH - *bax* zibh

ZƏBİH(Ə) - qurbanlıq; qurbanlıq heyvan kəsmə.

ZƏBUR - Allah tərəfindən Davud peyğəmbərə göndərilən kitab.

ZƏKAT - İslam dinində maddi cəhətdən imkanı olan hər bir müsəlman ildə bir dəfə malının qırxdə birini zəkat olaraq verməsi; dini vergi. Şiələrdə: buğda, arpa, xurma, kişmiş, qızıl, gümüş, dəvə, qaramal, qoyundan onda biri qədərdir.

ZƏKATƏLFİTR - orucluğu qurtarandan sonra paylanan sədəqə.

ZƏQQUM - cəhənnəmdə acı meyvəsi olan ağac; zəq-qumağacı, cəhənnəməğacı.

ZƏMZƏM - Kəbədə suyu müqəddəs sayılan quyunun adı.

ZƏNCİRCİ - *bax* zəncirvuran.

ZƏNCİRVURAN - Məhər-rəmlikdə kürəklərinə zəncirvuran adam; zəncirci.

ZƏRDÜŞTÇÜ *bax* zərdüşti.

ZƏRDÜŞTÇÜLÜK *bax* zərdüştilik.

ZƏRDÜŞTİ - Zərdüştdini-nə mənsub olan; atəşpərəst.

ZƏRDÜŞTİLİK - zərdüştlük, parsizm - Azərbaycan, İran, Orta Asiya, Əfqanıstan

və Ön Asiyanın bir sıra vilayətlərində yayılmış qədim dinlərdən biri (*Zərdüş-tün adından götürülmüşdür. Zərdüştiliyn müqəddəs kitabı «Avesta»dır*).

ZƏRDÜŞTLÜK - bax zərdüştilik

ZƏRQ - keçmişdə sufilərin geydiyi mavi rəngli paltar.

ZƏRUN (ZİRA) - dirsək, arşın (*Quranda ölçü vahidi kimi işlənir*).

ZƏVAT - cəmdə zatlar, mahiyyətlər.

ZƏVVAR - ziyarətə gedənlər qrupu (dəstəsi); ziyarətçi.

ZİNDİQ - Mani tərəfindən təşkil edilmiş təriqətçilərə verilən ad; 2. kafir, yolunu azmış. Dinsiz (*söyüş kimi işlənir*).

ZİBH - bax zəbih.

ZİKR - 1. Quranın adlarından biri; ayə; dua, vird; 2. Təsbeh çevirə-çevirə Allaha dua etmə, vird etmə; Allah və peyğəmbərlərin adlarını çəkmə (söyləmə); 3. unudulanı xatırlama və ya unutmamaq üçün həmişəlik yadda saxlama.

ZİLHİCCƏ - ərəb qəməri təqviminin (hicri qəməri) on ikinci ayı.

ZİLLÜLLAH - Allahın kölgəsi.

ZİLZAL - Quran surələrindən birinin adı («zəlzələ», «titrəmə», «sarsılma» deməkdir).

ZİMMİ - 1. müsəlman olmayan başqa bir din adamı; 2. başqa məzhəbdən olan.

ZİNDİQ - bax zındıq.

ZİRUH - 1. diri, canlı; 2. ruh sahibi.

ZİYARƏT - xatırlama əlaməti olaraq müqəddəs sayılan yerlərə getmə, baş çəkmə (*peyğəmbərlərin, övliaların və s.-nin məzarlarına baş çəkmə*).

ZİYARƏTÇİ - ziyarət edən şəxs, ziyarətə gedən adam; zəvvar

ZİYARƏTGAH - ziyarət yeri, ziyarət üçün gedilən yer (*müqəddəs yer*).

ZOOLATRİYA – heyvanlara pərəstiş ilə bağlı ayin və inanclar.

ZOOMORFİZM – allahları heyvanlar şəklində təsəvvür edən ibtidai dini etiqad.

ZOROASTİZM - atəşpərəstlik (*bax*) (Zərdüşt peyğəmbərin adı ilə bağlıdır).

ZÖHD - 1. dinin qadağan etdiyi şeylərdən çəkinmə; pəhrizkarlıq; 2. tərk-i-dünyalıq, asketizm.

ZÖHDİYYAT - tərk-i-dünyalıq, zahidlik haqqında yazılmış əsər.

ZÖHHAD - 1. zahidlər; guya dünyaya rəğbət etməyənlər; 2. ruhanilər, mollalar.

ZÖHR - günorta.

ZÖHR NAMAZI - günorta vaxtı qılınan namaz, günorta namazı.

ZUXRUF - Quran surələrindən birinin adı («daş-qaş», «bər-bəzək», «zinət» deməkdir).

ZUMƏR - Quran surələrindən birinin adı («zümrələr», «dəstələr», «cənnət və cəhənnəmin zümrələri» deməkdir).

ZÜHA - Quran surələrindən birinin adı («səhərçağı» deməkdir).

ZÜHD- zahidlik, Allaha ibadət üçün tənhalığa çəkilmə.

ZÜHDİYYAT - ərəb ədəbiyyatında: dini estetik məzmunlu kiçik lirik fəlsəfi əsərlər (xüsusilə də şeirlər).

ZÜHHAD - *cəmdə* zahidlər.

ZÜLCƏLAL - *məc.* Allah.

ZÜLFİQAR - imam Əlinin ikibaşlı qılıncına verilən ad; Əlinin ləqəbi.

ZÜLXƏLƏSƏ - tarşəkili, ağrəngli Məkkə ilə Yəmən arasında pərəstiş edilən daş adıdır.

ZÜLM - dini nöqteyi-nəzərdən qanuna zidd olan ifrat dərəcədə əzab, işgəncə, istibdad.

ZÜLMAT - dirilik suyu (abi-həyat) olan qaranlıq dünya.

ZÜLMƏT - *məc.* cəhalət, avamlıq.

ZÜNNAR - vaxtilə xristian ruhanilərinin bağladığıları qaba yundan toxunmuş qurşaq.

TERMIN GÖSTƏRİCİSİ

A

- abbat **10**
abbatlıq **10**
abdal **10**
abdəst **10**
abi- bəqa **10**
abid **10**
abidanə **10**
abi-kövsər **10**
abi-zəməzəm **10**
abi-zindəgan **10**
acil **10**
adət **10**
adiyat **10**
adventistlər **10**
afərinəndə **10**
ağköynəklər **10**
ahuyi- tila **10**
axirət **10**
axirətlik **10**
axirüzzəman **10**
axşam **10**
axund **10**
axundluq **10**
akif **11**
aqioqrafiya **11**
aqnets **11**
albililər **11**
aləmi-bərzəx **11**
aləmi-qeyb **11**
aləmi-mələkut **11**
alın yazısı **11**
ali-əba **11**
alihə **11**
ali- imran **11**
ali- kısa **11**
ali- nəbi **11**
ali-rəsul **11**
aliyə **11**
allah **11**
allah evi **11**
allahaxtarıcı **11**
allahaxtarıcılıq **11**
allaharayıcı **12**
allaharayıcılıq **12**
allahqurucu **12**
allahquruculuq **12**
allahpayı **12**
allahpərəst **12**
allahpərəstlik **12**
allahsız **12**
allahsızlıq **12**
allah-taala **12**
allah(ü)u-əkbər **12**
allah(ü)u-ələm **12**
amin **12**
aminxan **12**
anabaptist(lər) **12**
anabaptizm **12**
anafema **12**
analoq **12**
animizm **12**
anqlikan **12**

ansəra 12
antixrist 12
antroposofiya 13
apokalipsis 13
apostol /lar/ 13
arximandrid 13
arxipastır 13
arxiyepiskop 13
arxiyepiskopluq 13
arxiyerey 13
ariançılıq 13
asi 13
asi- kafar 13
asket 13
asketizm 13
aşura 13
ateist 13
ateizm 13
atəşgah 13
atəşgədə 13
atəşxana 13
atəşpərəst 13
atəşpərəstlik 13
atəşzar 13
avesta 13
avioqrafiya 14
avqustinizm 14
avtokefaliya 14
ayat 14
ayati-məzkur 14
ayeyi-kərimə 14
ayeyi-şərifə 14
ayə 14
ayəndeyi-islam 14

ayət 14
ayətullah 14
ayin 14
azan 14
azançı 14
azançılıq 14
azanverən 14
azər 14
azərkədə 14
azəri 14
azərkəşb 14
azərpərəst 14
azərpərəstlik 14
azərpira 14

B

bab I.15
bab II.15
babi 15
babilik 15
babizm 15
baği- cinan 15
baqi 15
baptist 15
baptizm 15
barat 15
bar (i) – ilahi 15
bari- taala 15
basurman 15
batil 15
batinilər 15
batiniyyə 15

bayaz 15	bəlc 17
bazixanə 15	bələd 17
bazubənd 15	bərat (barat)17
behişt 15	bərcəhənnəm17
behiştasa (r)15	bərəkət 17
behiştayin 15	bərhəmən 17
behişti 15	bəst17
behişti- bərin 16	bəşarət 17
behiştlik 16	bəyyinə 17
behiştliqa 16	bhakti 17
benefisiya 16	bibleizm 17
beyt 16	bibliya 17
beytüləhzən 16	biçuni-cira 17
beytülətiq16	bidət 17
beytüllah 16	bidin 18
beytül- həram 16	bidinlik 18
beytülmal 16	bidianət 18
bəddin 16	bihəmdüllah 18
bəddua 16	biiman 18
bədetiqad 16	bikiş 18
bədiman 16	billah 18
bədməzhəb 16	birəhmən 18
bədtəriq 16	birəvan 18
bəhai (lər) 16	biri-ələm18
bəhailik 16	biruh 18
bəhaizm 16	bisət 18
bəhəmdullah 16	bismil 18
bəxt 16	bismillah 18
bəim 16	bismillahir-rəhmanir-rəhim 18
bəktaşilik 16	bistü-yekkül 18
bəktaşiiyyə16	blaqoveşeniye 18
bəqərə16	bonza 18
bəl 17	brəhma 18
bəla17	brəhmən 18

brəhmənizm **18**
budda **18**
buddilər **19**
buddist**19**
buddizm **19**
buxmanizm **19**
bulla **19**
bursa **19**
bursaçı **19**
buruc **19**
buzovpərəstlik **19**
buxur **19**
buxurdan **19**
büraq **19**
bürdə **19**
bürqə **19**
büt **19**
bütgədə **19**
bütgər **19**
bütxana **19**
bütlan **19**
bütperəst **19**
bütperəstlik **19**

C

cadu **20**
cadubaz **20**
cadubazlıq **20**
cadugər **20**
cadugərlik **20**
cadukün **20**
cadulamaq **20**

cadulanmaq **20**
cadulatmaq **20**
cahili- əhkamullah **20**
caiz **20**
camaat **20**
came **20**
can **20**
canamaz **20**
canan**20**
casiyə **20**
caynizm **20**
cehar **20**
Cəbrayıl / Cəbrail / **20**
cəfərilik**20**
cəhənnəm **20**
cəhim **21**
cəhis **21**
cəlsəd **21**
cəmaət**21**
cəmrə**21**
cənab **21**
cənabət **21**
cənazə**21**
cənnət **21**
cənnəti **21**
cənnətlik**21**
cənnətməkan **21**
cənnətrux **21**
cəriş **21**
cihad**21**
cin**21**
cinan **21**
cinbaz **21**
cinbazlıq **21**

cindar **21**
cindarlıq **21**
cin-şəyatin**21**
cisri- cəhənnəm **21**
cizyə **21**
cübbə**21**
cümə **21**
cüz **21**

Ç

Çaçvan**22**
çadra **22**
çadralı **22**
çadrasız **22**
çaharyar (çaryar)**22**
çahi- babil **22**
çarşab**22**
çarşablı **22**
çarşabsız **22**
çarmıx **22**
çavuş **22**
çavuşluq**22**
çələb **22**
çələbi **22**
çəlipa **22**
çərəkə **22**
cıldıq**22**
çoxallahlı**22**
çoxallahlılıq **22**
çörəkkəsdi **22**

D

dai (yə) **22**
dalay-lama **22**
daosizm **22**
dari-bəqa **22**
dari-dünya **23**
dari-üqba**23**
darülxülud **23**
darüislam **23**
darülpərar **23**
darülmöminin **23**
darülüqba **23**
darünnədvə **23**
darüssəlam**23**
datsan **23**
davər **23**
deist **23**
deizm **23**
dekan **23**
desyatin **23**
deyr**23**
deyri-muğan **23**
dəbistan**23**
dəccal **23**
dəhri(yun) **23**
dəlq **23**
dərəki-əsfəl **23**
dərviş **24**
dərvişlik **24**
dəstar**24**
dəstəmaz **24**
dəstəmaz almaq **24**

dəstəməzli 24
dəstur 24
dəyyar 24
din 24
dinçi 24
dinçilik 24
dindar 24
dindarlıq 24
dindaş 24
dindaşlıq 24
dini 24
din-iman 24
dinpərəst 24
dinpərəstlik 24
dinpərvər 24
dinpərvərlik 24
dinsiz 24
dinsizlik 24
dinülərək 24
diyanət 24
diyanətkar 24
diyanətpərvər 25
diyə(t) 25
doqmat 25
doqmatik 25
doqmatizm 25
druid 25
druidizm 25
druzlar 25
dua 25
dua etmək 25
duaçı 25
duagu 25
dualamaq 25

dualanmaq 25
dualatmaq 25
dua-səna 25
duayazan 25
duxoborlar 25
duzəx 25
duzəxəndam 25
dücahan 25
düxan 25
düxtəri-tərsa 26
düldül 26
dünyəvi 26
dürraə 26
dyaçok 26
dyakon 26
dzen 26

E

ehkam 26
ehkamçı 26
ehkamçılıq 26
ehkampərəst 26
ehkampərəstlik 26
ehram 26
ehsan 26
ehsanat 26
ehsançı 26
ehtida 26
ehya 26
ekkleziologiya 26
ekzarx 26
ekzarxat 27

elmi-əbyan 27
elmi-ədyan 27
elmi-əhadis 27
elmi-hal 27
elmi-kəlam 27
elmi-lədünni (yyat)27
eraf 27
erya 27
esxatologiya 27
etikaf 27
etikafxanə27
etiqađ 27
evliya 27
eydə(ü)lfitr 27
eydəlqədir 27
eydi-əzha 27
eydi-fəsh 27
eydi-fitr 27

Ə

əba 28
əbdullah 28
əbdülbəşər 28
əbdülinsan 28
əbəmə 28
əcəl 28
əcinnə28
əcr 28
ədi 28
ədl 28
ədn 28
ədyan 28
əfəndi 28

əhd28
əhdi-cədid 28
əhdi-ətiq 28
əhədiyyət 28
əhqaf 28
əhl 28
əhl-əl-beyt28
əhləlhədis 28
əhləlkitab 28
əhləssünnə 28
əhli-beyt 28
əhli-dünya 29
əhli-hədis 29
əhli-iman 29
əhli-kitab 29
əhli -qiblə 29
əhli-qübur29
əhli-təğafül 29
əhli-ürfən 29
əhli-zahir29
əhrimən 29
əhya 29
əhzab 29
əxbər 29
əimmeyi-əthar 29
əimmeyi-məsumin 29
əimmə 29
əqaidi-diniyyə 229
əqdəs 29
əqidə 29
əlaim-zühur 29
ələq 29
ələm 29
ələmdar 29

ələvi **29**
əlhəmdüllah **29**
əliallahı**29**
əliallahillik**30**
əlqoydu **30**
əllamülüyub **30**
əlminnətülillah **30**
əmirəlmöminin **30**
əmirəlmüslimin **30**
əmmamə**30**
əmmaməli **30**
ənam **30**
ənbiy(a)**30**
ənəlhəqq **30**
ənfal **30**
ənkəbut **30**
ənsab **30**
ənsar **30**
ər **30**
əraf **30**
ərbəin **30**
ərəfat **30**
ərəfə **30**
ərən **30**
ərəsat **31**
ərəsati-məhşər **31**
ərhəmərrahimin**31**
ərkanəddin**31**
ərş **31**
ərşi-əla **31**
ərşi-ilahi **31**
ərşi-müəlla **31**
əruc **31**
ərvah **31**

ərvahi-qüds **31**
əsətir **31**
əsətiri **31**
əsəyi-əjdəhəpeykər **31**
əscedu**31**
əsfəl **31**
əshab (ə) **31**
əsna-əşər**31**
əsna-əşəri **31**
əsnam **31**
əsnaqpərəst**31**
əşəreyi-ula **31**
əşərilik **31**
əşərizm **31**
əşhədü billahi əliyyüləzim **31**
ətabəxş**31**
ətəbat **32**
ətəbati-alıyat**32**
əttövbə**32**
əvamiri-ilahi**32**
əyyamüttəşriq **32**
əzan **32**
əzimə **32**
əzkar**32**
əzrail **32**

F

falaqqa **32**
fanatik **32**
fanatiklik**32**
fanatizm**32**
fariseylər**32**

fasiq 32
fatalist 32
fatalizm 32
fatihə 33
fatihəxan 33
fatir 33
favn 33
fetiş 33
fetişist 33
fetişizm 33
fəcr 33
fə dai 33
fəqih 33
fəqihlik 33
fələq 33
fələqqə 33
fəradis 33
fəraiz 33
fərisey 33
fərz 33
fəth 33
fətur 34
fətvə 34
fideist 34
fideizm 34
fiqh 34
firdövs 34
firiştə 34
firuat 34
firuiddin 34
fitr 34
fitrə 34
fitva 34
flagellantlar 34

fövqəladə 34
fövqəltəbii 34
fransiskanlar 34
fundamentalizm 34
furqan 34
fussilət 34
füqəha 35
fürqan 35
füruəlfıqh 35

G

gavur 35
gəbr 35
gözmuncuğu 35
guşənişin 35
güdaz 35
günah 35
günahabatma 35
günahkar 35
günbəz 35
güruh 35

H

hacc 35
haccühərəməyn 35
hacı 35
hafiz 35
haqq 35
haqqə 35
halal 35
haram 35
harut 36

- hasidizm 36
haşa 36
haşalillah 36
haşimi 36
havarilər 36
haviyə 36
havran 36
hekatomba 36
hermes 36
heykəl 36
həbibullah 36
həbr 36
həcc 36
həccühərəməyn 36
həcəri-mübarək 36
həcərüləsvəd 36
hədəs 36
hədid 36
hədis 36
həqqə 36
həqqi-sübhanə 36
həqtəala 36
həma(y)il 36
həmd 37
həmdin 37
həmd-səna 37
həmdülillah 37
həmməzhəb 37
həmzad 37
hənbəli (lər) 37
hənbəlilik 37
hənbəlizm 37
hənəfi(lər) 37
hənəfilik 37
hənəfizm 37
hənif 37
hənifəlik 37
hənifilik 37
hərəməyn 37
hərimi-hicaz 37
həsbətən-lillah 37
həşr 37
həvarilər 37
həvariyyun 38
həzrət 38
hicab 38
hicr 38
hicrə 38
hicrət 38
hicri 38
hidayət 38
hikmə(t) 38
hinduizm 38
hirmət 38
hizb 38
hoqqa 38
huri 38
hübəl 38
hüccac 38
hüccə 38
hücrə 38
hücürə(ə)t 38
hüda 38
hüdudallah 38
hülul 39
hüma(y) 39
hüməzə 39
hürufi 39

hürufilik **39**

hüsaməddin **39**

hütəmə **39**

X

xabgahi-mövta **39**

xabidə**39**

xabidəgah **39**

xabi-qəflət **39**

xaç **39**

xaç suyuna salmaq **39**

xaçaçuran **39**

xaçpərəst **39**

xaçpərəstlik **39**

xaxam **39**

xaxamlıq **39**

xaliq **39**

xaliqi-yekta **39**

xanəgah **39**

xaricilər**39**

xaricizm **40**

xariqə **40**

xariqəli **40**

xariqülədə **40**

xatəm **40**

xeyir-dua **40**

xeyrat **40**

xeyrülbəşər **40**

xəlifə **40**

xəlifəlik **40**

xəlqull **40**

xəlvə **40**

xəlvəti-ərbəin **40**

xəlvətiyyə **40**

xərac **40**

xətib **40**

xətiblik **40**

xətmə **40**

xəttabilər **40**

xəttabiyyə**40**

xiftən **40**

xilafət **40**

xiliazm**41**

xirqə **41**

xirqəpuş **41**

xirotoniya **41**

xitab **41**

xitabən **41**

xitabət **41**

xlıstçılıq **41**

xlıstlar **41**

xoca **41**

xristian **41**

xristianlaşdırılmaq**41**

xristianlaşdırmaq **41**

xristianlaşmaq **41**

xristianlıq **41**

xuda **41**

xudadad **41**

xudadadə **41**

xudahafiz **41**

xudanəkərdə**41**

xudapərəst **41**

xudapərəstlik**42**

xudaya **42**

xudavənd **42**

xudavənda 42
xudaynamə 42
xudavəndi -aləm 42
xurafat 42
xurafatçı 42
xurafatçılıq 42
xüld 42
xüldayin 42
xüldi-bərin 42
xüldzar 42
xüldzari-bəqa 42
xüms 42
xürrəmilik 42
xütbə 42

İ

ibadət 42
ibadətçi 42
ibadətgah 42
ibadət-xana 42
ibadət-kar 42
ibadullah 42
iblis 42
ibtihal 43
icabət 43
ictihad 43
iddə 43
ifrit 43
iftar 43
iftarlıq 43
iftitah 43
ihram 43

ixlas 43
ixtiyarat 43
ikona 43
ikonoborçu 43
ikonoborçuluq 43
ixsir 43
iqamə 43
iqamət 43
iqrə kitabəkə 43
iqumen 43
ilahə 43
ilahi 43
ilahi! 44
ilahiləşdirilmək 44
ilahiləşdirmək 44
ilahiyyat 44
ilahiyyatçı 44
ilhad 44
illiyun (illiyin) 44
imam 44
imamcümə 44
imamət 44
imamilik 44
imamiyyə 44
imamlıq 44
imamzadə 44
iman 44
imana gəlmək 44
imanlı 44
imansız 44
imsak 44
imyaslavçılar 44
inabət 44
incil 44

- indəssəlat **44**
induizm **45**
indulgensiya **45**
infaq **45**
infitar **45**
inkir **45**
inkvizisiya **45**
insəra **45**
inşallah **45**
inşiqaq **45**
inşirah **45**
inzali-kütub**45**
iohannitlər **45**
irəm **45**
irəmmisal **45**
irfan **45**
irsali-rüsul **45**
irtidad **45**
isəvi **45**
isəvilik **45**
isəviyyə **45**
isiyi-şəşmahə **46**
islam **46**
islami/yyə/ **46**
islamiyyət **46**
islamlıq **46**
ismaililər**46**
ismaililik**46**
ismailizm**46**
ismi-əzəm **46**
isna-əşəri **46**
isra **46**
israfil **46**
isticabət **46**
istiğasə **46**
istiğfar **46**
istixarə **46**
istinşak **46**
istisqa **46**
isyan (üsyən) **46**
işa **46**
işan **47**
işar **47**
işrak **47**
işraq **47**
işraqi **47**
itaət **47**
iudaizm **47**
iyerarx **47**
iyerey **47**
izar **47**
izəd **47**
K

Kaaba**47**
kabbala **47**
kabirlər**47**
kafedra **47**
kafir **47**
kafiranə**47**
kafircəsinə **47**
kafirlik **47**
kahin **47**
kahinlik **47**
kalvinist **47**
kalvinizm**48**
kanon **48**

kantor 48	kəlisə 49
kapella 48	kəlməyi -şəhadət 49
kapellan 48	kəmetiqad 49
kapitul 48	kəramət 50
kapusin 48	kərbəla 50
karaimlər 48	kərbəlayı 50
kardinal 48	kərima 50
kardinallıq 48	kinişt 50
karmelitlər 48	kiot 50
kastelyan 48	kirdigar 50
katafalk 48	kisvə(t) 50
katakomba 48	kiş 50
katarlar 48	kitab 50
katexizis 48	kitab açdırmaq 50
katib 48	kitab açmaq (kitaba
katolik 48	baxmaq) 50
katoliklik 48	kitab əhli 50
katolikos 49	kitaba əl basmaq 50
katolisizm 49	klerikal 50
kelar 49	klerikalizm 50
keşiş 49	klerk 50
keşişlik 49	klir 50
keşişsifət 49	kliros 50
kəbə 49	klobuk 50
kəfən 49	konfessional 51
kəffar 49	konfirmasiya 51
kəffarə orucu 49	konfusiçilik 51
kəffarə vermək 49	konklav 51
kəhf 49	konkordat 51
kəlam 49	konqreqasiya 51
kəlamı - məcid 49	konsistoriya 51
kəlamı - müqəddəs 49	koribantlar 51
kəlamullah 49	kostyol 51
kəlimullah 49	kövsər 51

kreasionizm 51
ksöndz 51
kult 51
kupel 51
kuşluk 51
kutya 51
küffar 51
küfr 51
küfriyyat 51
külbeyi -əhzan 51
külli-ədyan 52
küre 52
kvaker 52

Q

qabizülərvah 52
qadir 52
qaf 52
q(ğ)əşiyə 52
qaib / qaibə 52
qaim 52
qara daş 52
qare 52
qarein 52
qariə 52
qasim otağı 52
qayimiyyət 52
qazı 52
qazıxana 52
qazılıq 52
qazi 52
qeyb /ə / 52

qeyri-caiz 53
qeyri-müslim 53
qeyri-zati-bari 53
qəba 53
qəbih 53
qəbzi-ruh 53
qədəmi-şərif 53
qədər 53
qədərilər 53
qədr gecəsi 53
qəflət 53
qəhhar 53
qələndər 53
qəmər 53
qəni 53
qərmətilər 53
qəsəs 53
qəsis 53
qəss 53
qəza 53
qəzavat 53
qəzavət 53
qəzavətxana 53
qəzavü-qədər 54
qıl körpü 54
qılman 54
qızıl yumurta bayramı 54
qiblə 54
qibləgah 54
qiraət 54
qissə 54
qist 54
qiyam 54
qiyamət 54

qiyas 54
qnostisizm 54
qövli -naməşru 54
qövsaləpərəst 54
qulat 54
Quran (Qurani-kərim) 54
qurban 55
qurban bayramı 55
qurbangah 55
qurbanlıq 55
qusalepərəsti 55
qübbə 55
qüdsi 55
qüdsiyyat 55
qüdsiyyə 55
qüdsiyyət 55
qüfran 55
qünut 55
qüreyş 55
qüreyşi 55
qüsl 55
qüsl etmək 55
qütə 55
qütblük 55

L

la hövlə və la qüvvətə
illa və billa 55
lafəvallah 55
lahut 55
lahuti 55
lahutmənzər 55

laillah 56
lailahəilləllah 56
lama 56
lamaist 56
lamaizm 56
ləməkan 56
ləməzhəb 56
lavra 56
ləqat 56
levit 56
leyl 56
leylətül-isra 56
ləhəb 56
lənəi 56
lənətüllah 56
ləza 56
lillah 56
liturgika 56
liturgiya 56
loğman 56
lüteran 56
lüteranlıq 56

M

madonna 57
magiya 57
magizm 57
mağ 57
mahpərəst 57
maid 57
maidə 57
malakan 57

- malakanlıq **57**
maliki **57**
malikizm **57**
mammona /mamon**57**
mandeilər**57**
manilik **57**
manizm **57**
manna **57**
maranlar **57**
marixeyçilik **57**
maroni **57**
maronilər **57**
mars **58**
martinist **58**
martinizm **58**
marut **58**
masəva **58**
mason **58**
masonçuluq **58**
masonluq **58**
maun **58**
maşallah **58**
mazdeizm **58**
mehrab **58**
menno **58**
merac **58**
messa **58**
messianizm **58**
metodist **58**
metodizm**58**
məad **58**
məaric **58**
məazallah**58**
məbəd **58**
məbədğah **58**
məbəş **58**
məbud **58**
məbudi-həqiqi **58**
məclis **59**
məcus **59**
məcusi **59**
məcusiyyə**59**
mədəniyyə **59**
mədfən **59**
mədfun(ə) **59**
mədrəsə **59**
məğfi(u)rət **59**
məğfur **59**
məhərrəm **59**
məhərrəmlik **59**
məhill **59**
məşhər **59**
məşhur**59**
məkkiyyə **59**
məkruh **59**
məqbər(ə) **59**
məqdur **59**
məqsəd**59**
məqsud**59**
məqsum **59**
məqtəl**59**
məlazülmöminin**60**
mələk (mələikə) **60**
mələkut **60**
mələkülmövt**60**
məlun **60**
məmət **60**
məmum **60**

- mənar **60**
mənat **60**
mənbər **60**
məndub **60**
mənsək **60**
mərasim **60**
mərsiyə **60**
mərsiyəçi **60**
mərsiyəçilik **60**
mərsiyəgu **60**
mərsiyəguluq **60**
mərsiyəxan **60**
mərsiyəxanlıq **60**
məsaibgah **60**
məscid **60**
məscud **60**
məsh **60**
məsih(a) **60**
məsihi **60**
məsiyyət **61**
məst**61**
məsubə **61**
məşədi **61**
məşhəd **61**
məşixət **61**
məşru **61**
mətaf **61**
məvahib **61**
məzar **61**
məzbur **61**
məzhəb **61**
məzhəbsiz **61**
məzhəbsizlik **61**
məzməzə**61**
miad **61**
mif **61**
mifik **61**
mifoloji **61**
mifologiya **61**
Mikayıl **61**
Miqat**61**
milad **61**
miladi **61**
minacat**61**
minarə **62**
minbər **62**
minu **62**
mir **62**
miri-hac **62**
miropomazaniye **62**
missioner **62**
missionerlik **62**
misteriya **62**
mistik **62**
mistika **62**
mistisizm **62**
mitra**62**
mitraizm **62**
mitropolit **62**
mizan-tərəzi **62**
mobi (ə) d **62**
moizə **62**
molla **62**
mollabaşı **63**
mollagunə **63**
mollaxana **63**
mollalıq **63**
mollanüma**63**

molokan **63**
molokanlıq **63**
monada **63**
monax **63**
monastır **63**
monoteist **63**
monoteizm **63**
morfey **63**
mormonizm **63**
mormonlar **63**
möbid **63**
möcüzə **63**
möcüzəli **63**
möhkəmat **63**
möhtəsib **63**
mömin **63**
möminin **63**
mötə kif **63**
mötəqid **63**
mötəzilə **64**
mötəzililik **64**
mötəzilizm **64**
mövhumat **64**
mövhumatçı **64**
mövhumatçılıq **64**
mövhumatpərəst **64**
mövhumatpərəstlik **64**
mövqufat **64**
mövlana **64**
mövləvi **64**
mövlidənnəbi **64**
mövlud **64**
mövlud qəndili **64**
muaməlat **64**

muğ (müğ) **64**
mulk (mülk) **64**
mu (ü) min **64**
mu (ü) minin **64**
murdar **64**
murdarlıq **64**
musəvilik **64**
mübah **64**
mücadilə **65**
mücahid **65**
mücahidə **65**
mücavir **65**
müctəhid **65**
müctəhidlik **65**
müddəssir **65**
müəzzin **65**
müəzzinlik **65**
müfsid **65**
müfti **65**
müftilik **65**
müğ **65**
müğanə **65**
mühəddis **65**
mühill **65**
müqabilə **65**
müqəddər **65**
müqəddəs **65**
müqərribun **65**
müləhidə **65**
mülhid **66**
mülhidlik **66**
mülk **66**
mümtəhinə **66**
münacat **66**

münafiq(un) **66**
münəzzəh **66**
münim **66**
münkir **66**
mürdəşir**66**
mürid**66**
müridlik **66**
müridizm **66**
mürsəl **66**
mürsəlat **66**
mürşid **66**
mürşidlik **66**
mürtaz **66**
mürtəd **66**
mürtədlik **66**
müsab **66**
müsəlla **66**
müsəlman **66**
müsəlmançılıq**67**
müsəlmanlıq **67**
müsənnəf **67**
müşəf **67**
müslim **67**
müslimin**67**
müslimi-saf **67**
müslimiyyət **67**
müsnəd **67**
müstəcab **67**
mustəhəb **67**
müşrik**67**
müşriklik **67**
mütəf **67**
mütə **67**
mütəali **67**

mütəffifin **67**
mütəhhər **67**
mütənəbbi **67**
mütəsəvvif**67**
mütəsəvvifə **67**
mütəşabihat **67**
mütəşərre **67**
mütəvəkkil **67**
mütəvəlli **67**
mütəvvif **68**
müttəqi **68**
müvəhhid **68**
müzzəmmil**68**

N

nafiz **68**
naxuda **68**
naqus **68**
namaz **68**
namazgah **68**
namazlıq **68**
nameyi -əməl **68**
namə **68**
naməhrəm **68**
naməşru **68**
napak **68**
napaklıq **68**
nar **68**
nas **68**
nasik **68**
naşər **68**
naziət **68**
nazil **68**

nektar **69**
nemətullah **69**
neoxristianlıq **69**
neotomizm **69**
nəbə**69**
nəbəvi**69**
nəbi **69**
nəbilik **69**
nəbiyyülmüslimin **69**
nəbiyyürrəhmə **69**
nəcm **69**
nəcüsileyn **69**
nəhl **69**
nəhr **69**
nəkir **69**
nəleyin **69**
nəml **69**
nəsara **69**
nəsr **69**
nəsrani **69**
nəsraniyyət**69**
nət **69**
nəüzünbillah **69**
nəzir **69**
nicat **70**
niran **70**
nirvana **70**
nisa **70**
nisab **70**
niyran **70**
niyyət **70**
növhə **70**
növhəxan**70**
növhəxanlıq **70**

növhəsaz **70**
növhəsəra **70**
nur **70**
nübüvvət **70**
nüfur **70**
nüsük **70**
nüşur **70**

O

Obskurant**71**
Obskurantizm**71**
ocaq **71**
okkultizm **71**
onostisizm**71**
orakul **71**
orden **71**
ortodoks **71**
ortodoksal **71**
oruc **71**
orucluq **71**
orucluq bayramı **71**

Ö

Ölüyuyan**71**
övliya **71**

P

pak **72**
pakdin**72**

paketiqađ 72	pərəncə 73
paklıq 72	pərəstar 73
paqanizm 72	pərəstiş 73
paqoda 72	pərəstiş etmək 73
panagiya 72	pərəstişkar 73
panixida 72	pərəstişkari-nar 73
panislamizm 72	pəri 73
panteist 72	pərizad(ə) 73
panteizm 72	pərvərdigar 73
panteon 72	pərvərdigarə 73
papa 72	pir 74
papalıq 72	pişnamaz 74
papist 72	piyetist 74
papizm 72	piyetizm 74
paremeynik 72	politeist 74
paremiya 72	politeizm74
pars 72	pontifikat 74
parsa 72	pravoslav 74
parsizm72	pravoslavlıq 74
pasxa 72	prelat 74
pasxaliya 73	preobrajeniye74
pastor 73	presviterianlar 74
pater 73	priçastiye 74
paterik 73	priçt 74
patriarx 73	prixod 74
patriarxat 73	primas74
patriarxiya 73	prosfora 74
patristika 73	prosvira 74
payminbər 73	protestant 74
pean 73	protestantizm 74
peyğəmbər 73	protestantlıq 75
peyğəmbərlik 73	protodyakon 75
pəhriz 73	protoierey 75
pənceyi-qəmərşikaf 73	protopop75

providensializm 75
psalom 75
pusula 75

R

rabitə 75
radeniye 75
radifə 75
rafizə 75
rafizilər 75
rafizilik 75
rahib 75
rahiblik 75
ramazan 75
rasixun 75
raskol 75
ratib 75
ravvin 76
ravvinlik 76
reformasiya 76
reformatlar 76
regent 76
rekviyem 76
relaqiançılar 76
revivalizm 76
rəbb 76
rəbbani 76
rəbbi-cəmil 76
rəbbi-məscid 76
rəbbülaləmin 76
rəbbüna 76
rəca/rəcə 76
rəd 76

rəfrəf 76
rəğayib qəndili 76
rəhim 76
rəhlə 76
rəhman 76
rəhmət 77
rəkət 77
rəməzan 77
rəsəlat 77
rəstaxiz / rəstəxiz 77
rəsul 77
rəsulluq 77
rəsulullah 77
rəşad 77
rəzzaq 77
ribat 77
ricalülqeyb 77
ricət 77
rida 77
riddə 77
risalə 77
risalət 77
riyazi-behişt 77
rizvan 77
rizvancaygah 77
roş-qaşana 77
rövzə 77
rövzəxan 77
ruh 78
ruhani 78
ruhanilik 78
rum 78
ruyə 78
ruzə 78

ruzədar **78**
ruzəxar **78**
ruzi-ələst **78**
ruzi-hesab **78**
ruzi-həşr **78**
ruzirəsan **78**
rübəqiblə **78**
rübubiyyət **78**
rükət **78**
rüku **78**
rüsul **78**

S

sabeizm **78**
saffat **78**
sahur **78**
salat **78**
salavat **79**
salavat çevirmək **79**
saleh **79**
salik **79**
satanizm **79**
savab **79**
savab etmək **79**
savaof **79**
savm **79**
sayim **79**
sehr **79**
sehrbaz **79**
sehrbazlıq **79**
sehrkar **79**
sehrkarlıq **79**

sehrləmək **79**
sekta **79**
sektant **79**
sektantlıq **79**
seyyid **79**
seyyidməli **79**
səccadə **79**
səcdə **79**
səcdəgah **79**
səd **79**
sədəqə **80**
səff **80**
səhabə **80**
səqər **80**
səlat **80**
səlatəlcümə **80**
səlatələsr **80**
səlatəlfəcr **80**
səlatəlişə **80**
səlatəlleyl **80**
səlatəlmeyyit **80**
səlatəlsübh **80**
səlatəzzöhr **80**
səlb **80**
sələfilik **80**
səlib **80**
səlib müharibələri **80**
səlsəbil **80**
səməndər **80**
səna **80**
sənəm **80**
sənəmpərəst **80**
sərayə **80**
sətri-avret **80**

səvame **80**
səy-həcc**80**
sxima**80**
sxizma**80**
sxolostika **80**
siccil **81**
sidrətül-müntəha **81**
siğə **81**
sihhizm **81**
silsilə **81**
sinaqoq **81**
sinəzən **81**
sinəzənخان**81**
sinod **81**
sintoizm **81**
siparə **81**
sirat **81**
sirət **81**
sirrullah **81**
sitayiş **81**
sitayiş etmək **81**
siyam **81**
skit**81**
smorodinçilər**81**
sobor**82**
soborovaniye **82**
sotudan **82**
sovməə **82**
sovməənişin **82**
spiritizm **82**
spiritualizm**82**
sreteniye **82**
sufi **82**
sufilik **82**

sufizm **82**
sur **82**
surə **82**
sübhanamazı **82**
sübhanəllah**82**
sücut **82**
süxtə **82**
süngah **82**
sünnə **82**
sünnət **83**
sünni **83**
sünnilik **83**
sünnizm**83**
sürüş **83**
svastika **83**

Ş
şadrəvan **83**
şafii **83**
şafiilik **83**
şafiizm **83**
şahi-ərəb **83**
şaxsey-vaxsey **83**
şam namazı **83**
şaman **83**
şamanizm **83**
şamanlıq **83**
şeyx **84**
şeyxi **84**
şeyxi-hərəm **84**
şeyxülislam **84**
şeytan **84**
şeytanət **84**

şeytanpərəstlik **84**

şəbih **84**

şəbihgərdan **84**

şəfaət **84**

şəfaətçi **84**

şəhadət **84**

şəhid **84**

şəhid olmaq **84**

şəkkiyyat **84**

şəms **84**

şəms vəzzüha **84**

şərəfə **84**

şərən **84**

şəri **85**

şəriət **85**

şəriətçi **85**

şəriətxana **85**

şəriəti-qərra **85**

şəriətmədar **85**

şəyatin **85**

şiə **85**

şiəlik **85**

şirk **85**

şüəra **85**

şükür **85**

şükran **85**

şükrlüllah **85**

şükrunah **85**

şükür **85**

T

tabeyn **85**

tabəhəşr **85**

tabinlər (tabiun) **85**

taət **85**

taətgah **85**

tağut **85**

taha **85**

talaq **86**

talaqını almaq **86**

talaqının vermək **86**

talaqlı **86**

talaqsız **86**

talmud **86**

talmudçu **86**

talmudizm **86**

tanrı **86**

tanrıçı **86**

tarixi-hicri **86**

tarixi-miladi **86**

tariq **86**

tasua **86**

tavaf **86**

teist **86**

teizm **86**

teodisiya **86**

teokratiya **86**

teoqoniya **86**

teologiya **87**

teoloq **87**

teurgiya **87**

teyləsan **87**

təallah **87**

təbarəkallah **87**

təbbət **87**

təbərrük **87**

təcvid **87**

təcrid **87**

- tədəyyun **87**
təəbbüd **87**
təfəqqöh **87**
təğabun **87**
təhəllül **87**
təhrim **87**
təhtülhənək **87**
təkabiri-iftitah **87**
təkallahlıq **87**
təkasür **87**
təkbir **87**
təkfin**88**
təkfinləmək (təkfin etmək) **88**
təkfir **88**
təkvir **88**
təkyə **88**
təqdir **88**
təqdis **88**
təqiyyə **88**
təqlid **88**
təqrir-təqsil **88**
təqva **88**
təlaq**88**
təlqin **88**
təmcid **88**
təmhid**88**
tənasüx **88**
tənsir **88**
tənzih **88**
təravih **88**
təriqət **88**
təriqətçi **89**
təriqətçilik **89**
təriqətgah **89**
təriqətpərvər **89**
təriqətsevər**89**
tərki-dünya **89**
tərki-dünyalıq **89**
tərsa **89**
tərtil **89**
təsbeh **89**
təsbih **89**
təsənnün **89**
təsəvvüf **89**
təslim **89**
təsliməttəhlil **89**
təslis **89**
təsrih **89**
təşəhhüd **89**
təubə**90**
təvaf **90**
təvaf etmək **90**
təvafgah **90**
təvəkkül **90**
təvil **90**
təviz **90**
təyəmmüm **90**
təzərrö**90**
təziyə **90**
təziyədar **90**
təziyəli **90**
tifli-hərəm **90**
tilavət **90**
tin **90**
tinət **90**
titan **90**
tomist **90**
tomizm **90**

tonzura **90**
totem **90**
totemizm **90**
tovhid (tövhid) **90**
tövbə **90**
tövrət **91**
tövzih **91**
triad **91**
troitsa **91**
tuba **91**
tur **91**

U

ulu**91**

Ü

übudiyyət **91**
üxrəvi **91**
üqab **91**
üqba **91**
üqubət **91**
üləma **91**
üluhiyyət **91**
ümmət **91**
ümməti-müslimə **91**
ümmülkitab **91**
ümrə **91**
ümuri-üxrəvi **92**
ürf **92**
ürf-adət **92**
üruc **92**
üsuləlfıqh **92**
üsuli **92**
üsuliddin **92**

üşr **92**

üzza **92**

V

vacib **92**
vacibat**92**
vacibülitaə **92**
vacibülizan **92**
vacibülvücad **92**
vacibüttəə **92**
vəhhabi **92**
vəhhabilər **92**
vəhhabilik**92**
vaiz **93**
vaizlik **93**
valdenslər **93**
vallah (i) **93**
vatikan **93**
veda dini **93**
vedanq **93**
vedizm **93**
vedlər (vedalar) **93**
vəcd **93**
vəchüllah **93**
vəd **93**
vəhbi **93**
vəhdaniyyət **93**
vəhhab **93**
vəhhabi **93**
vəhhabilər **93**
vəhhabilik **93**
vəhy **93**
vəhyi-münzəl**93**
vəqayenikar **93**

vəqf **93**
vəqfə **93**
vəlayə**93**
vəlayət **93**
vəli **93**
vəşşəms **94**
vərə **94**
vəsətət **94**
vəz **94**
vəzifə**94**
vixara **94**
vird **94**
vitr **94**
vizr **94**
voskreseniye **94**
vozneseniye **94**
vüzu **94**

Y

Yansenist**94**
yansenizm**94**
yaradan **94**
yari-ğar **94**
yaru **94**
yas **94**
yasin **94**
yashlı **94**
yeleosvyaşeniye **94**
yemin**94**
yeparxiya **94**
yepiskop **95**
yepiskopluq **95**
yevangelist **95**

yevxaristiya **95**
yezuit **95**
yəbnərəsulillah **95**
yədi-beyza **95**
yəhudilik**95**
yəhva**95**
yəmin **95**
yəzdan **95**
yəzdanbəxş **95**
yəzdani **95**
yəzdanpərəst **95**
yəzidi **95**
yəzidilik **95**
yoq **95**
yoqa **95**
yomilhesab**95**
yom-kippur **95**
yövmülhesab **95**
yühylizam**95**

Z

zahid **96**
zahidlik **96**
zadulməad **96**
zair **96**
zariyat**96**
zat **96**
zaviyə **96**
zaviyənişin **96**
zəbani **96**
zəbh**96**
zəbih(ə)**96**

- zəbur **96**
zəkat **96**
zəkatəlfitr **96**
zəqqum **96**
zəməzəm **96**
zəncirçi**96**
zəncirvuran **96**
zərdüştçü**96**
zərdüştçülük **96**
zərdüşti **96**
zərdüştilik**96**
zərdüştlük**97**
zərq **97**
zərun (zira) **97**
zəvat **97**
zəvvar **97**
zındıq **97**
zibh **97**
zıkr **97**
zilhicca **97**
zillullah **97**
zilzal **97**
zimmi **97**
zindiq **97**
ziruh **97**
ziyarət **97**
ziyarətçi **97**
ziyarətgah **97**
zoomorfizm**97**
zoroastizm**98**
zöhd **98**
zöhdiyyat **98**
zöhhad **98**
zöhr **98**
zöhr namazı**98**
zuxruf **98**
zumər **98**
züha **98**
zühd **98**
zühddiyyat **98**
zühhad **98**
zülcəlal **98**
zülfıqar **98**
zülxələsə **98**
zülm **98**
zülmət **98**
zünnar **98**

Mündəricat

Ön söz	3
Müəllifdən	5
İkinci nəşrə ön söz	7
Lüğətin quruluşu haqqında.....	8
Azərbaycan əlifbasi	9
A-Z.....	10-98
Termin göstəricisi.....	99

NƏRİMAN SEYİDƏLİYEV

ДИНИ ТЕРМИНЛАР ЛЦЭЯТИ

*(artırılmış və təkmilləşdirilmiş
2-ci nəşri)*

«Елм вя Тящсил» нящрийятынын директору:
профессор Надир МЯММЯДЛИ

Компцтер дизайнери: Zahid Məmmədov
Техники редактор: Rövşanə Nizamiqizi

Чапа имзаланмыш **30.03.2015**
Шярти чап вяряги **8,2**. Сифариш № **165**
Каьыз форматы **60x84 1/16**. Тираж **500**

Китаб «**Елм вя Тяцсил**» няшрийат-полиграфийа
мцяссисясиндя сящифяляниб чап олунмушдур.

Е-mail: elm_ve_tehsil@box.az

Тел: 497-16-32; 050-311-41-89

Цнван: Вакы, Ичяришяяр, 3-ъц Магомайев дюнэяси 8/4.